

Miejska Biblioteka Publiczna
w Białej Podlaskiej
DZIAŁ INFORMACJI, BIBLIOGRAFII
I WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12a
22-500 Biała Podlaska
tel. (083) 343-61-11

Календар на 2006 р.

6

2005

(82)

Cena 3,00 zł

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

*Прийміть щирі вітання з Різдвом Христовим
і Новим роком! Хай Різдво Христове принесе
Вам Боже благословення, достаток, віру і надію
на здійснення добрих задумів. Нехай Новий рік
буде для Вас і Ваших родин щедрим на добро,
щастя, здоров'я і творчі успіхи!*

Різдвяне Послання Св. Собору Єпископів Святої Автокефальної Польської Православної Церкви Всечесному Духовенству, Преподобному Чернецтву та Всім Боголюбивим Православним Християнам

*Співайте Господеві нову пісню,
співайте Господеві, уся земле!
Співайте Господеві, благословіть Його ім'я;
звіщайте день-у-день Його спасіння*
(Пс. 95, 1-2)

Знову згадуємо великий Господній день. Відкрилася велика тайна благочестя: Бог явився у тілі... (1 Тим. 3, 16).

Цей день переносить нас на понад дві тисячі років назад, до всерадісної події приходу у світ нашого Господа Ісуса Христа і невидимо поміщає нас у Вифлеємській яскіні.

Ми стаємо свідками чудесної появи Божого Ангела перед вифлеємськими пастирями та, подумки, разом з ними вслухаємося у спів незліченного небесного воїнства: *Слава на висотах Богу, й на землі мир людям його вподобання* (Лк. 2, 14). Очами душі бачимо стародавніх східних мудреців, приведених незвичайною зорею, що поклоняються Божественній Дитині та приносять Їй дорогоцінні дари — золото, ладан і миро (Мт. 2, 1-11).

Шанобливо зберігаючи цей образ у своїй душі, ми єдиними устами і єдиним серцем оспівуємо Народження у Вифлеємі Спаса Господа і Пречисту Богородицю, Препоблагословенну Діву Марію, що послужила великій таємниці Боговоплотіння.

Прегарні співи наповнюють наші храми у Свято Христового Різдва, а серця православних християн у цей день наливаються невимовною радістю.

Христос народився у світі. Народившись на землі тільки раз, Він все наново і наново народжується для нас у наших розумах і серцях. Без Нього не може існувати світ. Він необхідний світові. Але, хоч Христос і прийшов до людей, і жив з ними, і обіцяв бути з ними на віки, люди часто забувають Його та відходять від Нього, і хочуть влаштувати світ поза Ним і без Нього.

Однак Боже Царство твориться на світі непомітним чином. Воно здобувається силою (Мт. 11, 12), і численні осягають його, незважаючи на те, що декотрі воліють обійтися без Христа.

Брати і Сестри! Пам'ятаймо, що коли люди відмовляються від Христа, тоді на світі оселюється самотність і похвальність, а за ними йдуть заздрість, злоба і ненависть. Коли немає любові у Христі, тоді відкидається і братерство людей. Тоді появляється боротьба, право визнається за тими, хто сильніший, а для слабкішого життя стає все важчим, у суспільстві не вистачає справедливості. Все менше стає справедливих, добрих і чесних людей. Це реальність нашого часу.

Брати і Сестри! Немає іншої дороги виправлення життя окрім одної: нового, другого народження Христа в нас, відродження людей у Христі. Це Він незмінно закликає: *Заспокойтеся, це Я, не лякайтесь!* (Мт. 14, 27), а нестійкому нагадує: *Маловіре, чого засумнівався?* (Мт. 14, 31). Ми православні християни, що зберігаємо істинну віру... *раз дану святим* (Юд. 1, 3), повинні бути *сіллю землі, світлом світу* (Мт. 5, 13-14), *вогнем і сіллю посолитися* (Мр. 9, 49). Без духовного очищення на землі не можна спастися від вічного вогню.

Брати і Сестри! Чим складніші обставини, тим наполегливіше потрібно нагадувати, що Христос це Премудрий і Всесильний Керманіч на кораблі Своєї Церкви. Він водить вірних по хвилях життєвого моря, щоб привести їх до тихої пристані Небесної Батьківщини. *Якби Господь не був з нами, коли на нас повстали люди, живцем тоді були б нас поковтали...* (Пс. 123, 2-3). Саме в цій святій довірі ми з вірою і любов'ю до Господа, палкою любов'ю до всіх людей вступаємо в завтрашній день. Щоб Господь, який народився з Діви, дав вам за багатством Своєї слави *скрипитись у силі через Його Духа, на зростання внутрішньої людини, і щоб Христос вірою оселився у серцях ваших* (Еф. 3, 16-17).

Брати і Сестри! Поспішімо до Вифлеєму та принесімо Христу, що народився, наші дари: непохитну віру, нелицемірну любов, неслабнучу надію. Сьогодні день спасіння, сьогодні всесвіт охоплений Непреступним Світлом. Вифлеємська зоря освячує всесвіт. Нехай веде вона людей, які блукать у темряві, до немеркнучого Христового Світла. Він, Христос наш Спаситель, Основа нашої віри в остаточну перемогу добра над злом, життя над смертю. Христос наше життя, Він учора і сьогодні, і навіки Той Самий (Євр. 13, 8) Цар Слави, Дорога, Правда і Життя.

Православний християнин покликаний до досконалості (Мт. 5, 48), бо він співпричасний Найдосконалішому Богові. З нами Бог значить ми повинні бути прикладом віри, надії, любові в духовно порожньому та жадібному світі. З нами Бог Він почерез нас діє завжди там, де люди потребують допомоги словом і ділом.

Складімо подяку Господеві за всі Його щедроти послані в минулому році. Перебуваючи в благочесті і чистоті смиренно припадімо до Нього з глибокою сердечною молитвою, щоб грядущий рік став роком благословенним, сприятливим кожному з нас та кожній людині на землі.

Сердечно вітаємо Всечесне Духовенство, Преподобне Чернецтво, Молодь і Дітей та Всіх Вірних нашої Церкви зі світлоносним Святом Різдва Христового та з Новим 2006 Роком!

Благословення Господа і Спасителя, що задля нас людей і задля нашого спасіння прийшов на землю, нехай перебуває з усіма нами.

Христос Рождается Славите Його!

Божою милістю смиренні:

*Сава, Митрополит Варшавський і всієї Польщі,
Симон, Архiepіскоп Лодзький і Познанський,
Адам, Архiepіскоп Перемиський і Новосанчівський,
Єремія, Архiepіскоп Вроцлавський і Щецинський,
Авель, Архiepіскоп Люблинський і Холмський,
Мирон, Єпископ Гайнівський,
Яків, Єпископ Білостоцький і Гданський,
Григорій, Єпископ Більський.*

Різдво Христове, 2005 р.

Столичне місто Варшава

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 6 (82) – Листопад – Грудень 2005
Numer 6 (82) – Listopad – Grudzień 2005

www.nadbuhom.free.ngo.pl

ul. Kazanowskiego 15 B, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski

Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29

E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Кароліна Матейчук, Людмила Филімонюк. Співпрацівники редакції: Андрій Артем'юк, Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леонадія Сасевич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Агнешка Фирсович, Олена Чабан.

Часопис субсидійований Міністерством внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Ludmiła Filimoniuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościwicz, Karolina Matejczuk. Współpracownicy redakcji: Andrzej Artemiuk, Helena Czaban, Agnieszka Firsovich, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk, Ihor Weremijuk.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Передплату „Над Бугом і Нарвою” замовляйте перераховуючи гроші на банк рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank BPH O/Bielsk Podlaski, nr 97 1060 0076 0000 4011 6000 1197. Річна передплата за 2006 рік на території Польщі коштує 25,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 30 доларів США (звичайною поштою) або 40 доларів США (летунською поштою). Чеки виписувати на: Związek Ukraińców Podlasia

Roczna prenumerata na cały rok 2006 kosztuje: prenumerata krajowa – 25.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 4,50 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok 2006 – równowartość 30 USD (poczta zwykła) lub 40 USD (poczta lotnicza).

Druk: „Bieldruk”, Białystok, ul. Wiewiórcza 66, tel (085) 868-44-40, 741-31-79, www.bieldruk.pl, biuro@bieldruk.pl

Зміст * Spis treści

A. Єкатеринчук, Молоді українисти: словом і ділом ...	2
С. Савчук, Ю. Гаврилюк, «Ранковий» Фестиваль	3
Л. Филімонюк, Весільні пісні в Кліщелях	7
Н. Трофімова, Повернення людяності	8
К. Kościwicz, Dubicze otwarte na tradycję	9
К. Kościwicz, Praktyczna lekcja demokracji	10
A. Kolańczuk, Przechodniu, powiedz Ukrainie... ..	11
Єднає нас почуття спільної історичної долі. Розмова з М. Іваником	13
W. Jankowski, Wspomnienia z «rotarańszkowej» Warszawy	16
(юг), Перша ластівка з Києва	18
J. Hawryluk, Wybór: Możliwość wyboru!	19
B. Stefań, «Коли серце щемить і кривавить...»	20
Холмицина і Підляшшя – території, які треба нам пізнати	26
Л. Локачівська, З Підляшшя до Львова пісня залетіла!	28
A. Sieroń, Muzyka blisko i daleko	29
Хочеться чогось більш «хуліганського». Розмова з О. Піпою	30
J. Hawryluk, Podróż do kraju zrodzonej z blasku watry	31
Б.-І. Антонич, Елегія про співучі двері	39
Ю. Гаврилюк, Лемківський зошит	41
(гк), Молодий православний діяч з Північного Підляшшя нагороджений в Любліні «Благословенною грамотою»	42
J. Hawryluk, «Святая Варвара церкву збудовала...»	43
Од Коляди до Коляди. Зимові святки у селі Відово коло Більська	45
M. Postul-Jaruha, Czytanie ikon (4)	47
A. S., Piękno wiecznie żywe	50
W. Skuratiwski, Andrej Tarkowski i Ukraina	51
Л. С., Північна перлина України	53
I. Вереміюк, «San Rideau» – твердиня молодьожних зустріч	57
M. Poleszuk, Podlaskie ukrainica z księgarskiej półki	58
С. Мігус, Поетичне слово долає кордони	59
I. Киризиук, Концерт Жанны Бічевської	59
Л. Филімонюк, Хроніка українських подій на Підляшші	60

Наша обкладинка

На стор. I: Ансамбль „Гілочка” з Черемухи з різдвяною зіркою і колядою на вулиці села Кузава.

Фото Ю. Гаврилюка

На стор. IV: Дошкільнята з Дитячого садочка „Лісова поляна” у Більську під час виступу на XIV Фестивалі української культури на Підляшші „Підляська осінь 2005”.

Фото Ю. Гаврилюка

Молоді україністи: словом і ділом

Науковий гурток студентів української філології університету ім. Марії Кюрі-Скłodовської у Люблині став ініціатором організації міжнародної конференції для студентів та докторантів „Мова та культура на польсько-українсько-білоруському пограниччі”. Відбулася вона 27-28 жовтня цього року, як один із заходів „Польсько-українських мовознавчих зустрічей”. До конференції приєднали ще один проект – мовознавче дослідження написів на могилах православних цвинтарів Люблинсько-Холмської православної єпархії. Ініціативу українських філологів з ентузіазмом підтримав Високопреосвященніший Архієпископ Люблинський і Холмський Амель. Поки що дослідження обіймають некрополії трьох повітів: Білопідляського, Володавського і Холмського.

В перший день конференції учасники презентували підготовлені реферати. Студенти української філології люблинського університету та Державного університету в Луцьку ім. Лесі Українки, а також докторанти неофілологічного факультету УМКС виголосили 12 рефератів трьома мовами: українською, білоруською та польською. Здебільшого дослідження порушували мовознавчу проблематику, але були й доповіді літературознавчого спрямування. В цей же день після офіційної частини зустрічі усі присутні на конференції відвідали Музей Люблинського Села.

Наступного дня учасники конференції мали нагоду поїхати до Славатичів, містечка, що знаходиться недалеко від кордону з Білоруссю. Усіх вразив щирий та доброзичливий прийом настоятеля славатичької православної парафії о. Михайла Васильчика. Потім молоді науковці поїхали до невеличкого села Янівка, розташованого неподалік. Тут студенти з Польщі та України, а також їх викладачі Любов Фроляк, Григорій Аркушин, Марія Борщох, Марко Олейнік проводили дослідницьку діалектологічну практику. Для деяких з присутніх це була перша спроба дослідження «живих» діалектів. Інформаторами стали найстарші мешканці Янівки православного і римо-католицького віросповідання, для яких українська говірка є основним засобом спілкування. Після завершення записів учасники діалектологічної практики відвідали новостворену церкву Димитрія Солунського, про історію якої довідалися від пані Занюк.

В той же час група студентів другого курсу люблинської „україністики”, на чолі з Анною Хомою та Марціном Койдером, керівником наукового гуртка, впорядковували старовинний цвинтар у Славатичах. Вони мали змогу записати цікаві написи з надгробних пам’ятників. Після напруженої праці, на запрошення о. Михайла усі поїхали на обід до славатичької школи. Після обіду священник показав гостям парафі-

яльну церкву Покрови Пресвятої Богородиці і розповів про її складну історію. Так короткотривала експедиція наблизилася до кінця.

Впродовж цих днів учасники конференції змогли записати цікавий діалектологічний матеріал, який зможуть використати не лише мовознавці, а й етнологи, фольклористи, соціологи. Інформатори багато розказували про свою традиційну обрядовість, звичаї. Важливими для соціологів стануть визначення національної, етнічної самоідентифікації жителів досліджуваного регіону, спроби класифікації своєї говірки в межах окремої національної мови.

Крім того, студенти мали змогу послухати про трагічну долю мешканців с. Янівки та інших місцевостей польсько-українського пограниччя, пов’язану з подіями другої світової війни, акцією „Вісла” і післявоєнним періодом.

Вірю, що зібрані матеріали стануть основою для написання майбутніх магістерських робіт. Варто зазначити, що такі заходи сприяють не тільки розвитку наукових досліджень, але й популяризації та пропагуванню, поки що маловідомої у Польщі, багатогранної і цікавої української культури.

Андрій ЄКАТЕРИНЧУК

На фотографії виконаній Марціном Койдером учасники конференції в церкві у Славатичах.

«Ранковий» Фестиваль

Вже чотирнадцятий раз на Підляшші відбулось організоване Союзом українців Підляшшя свято української культури – фестиваль „Підляська осінь”. В цьому році пройшло воно під знаком ювілею десятиріччя ансамблю пісні і танцю „Ранок” з Більська Підляського. В п'ятницю, 4 листопада, Більський будинок культури став місцем відзначення ювіляра, а заодно й початку фестивалю.

В ювілейному концерті, крім „десятилітка”, взяли участь колективи – приятелі „Ранку”. Були серед них підляські гурти: „Гілочка” з Черемхи і „Родина” з Дуб'яжина, „Струмок” з Дубичів-Церковних, а також гості з-за кордону – члени колективу „Горина”, народний ансамбль „Горинь” з Рівного та хор українського ліцею ім. Тараса Шевченка з міста Сігет, що в марамурському регіоні Румунії.

В більшості випадків, присутність згаданих колективів не випадкова. „Гілочка” і „Родина” це ансамблі, з якими члени „Ранку” проводять найбільш спільного часу, чи то на концертах, спільних виїздах та верстатах. „Горина” це колектив, з якого „вийшла” керівник „Ранку” Єлизавета Томчук, яка під час навчання в Інституті культури в Рівному, співала в цьому, відомому не тільки на Рівненщині і Підляшші ансамблі. Хор з Сігету, це нові друзі колективу „Ранок”, якого члени нещодавно побували в Румунії і нав'язали знайомство з молодими українцями з цього регіону.

Концерт, котрий відкривав фестиваль мав одну головну зірку, і не тільки

з цього приводу, що ювіляри на своїх бенефісах мають інші права ніж всі виконавці. Придивляючись до „Ранку” після десяти років діяльності ансамблю, всі хто слідкував за його розвитком, є під великим враженням артистичних досягнень колективу. Не зважаючи на всі перешкоди і складності, завдяки копіткій праці керівника, до-

помозі Союзу українців Підляшшя та заангажуванні дітей та молоді – учасників колективу, зараз „Ранок” це гурт молодих професіоналів.

Сьогодні „Ранок” це колектив, якого учасниками є понад 50 дітей, які складають хор, інструментальну капелу і три танцювальні групи. А початки, як завжди були скромні. – *Колектив започатковано на уроках української мови в більській „четвірці”, – згадує керівник гурту Єлизавета Томчук – Дівчата просто хотіли на кожному уроці співати. Було це цікавіше ніж вчитися, наприклад, граматики. Почали ми зустрічатись вже після уроків. Був це 1995 рік, коли я почала працювати в школі. Вже в цьому році встигли ми*

Співають дівчата з Ліцею імені Тараса Шевченка в Сігеті (Румунія)

Квіти і подяки для молодих артистів та їхніх художніх наставників – перша з правої керівник „Ранку” Єлизавета Точмук

підготувати невеличку програму – декілька пісень на фестиваль „Підляська осінь”. Такий був наш дебют на сцені.

Протягом десяти років в ансамблі виступало майже дев'яносто осіб. До п'ятдесяти, які є зараз, слід додати сорок, котрі вже відійшли з колективу. Аліна Сельвесюк була однією з тих, які 10 років тому виступили на сцені Більського будинку культури. – *Не співаю вже в „Ранкові” від трьох літ*, – говорить, зараз вже заміжня, Аліна Коршак, – *але якщо я є сьогодні тут, на цьому концерті, це означає, що надалі думаю про себе як члена колективу і є це для мене вечір споминів. Згадую, як 10 років тому я стояла на цій сцені. Було нас тоді там чотирнадцять дівчат, не мали ще народного одягу. Вчителька сказала нам, щоб одягнули чорні сарафани і білі блузочки. Пам'ятаю, що я стояла на сцені і не відчувала ніякого хвилювання. Не знала просто докладно, що я тут роблю. Просто співала і було для мене так добре, що важко це сьогодні описати. Аліна має надію, що її двохлітня донька Оля, коли підросте також буде продовжувати родинну традицію і буде виступати з „Ранком”.*

Від 1996 року колектив „Ранок” діє при Більському будинку культури. Йо-

го репертуар це загальновідомі українські пісні і танці, але завжди найбільше зацікавлення серед глядачів колективу викликають традиційні підляські обрядові пісні, виконувані в автентичній манері. З цим репертуаром „Ранок” об'їхав вже майже цілу Польщу і велику частину Європи. Крім численних виступів в Україні, колектив представляв музичну культуру українців Підляшшя в Словаччині, Румунії, Белгії і Франції.

Побіч Єлизавети Точмук, в колективі важливу роль відіграють ще дві особи. Це керівник інструментальної групи Ігор Фіта і хореограф Борис Бунь, який займається трьома танцювальними групами.

– *До співпраці з „Ранком” мене попросили в 1998 році*, – згадує Ігор Фіта.

– *Тоді ще не було інструментальної групи, до співу дівчат був просто акомпанемент на гітарі. Невдовзі з'явився контрабас, якого колектив придбав за зароблені на конкурсах гроші, одна дівчина грала на скрипці, потім дійшли акордеони і так створилася інструментальна група.*

Танцювальна частина „Ранку” відзначає в цьому році подвійний ювілей. З одного боку це 10-ліття цілого колективу, з другого – 5 років спільного танцювання. Від двох літ на репетиції до Більська приїжджає, аж з Рівного, Борис Бунь. – *За цей час я вже привик до тих дітей, дуже люблю з ними працювати, вони такі гарні і дуже швидко вчаться*, – говорить керівник танцювальних груп. Доказом цього був вис-

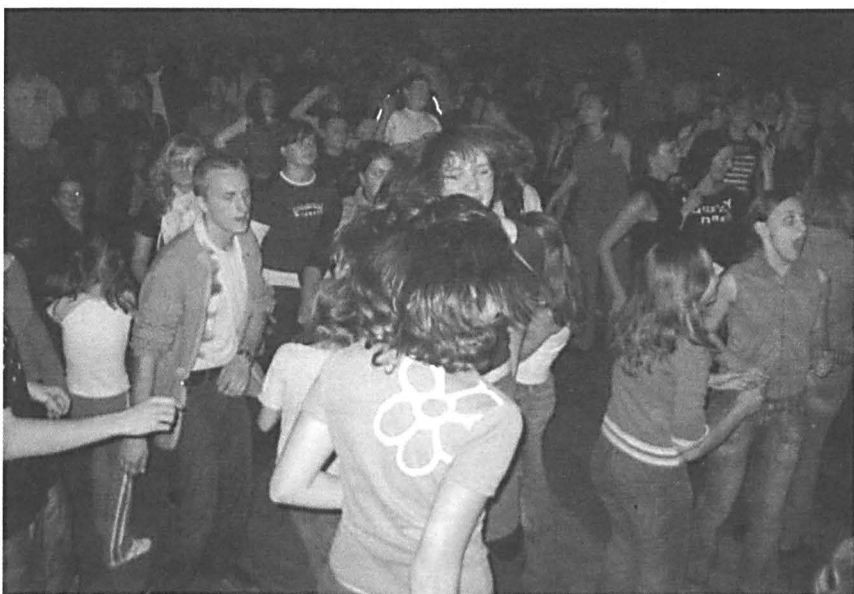
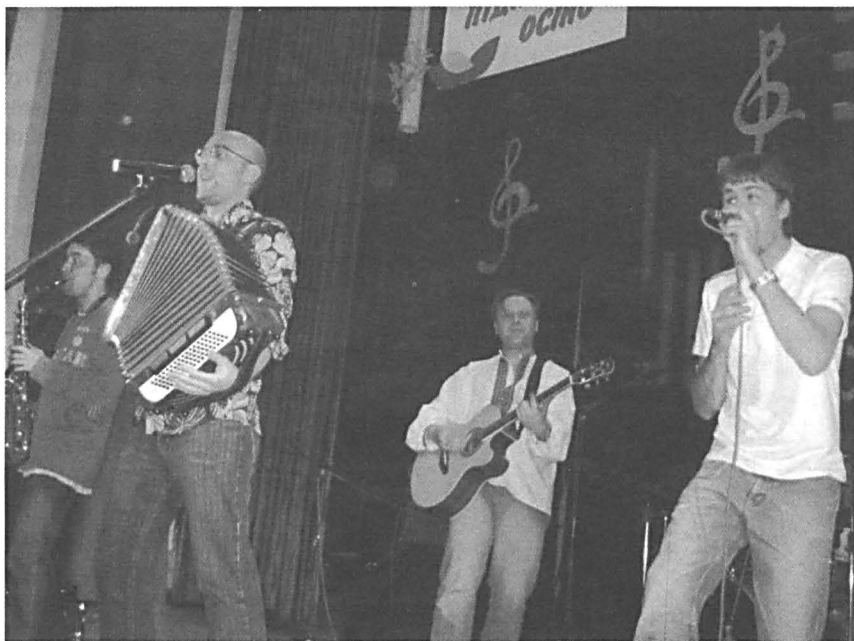

Ансамбль „Зоряночка” з осередку культури в Нарві

Народний хор „Горинь” з Рівного на сцені осередка культурив Сім'ятичах

Танцювальна забава у Більську – грає ансамбль „Беркут” з Ольштина

„Дикий мед” – студентський колектив з Рівного

туп наймолодшої групи – першокласників, які без комплексів танцювали перед фестивальною публікою.

Ювілейний концерт зібрав велике число глядачів, яких не зміг помістити концертний зал Більського будинку культури. Згадувалось сказане керівником гурту – Єлизаветою Томчук, що за публіку на концертах „Ранку” в Більську вона не хвилюється. Вистачить, що прийдуть вірні прихильники колективу – батьки і дідусі „ранкових” дівчат і хлопців, і це вже приблизно сто – двісті осіб. На особливий, бо ювілейний концерт, родичі членів колективу приходили як і на своє особисте свято, бо як казали – дивлячись на своїх артистів, відчували і гордість, і хвилини зворушення.

Опісля концерту відбулась довга офіційна частина, під час якої до керівника ансамблю та його членів ставилась довга черга тих, які прибули з віншуваннями і подарунками. Були серед них між іншими: генеральний консул України в Люблині – Іван Грицак, голова Об’єднання українців у Польщі – Мирон Кертчак, представники управи міста Більська на чолі з бургомистром Євгеном Березовцем, голова Міської Ради Більська Підляського – Петро Кондратюк, війт гміни Більськ Підляський – Євгенія Осташевич, заступник більського повітового старости Петро Божко, представники Міністерства внутрішніх справ і адміністрації, Маршалковського управління Підляського воєводства, Воєводського осередку анімації культури та багато інших.

За свою діяльність колектив отримав між іншими почесне вирізнення від Міністерства культури Республіки Польща.

Зрозуміло, відзначення 10-річчя „Ранку” було лише першим, дуже звучним акордом фестивалю. Ще у п’ятницю вечором, в залі Сім’ятицького осередку культури виступив з більше як годинним концертом хор „Горинь” з Рівного, а культурні події „Підляської осені” продовжувалися у суботу й неділю, як у Більську так і в Білостоці.

Адже хоч втішатися українськими піснями і танцями, а також погуляти на молодіжній забаві у Білостоці можна було вже у п’ятницю то, за традицією, офіційне відкриття фестивалю, здійснене головою Союзу українців Підляш-

Діти з садочка „Лісова поляна” у Більську

Польські любительки української пісні – ансамбль „Симпатичний варіант”

ся Марією Рижик та заступником голови Миколою Хролем, відбулося у суботу, під час кульмінаційного концерту на сцені Більського будинку культури – у присутності представників Посольства України у Варшаві та влад міста і повіту. Саме цей концерт мав найбільше розбудовану програму, яка дала змогу показатися як колективам з Підляшшя так і гостям з України, Румунії та Литви. Окрім „Ранку” з його пісенною і танцювальною програмою, Підляшшя репрезентували дуб’яжинська „Родина”, діти з садочка „Лісова поляна” у Більську і дебютант на „Підляській осені” – дитячий колектив „Зоряночка”, який діє при осередку культури у Нарві. Соло і в дуєті співала також біль-

ська молодь – Роксана Вишковська та Єва Корицька і Ольга Рижик. З-за кордону найбільше виконавців приїхало, зрозуміло, з України, з Рівного – згадуваний вже Народний хор „Горинь”, оперний співак рівненської філармонії Микола Швидків, дует „Леон Грин” та солістка Яна Коришко, лавреатка всеукраїнського фестивалю „Червона Рута”. Українців Румунії представляли відомий вже нам хор учнів ліцею ім. Тараса Шевченка в Сіреті, а громаду Литви – родинний ансамбль „Світлиця”. Прибули також любительки українського фольклору із Варшави та Білостоку – тріо „Симпатичний варіант”.

Два чергові концерти, які вже завершували фестиваль „Підляська осінь”,

відбулися в неділю. О 14-тій годині артисти з України знов вийшли на сцену Більського будинку культури. На цьому концерті перед більшцанами виступили також рівненські студенти – музичний колектив „Дикий мед”. Представники Студентського театру „Лопата” з Рівного показали також програму складену з гумористичних сцен.

Натомість о 16-тій годині почався концерт у залі Музичної академії в Білостоці, під час якого і білосточчани мали можливість побачити більшість учасників фестивалю. Виступили тут п’ятиособовий гурт з ансамблю „Горина”, „Світлиця”, „Симпатичний варіант”, співоча і танцювальна групи „Ранку” (в тому й вокалітки Р. Вишковська, Є. Корицька і О. Рижик), хор українського ліцею в Сіреті, „Леон Грин”, „Горинь”, соліст М. Швидків, а також другий колектив із Нарвянського осередку культури – „Рамонка”, в котрому, як і в „Зоряночці”, співає переважно молодь із села Лосинка. І тут завершенням концерту був виступ студентів-гумористів із театру „Лопата”.

Як і у попередніх роках, для любителів музики, котра ноги підриває до танцю, організовано два вечірні концерти-забави – в п’ятницю у Білостоці (в студентському клубі „Гвінт”), та в суботу у Більську (у Більському будинку культури). Як легко здогадатися, притягнули вони передусім шкільну та студентську молодь, яка гуляла при музиці ансамблів „Тирса” (Кліщелі), „От Вінта” (Рівне), „Беркут” (Ольштин) і „Дикий мед” (Рівне).

Отже, протягом трьох днів на сценах Більська, Сім’ятичів і Білостоку відбувся культурний марафон, який, маймо надію, не лише задовольнив у його глядачах натуральну потребу контакту з рідною піснею, як у народному так і естрадному варіантах, але також розбудив прагнення до самостійного шукання музичних новинок – у радіо, телебаченні, почерез інтернет. Щоб не „голодувати” протягом цих місяців, які ще залишаються до відкриття чергової сезону українських культурних імпрез у регіоні. І не забуваймо, що черговий фестиваль „Підляська осінь” вже п’ятнадцятий, отже – ювілейний!

Славомир САВЧУК
Польське Радіо Білосток
Юрій ГАВРИЛЮК

Фото Ю. Гаврилюка, І. Бакуновича

Весільні пісні в Кліщелях

26 листопада в школі в Кліщелях відбувся „Перегляд весільних та ліричних пісень”. Його термін дуже влучно поєднаний з осінню – традиційною порою весіль. Саме весілля, з яким пов’язаний багатющий комплекс пісень, приспівок і обрядів, було цим елементом народної культури українців на Підляшші, який у мало зміненій формі зберігався аж до половини ХХ сторіччя, а й зараз викликає велике зацікавлення.

Цього року перегляд, якого організатором є Союз українців Підляшшя, відбувся вже вдесьте. Його початком було „Свято весни” – перегляд веснянок і рогульок зорганізований у Черемусі в 1996 році. Формула імпрези, яка у великій мірі збереглася і сьогодні, пе-

редбачала презентацію автентичного підляського фольклору і обрядів. З часом дещо змінився зміст і місце проведення імпрези, адже вже як перегляд весільних пісень та обрядів проходила вона у Дуб’яжині і Чорній Великій, а з 2002 року в Кліщелях. За Кліщелями промовляла й багата пісенна традиція цієї околиці, як і традиція українського національно-культурного руху.

Метою заходу є показати багатство пісень та обрядів пов’язаних з весіллям, яке протягом століть було особливою подією не лише в житті родини, але й цілої сільської громади. Крім того, його ціль – це презентація українських колективів з Підляшшя, а також того, що вдалося їм зробити протягом року.

Традиційно виступили на ньому підляські ансамблі – як старші, так і молодші учасники – вокальна і танцювальна групи „Ранку” та його солістки, „Гілочка” з Черемхи, „Мікстура” (це вже другий, поруч „Тирси” молодіжний гурт з Кліщель, який виконує українські пісні), „Родина” з Дуб’яжина, жіночий ансамбль з Черемухи-села, а також солістка Валентина Климович з ансамблем з Добриводи. Виконали вони загальновідомий та регіональний, весільний фольклор. Гостем заходу був ансамбль „Чорнобривці” з села Гоща в Рівненській області, який представив обряд випікання коровай, обрядового хліба, багато здобленого зверху, якого другого дня весілля ділилося серед усіх гостей. Звичай цей, який відкликувався до споконвічного в сільському середовищі культу хліба – символу життя і достатку, найдовш зберігався саме в околиці Кліщель та Черемухи. Згодом „Чорнобривці” заспівали, охоче слухані на Підляшші, популярні українські пісні народного походження. А на завершення глядачі отримали до скуштування справжній весільний коровай, спечений за традиційною рецептурою жителями Кліщель.

Перегляд у Кліщелях був останнім циклічним заходом проведеним протягом року Союзом українців Підляшшя. Його співорганізатором був Кліщелівський осередок культури.

В Кліщелях „Гілочка” співала з колективом із Черемухи-Села, а „Чорнобривці” показали випікання весільного коровай. Згодом коровай можна було й попробувати – отримавши його з рук чарівних дівчат

Людмила ФИЛИМОНЮК
Фото Івана Бакуновича

Повернення людяності

Україна вперше на державному рівні відзначала День пам'яті жертв Голодомору

33 тисячі свічок запалили в суботу 26 листопада в Києві на Софійській і Михайлівській площах. А скільки свічок пам'яті цього дня запалили по Україні – не знає ніхто. Та й не має потреби дана акція в статистиці...

Акцією «Запали свічку» в Україні вже не перший рік відзначається День пам'яті жертв Голодомору та політичних репресій. Нагадаємо, що в листопаді 2003 року, напередодні 70-х роковин Голодомору, вшанувати пам'ять жертв с трагічної трагедії запалюванням свічок на сторінках «Дня» запропонував відомий учений Джеймс Мейс. Цього дня і його пам'ять ушанували нарівні з пам'яттю про тих, кому він присвятив своє життя. Так, Президент України Віктор Ющенко підписав указ про державні нагороди українським і зарубіжним ученим за вагомий особистий внесок в дослідження голодоморів в Україні, залучення уваги міжнародної громадськості до визнання Голодомору 1932-1933 років актом геноциду українського народу, активну громадську діяльність із надання почесних пам'яті жертв трагедії. Зокрема, за видатні особисті заслуги перед українським народом у розкритті світовій спільноті історичної правди про Голодомор в Україні 1932-1933 років орденом Ярослава Мудрого 2-го ступеня посмертно наго-

роджено історика-дослідника, громадянина США Джеймса Мейса.

Із цього року про мільйони знищених сталінським режимом українців нагадуватиме також висаджений на схилах Дніпра поблизу Аскольдової могили Калиновий гай, у церемонії закладки якого брало участь керівництво держави на чолі з Президентом Віктором Ющенком. «Ідея досить проста – калина, як символ українського виміру,

нехай засяє на цих схилах. Нехай кожна людина, яка буде їхати в авто чи проходити цими доріжками, запитає – чому тут тисячі калин? Це тому, що в нас понад десять тисяч українських сіл скошила голодна смерть», – підкреслив В. Ющенко на церемонії закладання гаю. «Упевнений, нам треба до цього трагічного моменту ставитися так, щоб із цього винести уроки не лише ми, а й увесь світ», – сказав глава держави, відзначивши, що на сьогоднішні 63 країни-члени ООН уже визнали факт голодомору в Україні, «але це ще не весь світ».

Пізніше під час траурної церемонії «Запали свічку» Ющенко закликав світову спільноту визнати голодомор геноцидом проти українського народу ще до його 75-ї річниці та звернувся до українських політичних і громадських організацій із проханням активізувати роботу в цьому напрямку. Президент також пообіцяв, що в Києві буде побудовано великий меморіал жертв Голодомору як «музей хресного шляху українського народу». І доручив уряду провести конкурс проєктів на створення такого пам'ятника. Міністерству культури глава держави запропонував провести конкурс на кращий сценарій фільму про Голодомор.

«Голодомор є злочином проти людства, яке мало виконавців, але, з погляду права, так і не знайшов винних», – сказав український Президент, назвавши «дивним парадоксом» те, що «за смерть однієї людини відповідає її вбивця, а за знищення мільйонів людських життів не відповів ніхто». «Можливо, в цьому й причина – чому нам так важко сьогодні в Україні відновлювати та верховенство права, й добро, й справедливість?», – додав він.

В акціях, присвячених річниці Голодомору, взяли участь офіційні особи держави та тисячі громадян. Водночас, ніяк не засвідчила своє ставлення до цієї трагічної дати українська опозиція.

Наталія ТРОФІМОВА, «День»

Dubicze otwarte na tradycję

Dubicze Cerkiewne mają swoją „Izbę kultury ludowej i tradycji OSP”, która została otwarta we wrześniu br. z okazji 85-lecia dubickiej jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej. Mieści się ona w budynku starej przedwojennej szkoły. Jedna z sal jest poświęcona historii straży pożarnej w Dubiczach Cerkiewnych. W innej są rzeźby Mikołaja Korcha z Kraśkowszczyzny. W dwóch pomieszczeniach i na korytarzu znalazła się ekspozycja przedmiotów codziennego użytku używanych przez miejscową ludność jeszcze przed kilkudziesięciu laty. Pomieszczenia urządzone są tak, jakby przed chwilą wyszli stąd gospodarze. Jest nawet prawdziwy piec chlebowy. Na podłogach leżą chodniki utkane ze szmatek, typowe dla regionu hajnowskiego. W izbie znajduje się też w pełni sprawny warsztat tkacki.

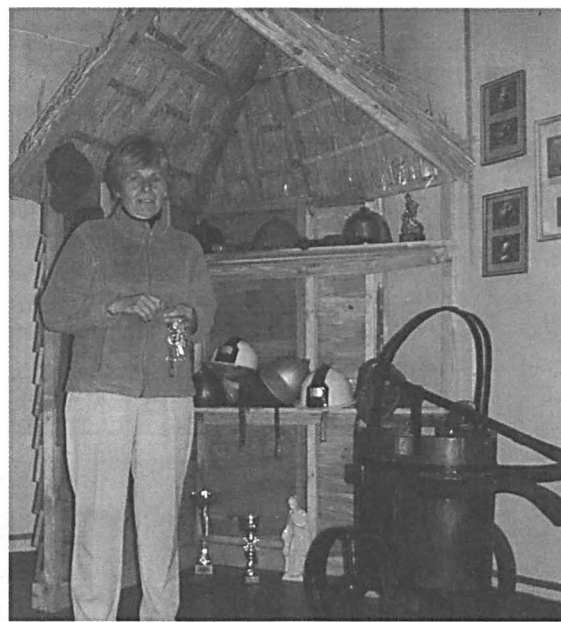
Pomysł na izbę tradycji powstał w latach 1999-2001, kiedy budowano nową szkołę. Wtedy zdecydowano, żeby stary budynek pozostał do wykorzystania. Taki był pomysł wójta gminy, jednocześnie prezesa powiatowego za-

ządu Ochotniczych Straży Pożarnych w Hajnówce, Anatola Pawłowskiego. Resztę dokonał Gminny Ośrodek Kultury w Dubiczach Cerkiewnych.

Pieniądze na remont i organizację budynku szkoły jako izby tradycji, pochodziły z Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska-Białoruś i Fundacji Wspomagania Wsi. – *Realizowaliśmy programy połączone z imprezami związanymi z tradycją. Najpierw zorganizowaliśmy przegląd kolędniczy, potem konkurs „Ojczyście Słowo”* – opowiada Jolanta Socha, dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Dubiczach Cerkiewnych (na zdjęciu obok). – *Zaczynaliśmy od spotkań z dziećmi i powrotu do organizacji warsztatów. Zajęcia weszły w cykliczne imprezy. Były to spotkania z osobami starszymi, warsztaty, odtworzyliśmy obrzędy chrzcina, robiliśmy teatr.*

W 1999 r. Dubicze Cerkiewne po raz pierwszy otrzymały pieniądze z Centrum. Pierwszy projekt nazywał się „Ocalić od zapomnienia”, potem „Nie niszczyć pomników przeszłości, choć sami możecie doskonalsze wznieść”.

Kolejny był związany z izbą tradycji i pożarnictwa, modernizacją budynku byłej szkolny. – *Chodziło nam o to, aby budynek nie stał pusty, a był atrakcją turystyczną i miejscem warsztatów* – dodaje Jolanta Socha.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Foto K. Kościewicz, J. Hawryluk

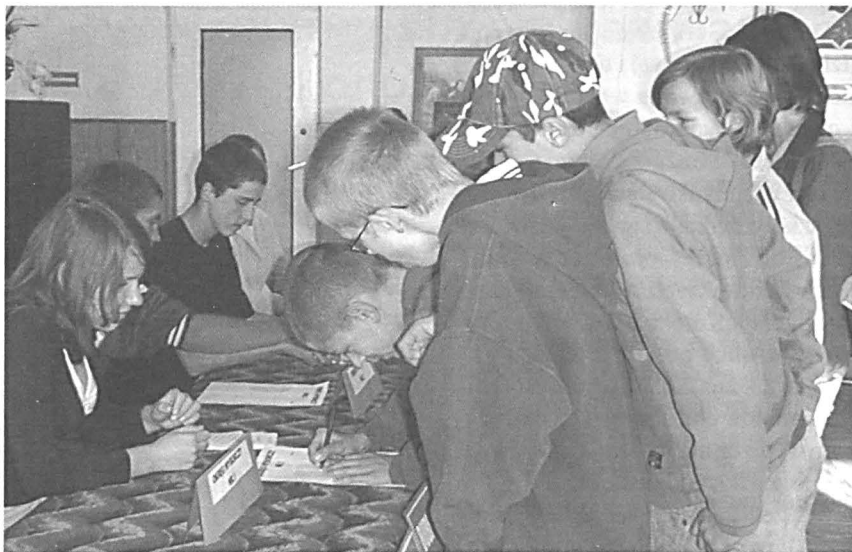
Praktyczna lekcja demokracji

W tym roku także gimnazjaliści z Zespołu Szkół w Dubiczach Cerkiewnych wzięli udział w wyborach. Co prawda karty do głosowania były wydrukowane specjalnie dla nich i specjalnie dla nich ustalono okręgi wyborcze, ale wybierali w sali, przygotowanej już na prawdziwe wybory. Praktyczną lekcję demokracji prowadził Jerzy Nesteruk, nauczyciel wiedzy o społeczeństwie, historii i języka niemieckiego.

Za stołem zasiadła komisja wyborcza. Po środku sali stała urna wyborcza. Uczniowie musieli mieć legitymacje szkolne. Do kabin wchodziło pojedynczo. Wszystko według przepisów prawa wyborczego, chociaż w formie uproszczonej.

– Wcześniej, w trakcie prac przygotowawczych ustaliliśmy, że bierzemy pod uwagę 5 partii, które przodują w rankingach, badaniach sondażowych. Są to: Liga Polskich Rodzin, Samoobrona RP, Sojusz Lewicy Demokratycznej, Prawo i Sprawiedliwość, Platforma Obywatelska. Kolejność nie jest istotna – tłumaczył gimnazjalistom Jerzy Nesteruk, nauczyciel Zespołu Szkół w Dubiczach Cerkiewnych. – Nie ważne która partia jest na pierwszym, a która na piątym miejscu. Ważne, abyście po okresie zainteresowania programami w telewizji i radiu, dokonali wyboru danej partii, tylko jednej. Która będzie realizować ważne dla narodu i państwa sprawy, w tym oczywiście związane z edukacją, nauką i życiem ludzi młodych.

Gminny Ośrodek Kultury w Dubiczach Cerkiewnych, co cztery lata zamienia się

na salę wyborczą. Tu znajduje się obwód wyborczy nr 1, który obejmuje Dubicze oraz miejscowości leżące wokół. Wcześniej wgrzywała tu SLD, ostatnio – Samoobrona. Do „wyborów parlamentarnych” było uprawnionych 56 gimnazjalistów z klas I-III, wzięło udział 54 osoby, oddano 54 głosy. Po głosowaniu wyborach komisja ustaliła ważność głosów (jeden głos okazał się nieważny) i policzyła głosy, oddane na poszczególne partie. SLD – zdobyła 3, LPR – 4, Samoobrona – 22, PO – 12, PiS – 13 głosów.

– Wybór młodzieży nie jest dla mnie zaskoczeniem. Ostatnio wygrywała u nas Samoobrona – mówi Mikołaj Ławrynowicz, sekretarz urzędu gminy Dubicze Cerkiewne. – Wynik naszych wyborów jest odbiciem rozmów w domach – dodaje Jerzy Nesteruk.

Gimnazjalistom spodobała się nietypowa lekcja demokracji, więc zaplanowali wybory prezydenckie. Pomysł głosowania młodych od lat funkcjonuje w Polsce, w różnych szkołach. – Taka lekcja jest ciekawsza niż praca z książką – tłumaczy Marek Charytoniuk ze Starego Kornina, przewodniczący gimnazjalnej komisji wyborczej. – Nie spodziewałem się, że Samoobrona wygra, chociaż w wyborach prezydenckich głosowałbym na Andrzeja Leppera. Na innych wszyscy się zawiedli, a Samoobrona jeszcze nie rządziła. Trzeba wszystkim dać szansę.

– Nie wiem kogo wybrałabym na prezydenta. Uważam, że nie ma takiego kandydata, na którego chciałabym zagłosować. Trudno być dorosłym – Natalia Czykwin z Werstoku.

– Teraz wybrałem Platformę Obywatelską i w wyborach prezydenckich wybrałbym Donalda Tuska, bo ma najlepszy program wyborczy – Patryk z Czech Orlańskich.

– Głosowałabym na Leppera, mam do niego zaufanie. Teraz też wybrałam Samoobronę – Basia z Jelonki.

– Wybrałbym Lecha Kaczyńskiego jako prezydenta, a teraz wybrałem PO. Te dwie partie powinny tworzyć koalicję – Tomasz z Czech Orlańskich.

– Głosowałbym na Donalda Tuska, uważam, że jest godny zaufania i jest dobrym kandydatem PO. A teraz wybrałem Samoobronę – Krzysztof z Dubicz Cerkiewnych.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Zdjęcia autorki artykułu

Przechodniu, powiedz Ukrainie...

Polsko-ukraińska umowa o miejscach pamięci narodowej

W wyniku pierwszej i drugiej wojny światowej oraz związanych z nimi polsko-ukraińskich konfliktów i masowych deportacji Polaków i Ukraińców, na terenie obu suwerennych dziś państw pozostało bez opieki setki cmentarzy i grobów. Liczne z nich uległy totalnemu zniszczeniu. Ich upamiętniania były od wielu lat przedmiotem licznych rozmów na różnych szczeblach władz Polski i Ukrainy, z prezydentami obu krajów włącznie. Po uzyskaniu przez oba kraje suwerenności doszło do formalnego zawarcia porozumienia dotyczącego zakresu odpowiedzialności państw za miejsca spoczynku znajdujące się na ich terytorium. Dokument w tej sprawie podpisano 21 marca 1994 r. Jest to „Umowa między Rządem Ukrainy a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej o ochronie miejsc pamięci i spoczynku ofiar wojny i represji politycznych”. Strony zobowiązały się, że będą „utrzymywać miejsca pamięci i spoczynku żołnierzy i osób cywilnych drugiej Umawiającej się Strony...zgodnie z odpowiednimi postanowieniami Konwencji Genewskich o Ochronie Ofiar Wojny i Protokołów Dodatkowych do nich”.

W wyniku realizacji umowy po obu stronach granicy już uporządkowano, chociaż nie bez komplikacji, wiele cmentarzy i grobów. Najwięcej kontrowersji wzbudza jednak po obu stronach kwalifikacja poległych i inskrypcje na grobach czy pomnikach. Przykładem były długie dyskusje o inskrypcje na cmentarzu poległych w wojnie polsko-ukraińskiej 1918-1919 r. we Lwowie, pomordowanych na Podlasiu wozaków czy bojowników Ukraińskiej Powstańczej Armii na terenie Lubelszczyzny i Podkarpacia. W przededniu oficjalnego otwarcia wojskowej części Cmentarza Łyczakowskiego we Lwowie (zwanej w Polsce Cmentarzem Orląt Lwowskich), a więc 6 czerwca 2005 r. podpisano kolejną polsko-ukraińską umowę obowiązującą na lata 2005-2007 i obejmującą zakres prac porządkowych na 44 miejscach pamięci Ukraińców w Polsce i tyluż miejscach pamięci Polaków na Ukrainie.

Upamiętnienia ukraińskie w Polsce dotyczą między innymi uporządkowania Ukraińskiego Cmentarza Wojennego w

Pikulicach koło Przemyśla i nadania mu charakteru miejsca spoczynku nie tylko prawie dwóch tysięcy pochowanych jeńców Ukraińskiej Halickiej Armii i internowanych ukraińskich z Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej-sojuszniczek Polski z 1920 r., ale także upamiętnienia Ukraińców – żołnierzy Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, którzy zmarli w kilkunastu innych obozach i w ponad stu miejscowościach w Polsce. Przypomnijmy, że w 1920 r. Ukraińcy ze swymi nie licznymi, ale sprawnymi ośmioma dywizjami byli jedynymi liczącymi się sojusznikami Polski w wojnie z Rosją bolszewicką. Na polu boju padło nie tylko ponad 13 tysięcy żołnierzy, ale także setki oficerów i 4 generałów ukraińskich, w tym szef sztabu generalnego armii URL gen. Jewhen Myszkowskyj (1882-1920). Było to wsparcie szczególne, bowiem nastąpiło po prawie dwuletniej wojnie polsko-ukraińskiej i kiedy państwa zachodnie były przeciwne tej wojnie. Planuje się także symboliczne upamiętnienie na tym cmentarzu około 30 tysięcy zmarłych w obozach Przemyśla w latach 1941-1944 jeńców radzieckich, w większości Ukraińców, którzy spoczywają w ruinach fortów Twierdzy Przemyskiej, a także poległych 29 stycznia 1918 r. pod Krutami, w walce z „czerwonymi” wojskami rosyjskimi, żołnierzy studenckiego batalionu armii Ukraińskiej Republiki Ludowej – uczniów gimnazjum ukraińskiego w Przemyśle Hryhoria Pipskiego i Iwana Sorokewycza.

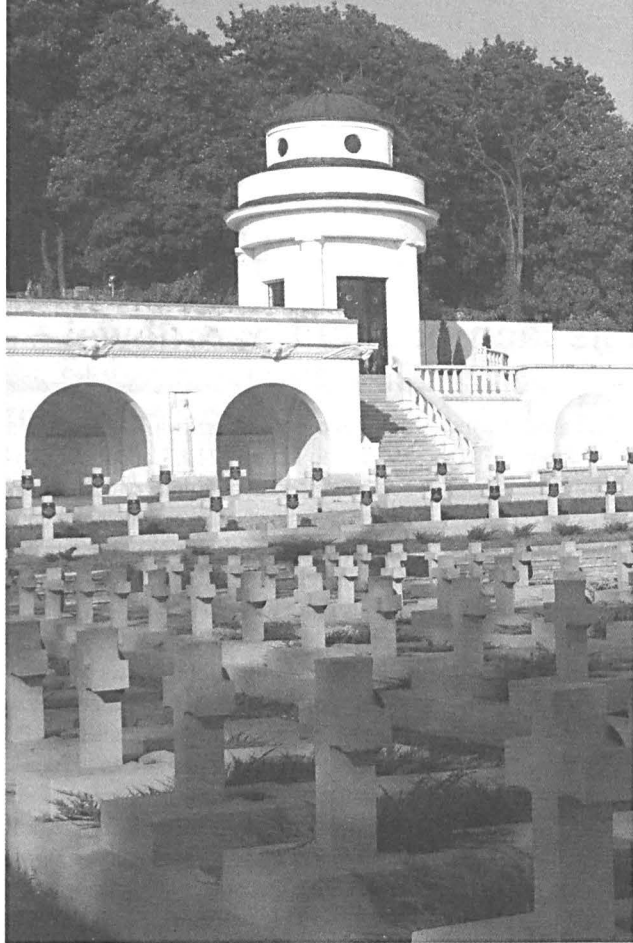
W programie jest też upamiętnienie w latach 2005-2007 ponad 400 jeńców i internowanych ukraińskich z Galicji i Naddnieprza pochowanych w Łańcucie. Było to miejsce przetrzymywania w latach 1918-1921 jeńców z Ukraińskiej Halickiej Armii, a w 1920 r. Łańcut zamieniony został na Stację Wojsk Ukraińskich, gdzie przeszkolono około 10 tysięcy jeńców ukraińskich, także z pierwszej wojny światowej powracających z Niemiec i odsyłano ich na wschodni front. Jako pierwsza formacja była zorganizowana przez płk. Marka Bezruczkę 6 Dywizja Ukraińska, która w lipcu-sierpniu stawiała opór wojskom bolszewickim na terenie Chełmszczyzny, a w sierpniu 1920 r. wstrzymała ofensywę armii konnej Bu-

dionnego pod Warszawą. Od listopada 1920 r. do lipca 1921 r. Łańcut był obozem internowanych żołnierzy URL z liczną kadrą nauczycieli akademickich z Uniwersytetu Ukraińskiego w Kamieńcu Podolskim. Zorganizowano tu wiele placówek oświatowych, w tym Ukraiński Uniwersytet Narodowy. W Łańcucie ze składki oficerów urządzono pierwszy na ziemiach polskich cmentarz dla żołnierzy ukraińskich z okazałym pomnikiem. Po II wojnie światowej pomnik zniszczono, a kwatery nadano nową nazwę.

Upamiętnieniem obejmie się także kilka innych miejsc spoczynku uczestników ukraińskich walk niepodległościowych z lat 1917-1921, a mianowicie ponad 1500 pochowanych Haliczan i Naddnieprzańców na cmentarzu w Wadowicach. Będą także odnowione i odpowiednio oznakowane groby ponad 700 żołnierzy armii Ukraińskiej Republiki Ludowej spoczywających na trzech cmentarzach prawosławnych w Kaliszu, przede wszystkim na Wojskowym Cmentarzu Ukraińskim w Szczypiornie, który po pierwszym etapie zagospodarowania wymaga zakończenia prac nad imiennymi nagrobkami pochowanych tam żołnierzy z generałem Naumem Nykoniwym włącznie i umieszczenia stosownych tablic informacyjnych. Uporządkowane będą groby na najstarszym w mieście Kaliszu cmentarzu prawosławnym przy ul. Górnośląskiej 8, z pochowanymi tam 14 generałami URL oraz na cmentarzu przy ul. Żołnierskiej 24, gdzie spośród ponad tysiąca grobów różnych armii znajduje się około 40 grobów żołnierzy armii URL, które do dziś pozostawione są „opiece” sił przyrody.

Planem zagospodarowania objęto cmentarz wojenny w Strzałkowie koło Słupcy, gdzie wśród pochowanych około 8 tysięcy żołnierzy różnych armii i narodowości spoczywa około 4 tysięcy Ukraińców. Upamiętnienia doczekają się także żołnierze UHA, którzy wraz ze swym naczelnym wodzem gen. Myronem Tarnawskim przebywali w obozie w Tucholi i wielu z nich, jak i Ukraińców z wielonarodowej armii rosyjskiej, spoczywa na miejscowym cmentarzu.

Upamiętnieni będą we wspomnianym okresie także 37, spośród ponad stu miejsc

Groby wasze i nasze... – Cmentarz Obrońców Lwowa na Łyczakowie i pomnik Bojowników o wolność Ukrainy na cmentarzu w Hruszowicach koło Przemyśla

spoczynku ofiar ukraińskich z polsko-ukraińskiego konfliktu z lat 1943-1945 na terenie woj. lubelskiego i podkarpackiego. Według różnych źródeł we wspomnianym okresie zginęło od 4194 do 5000 Ukraińców. Są to między innymi ofiary we wsiach woj. lubelskiego: Łasków, gdzie 10 III 1944 zginęły 262 osoby, w tym ks. Lew Korobczuk, jeden z kanonizowanych męczenników chełmskich i podlaskich, Sahryń – 10 III 1944 – do 800 osób, Modryń – 14 III 1944 – 48 osób, Szychowice – 10 III 1944 – 189 osób, z kanonizowanym męczennikiem chełmskim i podlaskim ks. Serhijem Zacharczukiem, Nowosiółki – 23 III 1944 – 92 osoby, wraz z kanonizowanym męczennikiem chełmskim i podlaskim ks. Mykołą Holcem, Liski – 23 III 1944 – 120 osób, Turkowice – 10 III 1944 – 56 osób (wymienione miejscowości znajdują się w pow. hrubieszowskim); Gdeszyn – styczeń 1943 – 15 osób, marzec 1944 – 46 osób, Grodysławice – 27 osób (pow. Tomaszów Lubelski); Brześć – 21 III 1944 – 287 ofiar (pow. Zamość) oraz w woj. podkarpackim: Bachów, pow. przemyski – 11 IV 1944 r. – 95 ofiar, Berezka, pow. bieszczadzki – 11 IV 1944 – 182 ofiary (w tym ks. Ołeksij Biłyk), Gorajec, pow. lubaczowski – 6 IV 1945 – 158 ofiar, Zawadka Morochowska, pow. bieszczadzki – 24 I, 28 III, 13 IV 1946 – 73 osoby, Piskorowice, pow. leżajski – 12 IV 1945 –

ponad 400 ofiar, Terka, pow. bieszczadzki – 09 VII 1946 – 33 osoby, Zaleska Wola, pow. jarosławski – 153 osoby, Skopów, pow. przemyski – 07 III 1945 – 150 osób, Kobylnica Ruska, pow. lubaczowski – 26 II 1945 – 40 osób, Kormanice, pow. przemyski – 126 osób, Łubno, pow. rzeszowski – 07 III 1945 ponad 90 osób, Trójczyce pow. przemyski – 70 osób. W pierwszej kolejności realizuje się już obecnie upamiętnienie 365 Ukraińców, których wraz z ks. Włodzimierzem Łemciem zamordowano 2-3 marca 1945 r. we wsi Pawłokoma k. Dynowa.

Analogiczne prace prowadzi się na terenie Ukrainy. Planuje się upamiętnienie pomordowanych przez NKWD Polaków w Bykiwni pod Kijowem, a także miejsc spoczynku ofiar polsko-ukraińskiego konfliktu na terenie obwodu żytomierskiego, wołyńskiego, lwowskiego, rówieńskiego i tarnopolskiego. Po otwarciu cmentarza we Lwowie poświęcono już pomnik Polakom straconym we wsi Huta Pieniacka koło Brodów na ziemi lwowskiej.

Aleksander KOLAŃCZUK

Literatura: Tuchola (1914-1923). Obozy jeńców i internowanych na ziemiach polskich 1914-1924. Opracowali Z. Karpus i W. Rejmer, Toruń 1997; Tuchola (1914-1923). Część druga. Choroby zakaźne i walka z nimi (1920-1922), Toruń 1998; E. Wiszka, Z. Karpus, I. Srański, *Ostatnia droga UHA: pobyt oraz*

działalność kulturalno-oświatowa jeńców – oficerów Ukraińskiej Halickiej Armii w obozie w Tucholi, Kijów-Toruń 1999; A. Kolańczuk, *Nekropolie i groby uczestników ukraińskich walk niepodległościowych w latach 1917-1921*, Przemyśl 2003; G. Motyka, *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943-1948*, Warszawa 1999; *Outrwanie władzy ludowej w Polsce 1944-1948*. Zbiór artykułów pod red. W. Góry i R. Halaiby, Warszawa 1982; *Надбужаниця. Сокальниця, Белзчина, Радехівниця, Каміпеччина, Холмниця і Підляшшя. Історико-меморіальний збірник*. Т. 1. Нью Йорк-Париж-Сидней-Торонто 1986, т. 2, 1994; *Ярославниця і засяння 1031-1947. Збірник*, Нью Йорк-Париж-Сидней-Торонто 1986; Є. Пастернак, *Напис історії Холмщини і Підляшшя (Новітні часи)*. Вінніпег-Торонто 1989; *passim*; M. Siwicki, *Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich*, t. 3, Warszawa 1994; Б. Гук, М. Козак, М. Новосад, А. Яремко, *Чужинце, іди скажи Україні*, Перемишль 2001; В. Процюк, *Книга пам'яті 1944-2004*, Львів 2004; І. Кривуцький, „Де срібнолетний Сял пліве...”, Львів 2000; Ю. Макар, *Холмниця і Підляшшя в першій половині ХХ століття*, Львів 2003; *Світовий конгрес українців Холмщини і Підляшшя. Матеріали наукової конференції*, Львів 1996; Z. Konieczny, *Był taki czas*. Przemyśl 2000; П. Й. Потічний, *Павлокома 1441-1945. Історія села*, Торонто-Львів 2001; P. Smoleński, *Pochówek dla rezuna*. Wołowiec 2001.

Єднає нас почуття спільної історичної долі

Розмова з Мирославом Іваником, головою Об'єднання українців „Закерзоння” в Торонто

Пане Мирославе, признаюся, що про організацію, яка своєю назвою маніфестує зв'язок з Лемківщиною, Надсянням, Холмищиною і Підляшшям та діє на американському континенті, в названих регіонах, зокрема на Підляшші, мало хто знає. Будь ласка, розкажіть як „Закерзоння” народжувалося, хто був його „повитухою” та „хресним батьком”...

Мирослав Іваник: Об'єднання українців „Закерзоння” є організація місцева, тобто така, що діє тільки в Торонто, тому й в широкому світі ми вже й не такі відомі. Натомість в Торонто, яке є, як Ви знаєте, найактивнішим центром всієї української діаспори на Заході, наша організація є активна, видима і дуже добре відома. Це ніяк не означає, що ми замкнуті на контакти з краями, які дали назву нашій організації. Ми добре відомі в Перемишлі і у нас дуже тісні стосунки з тамтешніми діячами; у нас добре наладані відносини з Об'єднанням лемків у Польщі і у нас з ними спільні проекти; ми співробітничаємо з Товариством „Любачівщина” зі Львова. У самій нашій організації активно тракуються проблеми Холмищини. Ваша правда, що найменш у нас заступлені теми Підляшшя, але це через брак у нас людей з цього краю, які хотіли б включитися в суспільну роботу.

А коли питання про родовід „Закерзоння”, то початок нашій організації дала потреба гідно відзначити 50-річчя Акції Вісла, про яку наша діаспора знала мало і в дуже загальних обрисах. А „хрещеними батьками” для організації були такі особи, як Богдан Шевчик – довголітній голова нашого об'єднання і натхненник багатьох його починів, Славко і Марійка Крет, Марійка і Орест Яцила, Євген Ладна, Анна Назарович, Марійка Хомин, Мирослав Іваник, які – разом з такими особами, як Адріана Шляхтич, Олександра Кобеляк, Іван Іванюра, Аля Гавриляк і Андрій Яциняк – по сьогоднішній день становлять її організаційне ядро.

Ось саме – як відзначили Ви роковини Акції „Вісла” у 1997 році?

Ми зорганізували два великомасштабні відзначення – велику виставку документів і фотографій про Акцію Вісла (при допомозі Українського Архіву в Варшаві) і багатолюдну демонстрацію під будинком парламенту провінції Онтаріо (разом з Об'єднанням лемків Канади). На відкритті виставки було кількості людей на чолі з єпископами і духовенством обох українських церков, представники всіх важливих діаспорних організацій, консул України. Вона виставлялася в Торонто у престижній галереї Українсько-Канадської Мистецької Фундації протягом тижня часу, а потім ми її показали у більших центрах зорганізованого українського життя у Північній Америці – від Едмонтону по Нью-Йорк. Натомість на демонстрацію перед парламентом зібралося біля 2 тисяч українців, насамперед закерзонців. Були там виступи представників не тільки діаспорних організацій, але також послів до федерального і провінційного парламентів, загальноканадських політичних партій. Про демонстрацію говорилося також в торонтонських і загальноканадських мідіях, для яких наша організація підготувала англійською мовою всесторонні інформаційні пакети. Це вперше так широко заговорилося про нещастя, яке впало на

українське Закерзоння 50 років раніше, поза колом самих заторкнутих Акцією Вісла людей.

Акція „Вісла” була лише свого роду „завершувальним акордом” етнічного очищення з українців земель над Сяном та на лівому березі Бугу. Перед цим була ще „репатріація” у 1944-1946 роках. Чи Ваша організація наголошувала це питання і чи маєте якусь програму на сьогодні, коли маємо 60-річчя цих подій та 23 вересня поточного року виданий був указ президента Ющенка „Про заходи у зв'язку з 60-ю річницею примусового виселення етнічних українців з території Польщі”?

Справа в тому, що починаючи від 2004 аж по 2007 рік ми щороку маємо „60-річчя” якоїсь трагічної події на Закерзонні – вимордування південної Грубешівщини в 1944, знищення тисяч українців Любачівщини, Ярославщини і Перемищини у 1945, у тому ж 45-му – початок примусового і насильного переселення до СРСР, у 1946 – закінчення переселення, ну і в 1947 горезвісна Акція Вісла. Тому наша організація пішла іншим шляхом, ніж щорічне і поетапне „відзначування”. Цього ніхто не є в силі перенести психічно. Ми рішили цього року вшанувати жертви Закерзоння великою виставкою про трагедії Закерзоння у XX ст. (куратором виставки був Славко Крет) і традиційним у формі вечором пам'яті, на якому було присутніх кількості осіб як закерзонців, так і представників найважливіших організацій діаспори. Головним промовцем був відомий дослідник теми депортацій Євген Місило, був показаний спеціально на цю роковину створений одногодинний документальний фільм про Закерзоння за моїм сценарієм і в реалізації Олега Водовоза, була художня частина, яку підготувала Марійка Крет.

А на другий рік ми запланували включити у справу збереження Закерзоння дітей і молодь. Щоб відійти від виключно мартирологічного відзначування подій на Закерзонні, ми рішили провести три конкурси: один в Україні

Що таке Закерзоння?

Коли 1996 року в організованому житті українського Торонто появилася нова організація з дивною назвою "Об'єднання Українців "Закерзоння", немала частина нашої громади прийняла її зі здивуванням, а інколи навіть насторожено. Дивувало саме оце "Закерзоння", а насторожувало, чому новоприбулі емігранти з Польщі творять ще одну організацію, замість стати членами вже існуючих. Адже до вибору вони мали й Об'єднання Лемків Канаді, і Землітство Перемишчина, і Товариство Ярославщина, не кажучи вже про загальнопольські політичні та громадські організації.

Активістам нашої організації прийшлося важко працювати як серед наших членів, так і серед ширшої громади, щоб пояснити і назву, і

Церква в Бересті, Лемківщина, 1919 р.

потребу існування нової організації.

Отже, що таке Закерзоння? Ця назва нова, вона появилася в політичній публіцистиці в 30-40-их роках минулого століття як збірна назва на означення частини Волині та Галичини, яка осталася на захід від т. зв. лінії Керзона, яка розмежовувала польські і російські впливи під час війни 1920 р. Двадцять років пізніше по цій лінії поділили свої впливи СРСР і Німеччина. Після війни, у 1944 р. на цій лінії став кордон між СРСР і Польщею.

При кожній нагоді ця лінія відіграла від українського материка правдани українські землі Підляшшя, Холмщини, Ярославщини, Равщини, Перемишчини,

(Продовження на стор.7)

Лінія Керзона — умовна назва лінії на карті, по якій — за пропозицією міністра закордонних справ Великої Британії Д.-Н. Керзона — проведено демаркаційну лінію між більшовицькими і польськими військами у війні 1920 р. Лінія проходила через Гродню, Ялужу, Неміжів, Берестя, Доросув, Устечко, на схід від Грубешова через Криві, і далі в південно-західному напрямі майже прямою лінією на захід від Перемишля (в другому варіанті — на схід від Перемишля) до Карпат. На Ялтанській конференції (лютий 1945 р.) лінію Керзона прийнято як кордон між СРСР і Польщею (з деякими відхиленнями на користь Польщі). Українські етнічні землі на захід від лінії Керзона прийнято називати ЗАКЕРЗОННЯМ.

Від редактора

Відаємо в руки Шановних Читачів перше число "Вістей "Закерзоння". У на-шому задумі Вісті мають бути свого роду "зв'язковим" між членами та прихильниками нашої організації — Об'єднання Українців "Закерзоння", — подавати їм найновішу інформацію про життя організації та події, що стичуться Закерзоння.

Кілька слів про нашу організацію. Вона — молода, їй всього 7 років, але вона вже чітко вписалася в краєвид організованого життя української громади Великого Торонто. Членами організації є насамперед молодша генерація вихідців з українських земель Надсяння, Лемківщини, Бойківщини, Холмщини та Підляшшя — саме цих окраїн українського етносу, які в політичній публіцистиці та підпільній адміністрації 40-их рр. стали називати Закерзонським Краєм, або просто — Закерзонням.

Членів нашої організації все частіше називають "закерзонцями". Нам це багато приємніше чути, ніж дотеперішнє називання нас "поляками" або "українцями з Польщі". Бо ми напевно не поляки, а навіть приїхавши з Польщі, ми історично, емоційно

(Продовження на стор.2)

У цьому числі:

- Календарій подій 2
- Архів Лемківщини 4
- Про Закерзоння і "Закерзоння" 5
- Нові книжки 6
- "Закерзоння" дякує дітям ... 8

Перший випуск бюлетеню Об'єднання „Вісті Закерзоння”

під назвою „Закерзоння у давній фотографії”, другий у Польщі — на найкращу веб-сторінку про Закерзоння, і третій в Канаді — конкурс молодих талантів. Для переможців усіх конкурсів ми підготували дуже пристойні грошові нагороди і сподіваємося, що, разом з заохотою з боку батьків і вихователів, це дасть поштовх до зацікавлення молодих людей справою Закерзоння.

І врешті-решт остання форма наших відзначень — на 2007 рік, тобто на 60-річчя Акції Вісла, ми готуємо разом з Комісією людських і громадянських прав при Світовому Конгресі Українців переклад на англійську мову тому документів, які польською мовою видав раніше Євген Місило. Це буде наш черговий вклад у виведення цієї проблематики поза наше етнічне „гетто”.

Конкурси для дітей і молоді це без всякого сумніву дуже добра ідея. Крім цього Закерзоння, хоч за офіційними даними перепису 2002 року на його території проживає лише 5-6 тисяч „статистично задокументованих” українців, це не мертва зона, адже є тут активні українські середовища. Ви згадали про Перемишль — як практично виглядає співпраця з українською громадою цього міста?

Щодо перепису населення, то там було стільки задокументованих порушень основних норм об'єктивності, що ми просто не приймаємо чисел відносно національних меншин як достовірних.

А щодо Закерзоння як „мертвої зони” — то воно справді не стало виключно історичною категорією, як то марилося ініціаторам етнічної чистки з 40-их років. У ньому далі б'є живчик життя завдяки таким центрам, як Горличчина, Перемишль, Люблин і, звичайно, Ваше Підляшшя, яке поволі-поволі, але все міцніше входить у ширшу українську свідомість як край з величезним потенціалом етнічного відродження. А за свідомістю повинні піти й діла, так як дотепер було в нас з Лемківщиною чи Надсянням.

Відповідаючи на Ваше питання про конкрети співробітництва з Перемишлем, подам Вам приклади з трьох напрямків: фінансова допомога найбільш широким учням через Стипендіальний Фонд ім. Я. Поповської, спільні видавничі проекти (том спогадів колишніх в'язнів концтабору в Явожні у нашій видавничій серії «Бібліотека Закерзоння») та спільні інтенсивні заходи навколо увіковічення українських жертв Закерзоння на такому самому рівні, як це

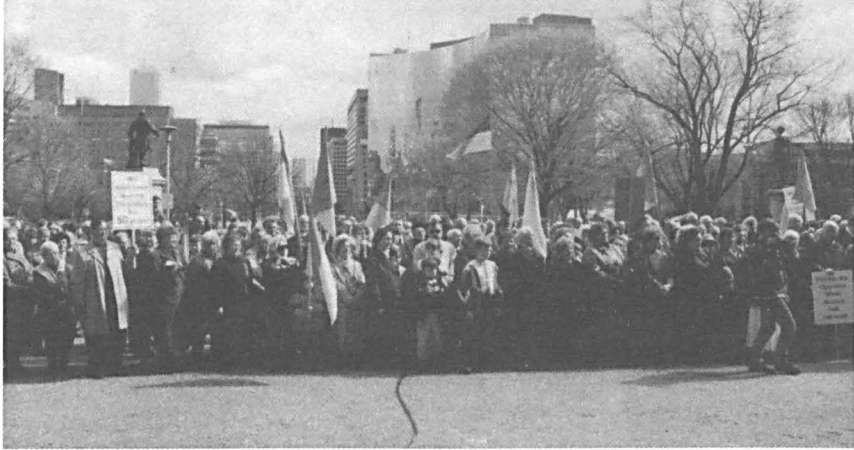
було зроблено на Волині та у Львові, на т. зв. Цвинтарі орлят. Найбільші наші зусилля, щоб добитися паритетного трактування історії, спрямовані є — як не дивно — не на Польщу, але на Україну, а через Перемишль туди дійти найпростіше і найбільш надійно.

Справді, можна сказати, що перепис населення 2002 року це свого роду одноразова фотографія зроблена поганим апаратом почерез дуже брудний об'єктив. Тому його дані не віддають дійсної кількості людей, які відчують себе українцями та навіть це якимсь способом маніфестують. Зрештою, справа не в статистиці а в дійсній активності... Місцем активності „Закерзоння”, як згадано, є також Україна — Ваші партнери там це лише назване вже Товариство „Любачівщина” чи також інші організації і державні установи?

Я не хотів би викликати у Ваших читачів враження, що наше об'єднання є якось потужна організація, з розвинутою мережею контактів і організаційних зв'язків. Ми є радше невелика група активних і відданих справі Закерзоння людей, які діють за цільовим методом. Тобто ми діємо в такий спосіб, що ставимо перед собою якусь ціль або мету, покликаємо особу відповідальну за проект (проджект лідер), ця особа підбирає собі колектив для виконання завдання (не обов'язково з членів організації), є повністю відповідальна за успіх (або провал) завдання і на кінець вона звітує про результати. У цьому контексті й треба бачити наші контакти з організаціями і державними установами в Україні.

Останнім часом приводом для таких контактів була справа увіковічення пам'ятником у Павлокомі усіх українських жертв на Закерзонні. Нам йшлося про це, щоб і формою увіковічення, і рівнем та вчистістю відкриття, і рівнем зацікавлення мідій цей пам'ятник був еквівалентом тому, чого домоглася польська сторона від України в Павлівці (Порицьку) і Львові. З цією метою ми писали листи до президента України, до прем'єр-міністра України, влітку цього року мали годинну зустріч з головою львівської адміністрації у Львові під час його візиту до Канади. Це також було нагодою нашого „виходу” на організацію депортованих з Закерзоння українців, які діють в Україні, щоб обстоювати спільні позиції. На жаль, увесь дотеперішній досвід не настроює оп-

*Демонстрація під будинком парламенту провінції Онтаріо з нагоди 50-річчя Акції „Вісла”, відкриття виставки про трагедії Закерзоння у XX ст. та учасники Фестивалю молодих талантів
Фотографії з архіву Об’єднання українців „Закерзоння”*

тимістично. Але почекаймо до часу відкриття пам’ятника в Павлокомі.

Називаєте очолювану Вами організацію „невеликою групою”. Якщо можна, скажіть про цих людей щось більше – це люди, які прибули з Закерзоння або місць виселення у Польщі чи може вже особи народжені в Канаді? Як взагалі виглядає ставлення молоді, народженої на американському континенті, до Ваших ініціатив?

До нашої організації належать майже виключно емігранти з Закерзоння або ці, що народилися на поселеннях в

Польщі і у 80-их роках переїхали до Канади. Ця остання група переважає, насамперед тому, що старше покоління більше тяжить до земляцтва, тобто гуртується за територіальною ознакою – лемки, надсянці, холмщаки. Натомість у молодшого покоління, в якого прямий зв’язок з землею перервала Акція Вісла, сильніше почуття спільної історичної долі усього Закерзоння і саме цей фактор є об’єднувальним і для цих, чий батьки з Лемківщини, і цих, чий корінь, наприклад, в Любачівщині або Володавщині.

Крім членів самої організації, у нас також немале вже коло людей з-поза Закерзоння, які з прихильністю ставляться до наших закерзонських справ. Саме завдяки їм ми можемо розраховувати на різні форми допомоги і сприяння з боку інших діаспорних організацій, без чого ми б далі оставалися зі своїми проблемами на самоті. Цей аспект нашої діяльності мушу наголосити зокрема, тому що наше об’єднання, як майже всі громадські організації в Канаді, веде діяльність виключно на власні кошти і без будь-якої допомоги з боку державних структур. Саме тому почуття підтримки і сприяння з боку інших діаспорних організацій грає таку велику роль. Але цю підтримку треба заслужити довгими роками важкої громадської праці. І ми горді, що цю повагу в українській громаді Канади ми запрацювали.

А з молодим поколінням у нас діється це саме, що з усіма іншими молодими поколіннями завжди і всюди – воно в постійній опозиції до старшого покоління. І при сказаному вище – саме ці „збунтовані” діти і молодь заповнюють українські денні школи і суботні курси українознавства, беруть масову участь в школах українського танцю, ансамблях бандуристів, хорах, спортивних школах і товариствах, у Пласті і СУМ-і. Тут треба додати, що є це великі організації – початкові школи мають по 600-700 учнів, танцювальні – по 200-300, спортивні товариства – по 150-300. І в кожній з цих організацій принаймні половина дітей – це діти і молодь вихідців з Закерзоння. Участь дітей у всіх цих формах діяльності забирас також у батьків величезну кількість часу (зокрема через торонтонські відстані – місто простягнулося зі сходу на захід на 80 км), енергії і коштів. Часто саме через це не вистачає їм вже сил на традиційну суспільну діяльність, але ми стоїмо на становищі, що кожна форма активності в українському житті Торонто є однаково важлива. Шкідливою є тільки повна пасивність. **Справді, великі справи складаються з малих починів, до яких може приєднатися кожен. Дякую за розмову – з надією на майбутні спільні дії.** Дякую за зацікавлення нашою організацією. Я переконаний, що наша розмова стане початком більш тісного співробітництва з українцями Вашого краю.

Розмовляв Юрій ГАВРИЛЮК

Wspomnienia z «pomarańczowej» Warszawy

Rok temu wydarzyło się coś ważnego. Do tamtej jesieni Ukraińcy należeli do najbardziej nienawidzonych narodów w Polsce. Badania socjologiczne wykazywały, że o palmę pierwszeństwa w rankingach niepopularności mogą konkurować jedynie z Rumunami i Cyganami. Lektura Sienkiewicza, wspomnienia wojenne Wołyniaków i komunistyczna propaganda wykreowała powszechny wizerunek Ukraińca jako „rezuna”. Nowe doświadczenia po transformacji dodały do tego jeszcze drugi – gastaarbeitera.

I nagle jesienią 2004 roku Polacy ujrzeli w Ukraińcach kogoś innego. Po sfałszowanych wyborach nad Dnieprem zawrzało. Ludzie wyszli na ulice, aby zaprotestować przeciw oszustwu i arogancji władzy. Nad Wisłą ujrzano siebie sprzed dwudziestu lat. Autentyczny, masowy ruch przeciw upodleniu i upokorzeniom wpisywał się w tradycję tej szczególnej części Europy. Ujrzano w Ukraińcach współbraci dawnej niedoli, tak jak w 1956 roku myśli Polaków były skierowane ku mordowanemu Budapesztowi.

Wśród warszawiaków pojawił się

zwyczaj codziennego chodzenia na demonstracje, które na początku zbierały prawdziwe tłumy. Gdy wyszło na jaw wyborcze fałszerstwo, pod ambasadę Ukrainy przybyło tak wielu ludzi, że zablokowano ruch na ulicy. Od tej pory każde spotkanie kończyło się wspólnym odśpiewaniem *Szcze ne wmerła Ukrajina*, którego słów Polacy pośpiesznie uczyli się z kartek rozdawanych na ulicy. Stosunek do pomarańczowej rewolucji połączył ludzi o skrajnie różnych poglądach. Na pikiety przychodzili niemalże wszyscy: konserwatyści i anarchiści, feministki i KIK-owcy, dziennikarze „Gazety Polskiej” i młodzieżówka UW, nawet Serbka z Mostaru i Bośniaczka z Sarajewa. Może zabrakło jedynie czytelników „Trybuny” i słuchaczy Radia Maryja, ale i bez ich poparcia frekwencja była wysoka.

Obowiązującym kolorem w stolicy stał się kolor pomarańczowy: wstążkami przybrano ubrania, samochody, domy. Gmach uniwersytetu ozdobił sztandar w barwach rewolucji, podobnie (fundator musiał przewracać się w grobie) prezent od Wielkiego Brata –

Pałac Kultury i Nauki. Przechodnie w centrum podnosząc głowy widzieli pomarańczowe płachty na XXX piętrze. Gdy w apteczkę zapytano mnie, dlaczego dziś wszyscy noszą te wstążki, zdenerwowany odpowiedziałem *Gazet Pani nie czyta??? Na taką ignorancję nie można było spokojnie zareagować. Zawstydzona pani magister farmacji spuściła oczy i powiedziała Jakoś ostatnio nie czytałam.*

Wielu studentów wyjechało w tym czasie na Ukrainę, aby dołączyć do domagających się powtórzenia wyborów. Granica polsko-ukraińska stała się przyjazna jak nigdy dotąd. Przepuszczani bez ceregieli przez pograniczników, witani entuzjastycznie przez Hałyczan jechali do Lwowa, a potem do Kijowa na Majdan. W kraju Polacy zaczęli oddawać jedzenie i odzież na rzecz rewolucjonistów. W parafiach odprawiano msze za Ukrainę. Demonstracje solidarności rozlały się po całym kraju. Nawet w jednym z miejsc, gdzie niesnaski polsko-ukraińskie są dość intensywne, przedstawiciele władz powitali miejscowych Ukraińców zwracających się z prośbą

o zezwolenie na demonstrację: *No narzeczcie. Czekalem na was.* Przyglądałem się tej erupcji ciepłych uczuć dla Ukraińców i myślałem w duchu: Boże mój, dlaczego wcześniej nie załatwiono ostatecznie sprawy wszystkich cmentarzy, mogił, kopuł, pomników i przeprosin? Jakież to byłby udany początek naszych nowych relacji!

Między miastami Polski i Ukrainy zaczęły krążyć maile. Docierały do nas relacje z miast, o których nie zawsze mówiono w mediach. W tym okresie korespondowałem ze znajomymi z Charkowa i Dniepropietrowska. Przesyłałem dalej *nowyny*, a kolega umieszczał te relacje na stronie Harazd.net. Przepływ informacji odbywał się też w drugą stronę. Do znajomych Ukraińców docierały zdjęcia i filmiki z warszawskich demonstracji. Wiem, że wiele z nich trafiało na stronę w Charkowie i wielu Ukraińców tam daleko oglądało warszawiaków pikietujących w tej samej sprawie. Ten bezpośredni kanał przynosił czasem ciekawostki nieosiągalne w mediach. Dowiedzieliśmy się np., że ojciec prezydenta Saakaszwili mieszkał w Charkowie i przychodził na największy plac w Europie z flagą gruzińską.

Nie mogę oprzeć się wrażeniu, że Polacy nie wyczuwali dokładnie nastrojów panujących nad Dnieprem. Asortyment skojarzeń był żalobny: internowania, wyważanie drzwi o szóstej rano, frustracja, poczucie przegranej i picie wódki w zamkniętych mieszkaniach po godzinie policyjnej. Wszak wszystkie zrywy w Polsce kończyły się niepowodzeniem. Do tego etosu odwoływali się często polscy artyści, którzy brali udział w koncercie dla Kijowa. A tam atmosfera była zgoła inna. Tam nikt nie miał zamiaru przegrać. Znajomy dziennikarz, który wrócił z Kijowa powiedział: *Wyobraź sobie jak wyglądałoby Rio de Janeiro, gdyby Brazylia wygrała mistrzostwa świata w piłce nożnej. Taka atmosfera panuje na Majdanie.* Nad Wisłą ta sytuacja kojarzyła się z Kaczmarem i Gintrowskim, a tam na Majdanie grały żywiołowe „Hajdamaky” i „VeVe”. To było święto radości.

Warszawiacy w pełni zdali pomarańczowy egzamin. Podobnie, udzielając pozwoleń i pilnując porządku w czasie pochodów, administracja i pre-

zydent miasta Lech Kaczyński. Zdała niemalże cała Polska. Zdali przede wszystkim Ukraińcy. Należy tu podkreślić rolę, jaką odegrali Ukraińcy z diaspory. Być może im samym nie wypada się chwalić, ale mi wolno o tym napisać. Gdy wymieniałem demonstrantów z Warszawy, nie wspominałem być może najbardziej zaangażowanych emocjonalnie. Tych, którzy urodzili się na Śląsku, Warmii i Mazurach, Pomorzu, Podlasiu i którzy ostatecznie zamieszkali w mieście nad Wisłą. Duża część spośród tych, którzy wyszli na ulicę, aby wyrazić solidarność z Majdanem, to byli uczy się i pracujący w Warszawie Ukraińcy z diaspory. Gdy pod siedzibą prezydenta Polski z morza głów wyłonił się transparent z napisem Górowo Iławskie, z pewnością większość zebranych nie miała pojęcia co to za miejsce i jaki ma związek ze sprawą, ale zorientowani od razu wiedzieli; przyjechali uczniowie ukraińskiego liceum. Swoją walkę prowadzili w polskich mediach i wyjeżdżając jako obserwatorzy. Dość wymienić takie nazwiska, jak Aleksandra Hnatiuk czy Piotr Tyma. Zresztą bili na alarm jeszcze przed wyborami, że to może skończyć się wielkim oszustwem. Z rozmów w tym gorącym okresie wynikało, że serca polskich Ukraińców krwawiły bar-

dziej niż pozostałych. Praca, dzieci zatrzymywały w Warszawie, choć rwali się, żeby pojechać tam. Pamiętam długą rozmowę przez telefon z jednym Ukraińcem: *Wiesz, nie mogłem spać w nocy. Myślałem o nich na Majdanie. Co będzie jeśli przyjdą mrozy... Musiałem walnąć łufę, żeby usnąć.*

Oczywiście przede wszystkim zdali egzamin ci najbardziej zainteresowani. Jakby na przekór majaczącemu gdzieś daleko na politycznym horyzoncie separatyzmowi galicyjskiemu swoją determinację zaprezentowali nie tylko *zachidniaky*. Demonstrowano również w Charkowie, Dniepropietrowsku, Odessie umiejscawiając się po tej samej stronie barykady co Hałyczanie i kijowianie. Oczywiście nie było to reprezentatywne dla całej ludności wschodu, ale przy tamtym ciężarze demograficznym to było dużo. Już po „trzeciej” turze mój przyjaciel z Dniepropietrowska powiedział mi: *Zobacz, ile było głosów w Dniepropietrowsku na Juszczenkę. Głosów. W procentach może nie tak dużo, ale tych głosów było tyle, co prawie obłast' na zachodzie.*

Determinacja i słuszny gniew wzbudzały podziw i dumę. Krążące internetem wieści i opinie w większym chyba stopniu przyczyniły się do tego niż wiadomości w mediach. A w tym

Demonstranci przed Ambasadą Ukrainy w Warszawie

Перша ластівка з Києва

У грудні 2005 року завітала до нас перша ластівка реальної допомоги уряду України для української громади у Польщі, в тому і на Підляшші. Поміж Міністерством закордонних справ України, яке представляв радник-посланник Посольства України в Республіці Польща А. Дешиця та Союзом українців Підляшшя, який є видавцем „Над Бугом і Нарвою”, підписана була умова на підготовку та публікацію матеріалів про Україну та закордонних українців у нашому журналі.

Умову підписано в рамках реалізації Наказу МЗС України про виконання плану заходів щодо встановлення зв'язків з українцями, які проживають за межами України. Згідно з умовою, фонди передані на її реалізацію будуть використані на оплачення коштів підготовки та друку статей культурно-історичного, політичного, мовно-літературного і краєзнавчого змісту у поточному та чергових числах „Над Бугом і Нарвою”.

(юг)

*Warszawski pomnik Szewczenki –
w pomarańczowym szaliku i z
ukraińskim sztandarem*

gorącym okresie krążyły tysiące maili, niektórzy nie mieli czasu, żeby wszystkie przeczytać. Kolega, który był obserwatorem w Zaporozżu, napisał w relacji: *Ukraińcy do wielki naród, który nie da sobie napluć w twarz*. Jaką emocjonalną siłę miało to zdanie. Właściwe to była parafraza „Roty”. Tu pobrzmiwały najwyższe tony. Maila od razu przesłałem, aby dalej krążył z wieloma innymi.

To co działo się wówczas, wywoływało niespodziewaną metamorfozę w ludziach, których bym o to nie podejrzewał. Znajoma odesyтка, Polka z pochodzenia, która nawet nie miała zamiaru głosować w I turze, po tym, jak zobaczyła masę ludzi w Warszawie skandujących pod ukraińskim sztandarem poczuła dumę i napływ uczuć patriotycznych. Przyznała mi się, że zaczęła mówić w domu do męża po ukraińsku, chociaż był to jej trzeci, wyniesiony jedynie z liceum, język. Ciekawe u ilu osób odezwały się takie uczucia. Gdyby spis powszechny był przeprowadzony w Polsce po Rewolucji Pomarańczowej, Ukraińcom wpadłoby z pewnością więcej głosów. Na odwagę powoli zbierali się *zarobitczany* i w trzeciej turze głosowało ich dość dużo, chociaż na polskich budowach i w polskich domach przypuszczalnie pozostało dużo uspijonych głosów. Na warszawskim Żoliborzu, gdzie mieszkam, pracuje wiele Ukrainek. Próbowaliśmy prowadzić małą agitację i nakłaniać do głosowania. Widziałem jak w miarę narastania euforii coś się w

nich odblokowało i stawały się aktywnymi uczestniczkami wydarzeń. Choć nie wszystkie. Nigdy nie zapomnę szoku, gdy spotkałem sąsiadkę po „trzeciej” turze. Na pytanie czy głosowała odpowiedziała koszmarnym surżykiem: *Nie poszła sie zarejstrувaty*. Po tym wszystkim! *Nejmowirno!*

Niemniej w masie „malutcy” zdali egzamin. Gorzej z elitami. Chciałoby się dodać: jak zawsze. Na Majdan został zaproszony Lech Wałęsa. Wspomniany dziennikarz, który był w tym czasie w Kijowie powiedział, że Wałęsa reprezentował tam świat wartości, w przeciwieństwie do Kwaśniewskiego, który... i tu zobaczyłem w pełni czytelny gest, w którym ręka naśladuje ruch pełzającego węża. Być może, ale do tej pory nie wiem, jakie to pilne sprawy ściągnęły go do Portugalii. Podejrzewam, że mało rewolucyjne. Wałęsa miał szansę potwierdzić swoją rolę w historii i podtrzymać swoją legendę. On wołał szybko wyjechać, pozostawiając Bujaka w Kijowie. Aby było jeszcze subtelniej, powiedział na Majdanie, że on rozwiązywał takie problemy, przy których ten ukraiński nie jest szczególnie trudny.

My Walensy nie prziglaszali – powiedział do kamery ewidentnie zdenerwowany Kuczma. Nie bardzo wiem, jaką rolę pełnił w Kijowie zaproszony przez obydwie strony Kwaśniewski. Nie mogę oprzeć się wrażeniu, wbrew powszechnej opinii, że jednak bardziej przyjechał do starego *druha* niż nowego *druha*. Pojawiały się już w trakcie mediacji opinie, że rozmowy przynioszą tylko wytchnienie przy-

ciśniętemu Kuczmi. Były też krytyczne uwagi pod adresem Kwaśniewskiego. Bujak też w pewnym momencie mówił, że sympatie do Polski spadają z tego właśnie powodu. Zresztą rewolucja kończy się, gdy zaczynają się rozmowy.

Bez względu na rosnące na Ukrainie rozczarowanie – i nad Dnieprem, i nad Wisłą miało miejsce przełomowe przewartościowanie. Poparcie dla dążeń pomarańczowych po raz pierwszy w stuleciu nie było koniunkturalnym sojuszem politycznym. Tak przecież było z sojuszem Piłsudski – Petlura, tym bardziej ze wspólnym odbijaniem więźniów z komisariatu w Hrubieszowie po II wojnie światowej. Tym razem był to spontaniczny odruch, za którym oczywiście stał gdzieś w tle egoizm, ale na pewno przybrani w pomarańczowe wstążki Polacy nie wychodzili z domów pod wpływem chłodnych kalkulacji geopolitycznych. Coś też się zmieniło w niektórych ciasnych umysłach, skoro wedle badań socjologicznych wskaźnik niechęci do Ukraińców spadł o kilkanaście procent w ciągu roku i nagle okazało się, że Polacy bardziej nie lubią, skądinąd Bogu ducha winnych, Białorusinów. Oczywiście jeszcze nieraz „ktosie” będą blokowały załatwienie sprawy jakichś mogił czy cmentarzy. Będzie to psuło nasz zachwyt dla poprawy stosunków, ale Ona nastąpiła i na Ukrainie będą pamiętać poparcie Polski dla Pomarańczowej Rewolucji.

Wojciech JANKOWSKI
Zdjęcia autora artykułu

Wybór: Możliwość wyboru!

Żyjemy w okowach czasu – nieustannie spoglądamy na zegary, zrywamy kartki z kalendarzy, coraz to uświadamiając, jak szybko nadchodzi rocznice wydarzeń, które odbywały się „prawie wczoraj”. I tak minął już rok od elektryzujących doniesień z kijowskiego Placu Niepodległości, którymi przez kilka tygodni wypełnione były wszystkie wydania dzienników telewizyjnych i pierwsze strony gazet. Rodzi się pytanie – co te wydarzenia dały dla Ukrainy?

Były prezydent Leonid Kuczma niezbyt często dotrzymywał słowa, lecz jego obietnica, że wybory prezydenckie w 2004 roku będą „najbrudniejsze” ze wszystkich w niepodległej Ukrainie spełniła się co do joty. „Brudu” bowiem, czyli „technologii”, które miały nie dopuścić do zwycięstwa mającego największe społeczne poparcie kandydata opozycji Wiktora Juszczenki, było co niemiara. Nie rozpisując się o szczegółach można powiedzieć, że miała miejsce długotrwała kampania, polegająca głównie na oczernianiu Juszczenki i podsycaniu „antynacjonalistycznej” hysterii wśród „internacjonalistycznych” (tzn. zrusyfikowanych i zsowietyzowanych) wyborców na wschodzie i południu kraju. Uzupełnieniem tej socjotechniki były masowe fałszerstwa w trakcie obu tur wyborów, poczynając od komisji obwodowych aż do Centralnej Komisji Wyborczej, która nawet ogłosiła już zwycięstwo kandydata reprezentującego dotychczasowy obóz rządzący – premiera Wiktora Janukowicza. Okazało się jednak, że to już za mało, aby zasiąść w prezydenckim fotelu.

Dotychczasowa władza, której czołowi przedstawiciele zapewniali, że jest „silna jak nigdy dotąd” przeliczyła się bowiem w ocenie siły społeczeństwa. Mylące okazały się takie symptomy, jak stosunkowo niewielki oddźwięk akcji organizowanych na ulicach Kijowa w latach 2001 i 2003 pod hasłem „Precz z Kuczmą”, a także wyniki sondaży, z których wynikało, że 90% obywateli nie widzi realnej możliwości wpływania na władze centralne i lokalne. Pragnienie zmian i ewidentne fałszerstwa wyborcze popchnęły miliony ludzi do nazwanej Pomarańczową Rewolucją masowej akcji protestu, zarówno w samym Kijowie, jak i w poszczególnych regionach, w których wziął aktywny udział co piąty Ukraińiec (w Kijowie co drugi).

Ten wybuch społecznej aktywności, będący największą akcją obywatelską Europy po aksamitnej rewolucji, która w

1989 roku obaliła władzę komunistów w Czechosłowacji, doprowadził do zmiany władzy, ale przede wszystkim gruntownie zmienił społeczeństwo ukraińskie, które skonsolidowało się i uwierzyło w swoje możliwości. „Samouświadomienie narodowe nie zaczyna się i nie kończy na hopaku, ludowej pieśni i wyszywanej koszuli – napisała niedawno na łamach internetowej „Prawdy Ukrainy” młoda dziennikarka Tetiana Selezniowa, uczestniczka ubiegłorocznych wydarzeń w Kijowie. – To dogłębne poczucie przynależności i odpowiedzialności, które może opromienić duszę na przykład w dwadzieścia siedem lat lub być z tobą od urodzenia. Mnie poszczęściło się w dwadzieścia siedem. Mój kraj głośno powiedział mi, że jest żywy, natchniony i bogaty w to co najrzadsze – szczerych ludzi. (...) Stałam na Majdanie przeciwko zuchwałemu kłamstwu, stałam, aby zwalczyć własny strach, stałam, bo tam było ciepło – pomimo mrozu, deszczu i śniegu. Było prawdziwie ciepło od ludzkiego zaangażowania, potężnej siły płynącej z udziału w wydarzeniach, zdolności, aby wszystko zmienić. Tego nie można kupić. I nie można sprzedać. (...) Stał się nie kolejny prezydent – stał się naród Ukrainy.”

W sondażu przeprowadzonym we wrześniu br. na pytanie o gotowość obrony swoich praw obywatelskich 51% ankietowanych zdecydowanie odpowiedziało „tak”, a tylko 22% „nie” (jak można się było spodziewać najbardziej zdecydowanie nastawiona jest będąca główną bazą ubiegłorocznych wystąpień centralna i zachodnia Ukraina, gdzie ilość gotowych bronić swoich praw stanowi ogółem 65%). Jak stwierdził jeden z politologów – udział w Pomarańczowej Rewolucji zmienił Ukrainę i Ukraińców, zmieniając większość z nich z „ludzi radzieckich”, którzy pracują dla państwa, w obywateli, którzy żądają, aby państwo pracowało dla nich. Zwiększył się także odsetek osób utożsamiających się z Ukrainą

jako swoją ojczyzną – z 88% w roku 2003 do 97% w końcu roku bieżącego w „zwyckiej” zachodniej Ukrainie, oraz z 64% do 85% w „przegranej” Donbasie (obwody doniecki i ługański).

Tak więc dzięki wysiłkowi obywateli Ukraina nie weszła na drogę, którą podąża większość państw postradzieckich – „demokracji kierowanej”, w której obowiązuje zasada, że „władza wybiera się sama”, lub jawnego autorytaryzmu. Teraz czekają ją kolejne kroki – „reformy politycznej”, a więc przejście z dniem 1 stycznia 2006 roku do parlamentarno-prezydenckiego modelu władzy, w której wybierany przez Radę Najwyższą premier będzie miał większe uprawnienia niż prezydent oraz marcowe wybory parlamentarne według ordynacji całkowicie już proporcjonalnej (w 2002 r. obowiązywała ordynacja, w której deputowanych wybierano po połowie z list partyjnych w okręgu ogólnokrajowym i z większościowych okręgów jednomandatowych). Jego Wysokość Wyborca będzie więc miał kolejną okazję, aby swoim głosem oddanym na jedną z list zmanifestować swój stosunek do dotychczasowych osiągnięć i wizji przyszłych działań poszczególnych ugrupowań politycznych.

Zakończenie na str. 42

«Коли серце щемить і кривавить...»

Враження з подорожі Холмщиною і Підляшшям

Зклопотані власною невлаштованістю, негараздами у країні і, зокрема, у верхніх ешелонах влади, ми хіба що час від часу цікавимося тим, як живуть наші земляки за кордоном. Якщо йдеться про українців у Польщі, то ми більш-менш обізнані із становищем наших співвітчизників на Лемківщині чи Надсянні, і майже нічого не відаємо про наших кривняків на Холмщині та Підляшші. Ну, хіба прочитали те, що про ці землі написано в українських та іноземних енциклопедіях. Це, мабуть, міг би підтвердити кожен із сорока учасників науково-культурологічної експедиції, яку нещодавно організувало на Холмщину та Підляшшя Львівське обласне відділення Товариства зв'язків з українцями за межами України (Товариства „Україна – Світ”), а властиво його голова кандидат історичних наук, доцент, директор Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка Богдан Якимович.

Українська слава

Осіннього прохолодного ранку ми, учасники науково-культурологічної експедиції, бродили вигорілою травною старовинного парку у Холмі, розуміючи, чому саме це місце князь Данило Галицький вибрав собі за постійну резиденцію, чому тут заклав оборонні споруди, церкву, парк, запросив сюди,

як стверджує літопис, „сідлярів, і лучників, і тульників, і ковалів заліза, і міді, і срібла, і життя наповнювало двори навколо замку, поля і села”. Його палати свідчили про високий рівень архітектури. При розкопках тут виявлено стіну, викладену з білого каменю та місцевого глауконітового пісковика зеленого кольору.

Крізь суху позолоту каштанів мервила Данилова Гора, та марне ми сподівалися побачити на ній пам'ятник великому українцю. Як і годі було шукати свідчень, що в листопаді 2001 р. тут урочисто відзначали 800-річчя від дня народження короля Данила. Та все ж тут була присутня українська слава – Данилова слава – як символ незнищенності українців та незнищенності нашої державної традиції.

Сміялися, згадуючи небилиці: мовляв, тут нібито планували пам'ятник не Данилові, а Даниловичові, з підписом: „Тут ступала нога Леоніда Даниловича Кучми”. За жартом була якась частка правди – якщо другий президент часто бував у Польщі, то напевне ж побував і в Холмі, і вже хтось із наших та мусив розповісти йому про цей край, яким колись володіла могутня Галицько-Волинська держава. Ми між собою нарікали, що й досі не знайдено тлінних останків нашого короля (не з'ясовано, де вони зараз знаходяться), як і не з'ясовано долю його корони...

Сьогодні складається враження, що тільки у православній церкві св. Апостола Івана Богослова ще збереглася згадка про засновника міста. Священик повідомив, що є 150 сімей прихожан. Церква горіла... Було завдано чимало шкоди. Та з Божою поміччю відновили. Хтось сонним ще голосом буркнув, ніби тут наша слава шкутильгас. З ним не погодилися: на цих стежках і зараз наша справжня слава ходила з гордо піднятою головою, благословлена вранішніми церковними дзвонами.

«Теплим сумом очей заспівали ікони»

Серед важливих і цікавих пам'яток цього краю, як вважає львівський мистецтвознавець Олег Сидор, називають наш національний шедевр – ікону Холмської Богородиці, одну з чотирьох апостольських ікон, якими володіла Київська Русь. Ще були Вишгородська, тепер відома як Володимирська – в Москві, Белзька, тепер Ченстоховська – у Польщі, Успення Богородиці, яку знищили 1941 р. разом з Успенським собором в Києво-Печерській Лаврі. Вважають, що Холмську ікону писав євангеліст Лука, а привіз її до Києва Володимир Великий або ж котрась із князівських дружин, яка була родом з Візантії, із шлюбним посагом. Ікона Холмської Богородиці є унікальною па-

м'яткою візантійського мистецтва. Популярність її також пояснюють чудотворністю.

Першу згадку про ікону датують 1241 р. (порятувала Холм від орд Батия). Данило на її честь збудував у Холмі храм Пресвятої Діви. У 1261 р. орди Бурундая таки зруйнували Холм, пограбували дорогоцінні ризи та ікони. Збереглися перекази, що грабіжники осліпли... Вважалося, що під час Другої світової війни ця ікона втрачена назавжди. А вона просто „мандрувала”, переховували її різні люди, зберігалася вона тривалий час в Івано-Франківську, в Луцьку. Навіть реставрували її таємно... Тепер же останній її власник передав славнозвісну ікону до музею ікон у Луцьку з умовою, що вона не може бути передана з музею поза межі України.

Мистецтвознавці зібрали і в цих краях багатющий матеріал, що свідчить про багатотисячлітні традиції малярства в українському сакральному мистецтві. Наприклад, у церкві св. Миколая в Дорогичині ми побачили датовані ікони. Вони, як стверджує Олег Сидор, нечисленні в Україні, і є своєрідними камертонами, з допомогою яких можна датувати й інші ікони. Такою є ікона дорогичинська Богородиці Одігітрії – в її лівому нижньому кутку представлений укланний донатор – замовник ікони.

Що ми знаємо про Підляшшя?

Стояли гарні погожі дні „бабиного літа”. У вікні автобуса миготіли соснові ліси подекуди із вкрапленнями беріз, тополь та осик. Аж раптом просвіт – і перед зором невеличкий хутірєць на декілька обійсть. Село поза 70 дворів на Підляшші – це нормальне село, а поза сто дворів – уже велике. Де-не-де пасеться корова. Декілька корів – це вже дуже багато. Де ж беруть таке порівняно дешево м'ясо?

Був час копання картоплі по всій Холмщині й Підляшшю. Мішки гордо стояли в ряд вздовж ділянок, між ними снував жук-тракторець, виглядало, що на цій піщині вродив непоганий урожай. Вгиналися від плодів пальметні яблуневі сади, тут і там зеленіли порічкові та полуничні ділянки, на які не один із нас поглядав із легкою заздрістю.

Отут на цих пустирищах, оточених безкінечними лісами, розважливий під-

ляшук перед жнивом ходив попід стіною жита, розпростерши руки, мов ангел крила, й крильми своїми пестив колосся, балакав з ними, як з малими дітьми... Ввечері перед сном виходив на подвір'я, споглядав тишу і вчувалися йому голоси людей знаних, будівничих, сусідів, гостей звіддалік і зблизка – все те, що складало його життя...

Як і скрізь на Україні, кожне тутешнє село мало свої імена полів та урочищ, які таїли в собі багатолітню історію краю. Тут Золота груша. Там Шведські окопи. А там далі Грабняк з Верболозом, там Моргі, а ось тут Прогулянка... Цікаво, що тутешнє село виробило свою сівозміну і дотримувалося її. Всі поля були поділені на три частини. На одному сіяли озимину, на другому – ярину, а третє відпочивало, було пасовищем, яке згодом виробляли під озимину.

Підляшшя розділене Бугом на Полудневе й Північне.

Трагічна доля, особливо це стосується 40-х рр. ХХ ст., теж не оминула цих країв. До 200 тисяч холмщаків та південних підляшуків було виселено з їхніх споконвічних земель, тисячі убито, а ще тисячі, які zostалися, з часом сполонізувалися.

То ж навіть деякі вчені мужі уже були похоронили справді нечисленне українство на Південному Підляшші, а воно раз-по-раз відроджується іменами ентузіастів, яких і хто зна що кличе до мало ким пошанованої тут української праці. Можливо генна пам'ять?.. І сьогодні, як і в минулому, українці Південного Підляшшя тримаються за свою Православну церкву, вважаючи її єдиною опорою для української традиції. До речі, саме живучість тут православ'я попри всі складнощі й дає надію на збереження української культури, на відродження організованого українського культурного життя.

Українці чи „білоруси”?

Вчений-фольклорист Галина Похилевич розповідає про першу свою фольклорну експедицію в ці краї. Підходить до гурту жінок і питає їх, якої вони національності.

- Поляки?
- Ми не поляки!
- Білоруси?
- Ми не білоруси!
- А хто ви?
- Ми просто тутешні.

– Заспівайте нам...

– Заспівати? Але ми не знаємо українських пісень – ми вам заспіваємо тутешніх...

Через мить полинула шемка українська пісня, яка через віки перейшла гарт і вогнем, і мечем, і материнським благословенням.

Річ у тім, що сучасний стан справ й досі не сприяє національній самоідентифікації наших людей. Поляк може вам сказати, що жителі цих сіл прибули сюди „за царя”, зазвичай це русифіковані поляки, яких силоміць загнали до Православної церкви. З іншого боку, полякам вигідніше було називати місцевих українців, які не квапилися полонізуватися, білорусами ще й з того боку, що білоруси не мали своєї повстанської армії і взагалі не завдавали Польщі головного болю.

Окремі білоруські вчені вчепилися за це твердження, навіть хваляться, що під час останнього перепису більшість підляшуків записалися білорусами. Доходить до абсурду, коли вчена пані з Мінська доводить поважним членам наукової конференції, що білоруськість певного рушника підтверджує напис, вишитий на ньому: „На щастя, на долю”. Більш ніж смішно, коли вчені сусідньої країни пробують переконати світ, ніби в даній місцевості діяльність „української горстки діячів” не має сенсу, бо ... тут „люди не мають емоційного єднання з Україною”.

Чия б балакала! Ба які ж то „емоційні зв'язки” з Білоруссю, якщо в свідомості пересічного підляшука Білорусь асоціюється з Лукашенком та російськими військовими базами, а громадяни Білорусі, які приїжджають сюди з дешевими товарами, теж є трактовані як росіяни, які й не чули про білоруську мову. Дехто з сусідів-білорусів може всерйоз переконувати вас, ніби мова – то не головне, що головніша свідомість, а тому, мовляв, навіщо ви баламутите народ своїм українством. Свідомий, звісно, відповідь: якщо в мене відібрали мову й накинули отаку свідомість, то я маю право замислитися: жити і далі з нею чи повернутися до відібраної в мене культури...

У своїй дивній затятості білоруські вчені намагаються заперечувати висновки авторитетних вчених, зокрема й російських, що берестейське Полісся належить до українського мовно-етнічного ареалу, відкидаючи факт, що межа між українцями і білорусами на

Біля могили сенатора Івана Пастернака на православному цвинтарі в Білій

території Берестейщини, як давно доведено відомими дослідниками, проходить на лінії Турів–Луїнець–Береза–Селець–Пружани–Шерешово.

Сьогодні у Північному Підляшші в школах надалі навчається білоруська мова, і ряд людей під дією пропаганди стали називати себе білорусами. Чого в тому більше? Незнання, пристосуванства чи браку відчуття національної гідності? Та я не квапився б шельмувати „тутешніх“, чіпляти їм якісь ярлики, глузувати з них. До речі, наші люди тут споконвіків чудово орієнтуються, в якому селі живуть їх родаки, а в якому литвини (так „тутешні“ називають білорусів).

Хронологія подорожі

В ніч з 8 на 9 вересня 2005 р. одразу ж за прикордонною смугою переїжджаємо Гребенне – малу батьківщину поета Олександра Козловського (1876–1898), якого сухоти у 22 роки вклали в могилу. Його свого часу підтримував і цінував Іван Франко. Зокрема, опублікував у „Літературно-науковому вістнику“ в 1898 р. добірку „Із поезій засудженого на смерть“, а 1905 р. видав збірку Козловського „Мирти і кипариси“. Далеко на півдні залишаються Млини, де похований творець музики українського гімну Михайло Вербицький. Ми всі, виглядає, біля могили славного українця бували не один раз.

В середині ХХ ст. етнічні українські

землі – Південне Підляшшя, Холмщина, Надсяння, Лемківщина – були очищені від українців. Одних вивезли в Україну, інших розпорошили на „зем'ях одисканих“, а ще інших... Вдосвіта, вже зоріє, зупиняємося під Холмом в селі Верховини, біля спільної могили, в якій поховані 194 українці (серед них 61 дитина), убиті 6 червня 1945 р. поляками лише за те, що вони були українцями.

Сонце зійшло нам на Даниловій Горі в Холмі, але розім'ялися аж у Стовп'ю, на околиці якого дрімала мурована вежа і снила звитягами русинів-українців. Раніше їх було багато – від села Білавина до Стовп'я, як зазначено в одній із українських енциклопедій. А полудне стрічали в селі Голя, в гостях у поета Тадея Карабовича (наукового співробітника люблінського Університету ім. Марії-Скłodовської-Кюрі), який біля свого обійстя створив маленький скансен – обладнав стару підляшуківу хату, сушарку, кліті, хату обставив речами і предметами, якими тут користувалися і сто- і тисячу років тому... Він же відчинив нам двері маленької церковці святого Антонія Печерського та святої Параскеви, цінністю якої є насамперед ікона Мучеників Холмських і Підляських. У цьому селі народився професор Леонід Квятковський, наш колега по подорожі. На моє запитання він замислено відповів:

– Запахи тривожать – ті ж запахи з дитинства... Лише тут...

Ми проїхали мимо села Рожанка (біля Володави), де народився український церковний і громадський діяч Іпатій Потій, а зупинилися в Яблочинському Свято-Онуфріївському монастирі, довкола якого століттями розвивалося українське народне життя. Тисячі й тисячі разів йшли сюди прочани, прохачи його: „Преподобний отче наш, Онуфрію, моли Бога про нас грішних“. Далі на нашому шляху був Кодень, маєток Сапіг. У присмерках проминули станцію Хотилів, з якої й вивозили свого часу у світи українців-виселенців.

Наступний ранок 10 вересня ми зустріли в акуратному повітовому містечку Біла-Підляська. Чистота у поселеннях взагалі нас вражала, і ми побачили, як воно гарно, коли люди дбають про своє обійстя, про естетику подвір'я, вулиці, садиби, поля. Скрізь були розклеєні агітаційні плакати кандидатів, які незабаром балотуватимуться до сейму. Серед прізвищ багато родовитих українських, наприклад „Стефанюк“. Але вже не Іван чи Петро, а Францішек Єжи Стефанюк...

Високий біло-сірий храм із темними куполами – костел Різдва Пречистої Діви Марії. Але побудовано його у XVIII сторіччі як соборну церкву Василіянського монастиря. Щойно після I світової війни церква, у 1875–1915 роках православна, церква стала власністю римо-католиків.

Мало хто знає, що на цих землях діялося в 1938 р. А тут відбувалася паци-

фікація, подібно до тієї, що була в 1930 р. в Галичині. Палили, нищили церкви, щоб позбавити українців Холмщини та Підляшшя традицій, набути власної культури, вибити звідси український дух. Ми зупинилися коло церкви із золоченим куполом на православному цвинтарі, яку у 1980-х роках побудовано на місці храму знищеного у 1938 році. Хочемо віддати шану українському сенаторові у польському сеймі в 20-х рр. XX ст. Іванові Пастернаку, який багато зробив для українського життя краю. Написи на надгробках, як і скрізь по Україні, свого часу зайнятої москалем, російською, хоча всюди самі українські прізвища: Зозуля, Климович. Доманський, Дмитрук, Бойчук, Бурда, Тельнюк, Калюжна, Романюк, Киричук, Савчук...

На Північному Підляшші

З Білої їдемо на північ, за Буг. Хто з нас не мріяв побувати в Дорогичині, в якому 1253 року Данило Романович прийняв корону короля Русі? Два роки тому виповнилося 750 років від часу тієї знаменної події. Чому саме це місто вибрав Данило для своєї коронації? Мабуть тому, що це був край його батьківщини, і Данило хотів коронуватися на краю своєї землі – показати гостям, чим володіє. І пам'ять підказує: великий князь Ярослав Мудрий (часи золотої доби розквіту княжої України-Русі), поширивши і зміцнивши межі своєї держави, заснував Дорогичин над Бугом і Більськ, а також Ярослав над Сяном. А ще згадуємо про події 1031 р., коли „княжі війська розгромили польські загони і повернули Русі захоплені колись королем Болеславом Червенські городи”, тобто, по суті, повернули Русі Галичину.

Сучасний Дорогичин – компактне затишне містечко над Бугом. Із Замкової гори відкривається чудесний вид на Буг і на його західний порослий лісами берег. – Це місто 1038 р. заснував Ярослав, – виправляє котрийсь із наших польські написи дещо іншого змісту.

Оглядаючи місто ми мали нагоду переконатися в правдивості слів одного з активістів українського відродження на Підляшші Павла Пителя, що „поляки ... і зараз стараються вимазати з краєвиду Дорогичинської землі все руське (українське)”.

Наш добровільний екскурсовод Юрій Гаврилук не дарма розхвалював Святу Гору Грабарку. – На відпуст, що випадає на Спаса, тут ніде ступити ногою – так багато людей, – розповідав Юрко. На Трійцю українці збираються в урочищі Криночка коло Гайнівки, на Ганну – у Старому Корнині, який прославився передусім завдяки чудотворній іконі Богородиці, сила якої особливо проявлялася у XVIII ст. й притягувала до себе тисячі вірних, які шукали небесного заступництва. А першої неділі червня прославляють Мучеників Холмських та Підляських, які в сорокових роках прийняли смерть від учасників польського націоналістичного підпілля...

Свята Гора Грабарка – це справді унікальне місце – напевно, більше ніде у світі ви не побачите такої кількості хрестів, хрестиків, а то й гілочок, зв'язаних у формі хреста, які виносили на Гору люди, прохаючи Бога, щоб порятував від бід, від ворогів, від хвороб. Коло кринички, в якій надзвичайно смачна вода (її п'ють, умивають очі, набирають у фляги додому), торговці сувенірами... Маленькі пташки. Пташки-свищики. Вироби з кераміки... На Святій Горі діє жіночий монастир.

Північне Підляшшя – це єдиний куточок етнічних українських земель, яких не захопила злої пам'яті акція „Вісла”. Однак і до тутешніх підляшуків

ків доля не часто була прихильною. 90 років тому Перша світова війна вигнала багатьох підляшуків з рідних домівок. То була цілеспрямована акція російської влади, апробована ще під час війни з Наполеоном – залишити по собі спалену землю. Між людьми ширили чутки, ніби німці чинять масові погроми, що сприяло масовому і хаотичному „беженству”. Вважається, що втікачами у російську безвість стали 1 млн 700 тисяч українців та білорусів. За тією хаотичною евакуацією ховалися розлучки, смерті близьких, лихоліття, пов'язані з жовтневим переворотом, зросійщення...

Якщо Південне Підляшшя, як і Холмщину та інші землі очищали від українців, то з Північного Підляшшя нікого не вивозили. Але й тут до п'ятдесятих років лютували банди, які теж мали українця за найпершого ворога.

Кажуть, що в селах сьогодні залишилася третина людей, які тут жили. Молодь масово втікає в міста, де є робота, де більш привільне й кипуче життя.

У селах над Бугом іде процес сильної асиміляції (полонізації). Називають багато причин цього. Польська держава дбає найперше про інтереси поляків, засоби масової інформації користуються тільки польською мовою. Щоправда, з Білостоку ведуться, дуже короткі, радіо- й телепередачі українською, але

Таблиця з „офіційною” історією Дорогичина, в якій українські (руські) акценти зведені до мінімуму – коронації Данила

Записане на вічно – пропам'ятні знімки перед Преображенською церквою на Святій Горі Грабарці і перед Благовіщенським храмом Супрасльського монастиря

сигнал надто слабкий, так що ближче Бугу важко їх побачити. Зрідка який священик у проповіді скористається місцевою українською говіркою. Люди й далі соромляться свого українства.

Більськ-Підляський. Вітають нас голова міської Ради Петро Кондратюк та заступник голови Союзу українців Підляшшя Микола Хроль. Тут українство не жевріє, тут воно живе й розвивається. Місто без перебільшення є столицею українського відродження на Північному Підляшші. Зустрічає нас пісню хор „Ранок”. Дівчата співають давніх пісень, які не надто відрізняються від волинських чи поліських. За голосами пісні про кохання виглядає українська страждена нескорена душа, яку нищать, а вона крізь століття знає своє.

Українські журналісти білостоцького радіо і телебачення – беруть у наших інтерв'ю, просять поділитися враженнями.

Переїхали старовинний клепаний міст на річці Нарві. Село Риболи – останнє село на етнічній українській території. Оминаємо містечко Заблудів, де руський магнат Григорій Ходкевич фундував кириличну друкарню, в якій москвитин Іван Федорович і Петро Мстиславець видрукували „Євангеліє” та „Псалтир” з „Часословцем” (1568-1579). Звідси Федорович перебрався до Львова і завдяки йому масмо першу датовану книжку в Україні. Друкуючи

„Апостол”, Федорович власноручно посвідчив, що всього-на-всього відновлює справу, занедбану у Львові.

Не зупиняючись проїжджаємо через Білосток – центр Підляського воєводства. На оглядини цього привабливого з вигляду міста потрібен був би окремий день, а у нас його, на жаль, немає.

У Супрасльському монастирі

Автобус плавно зупинився обіч катакомб за стінами монастиря. Стояло тепле лагідне надвечір'я. Віддалік унизу тихо-тихо несла свої води поросла травою річка Супрасль. Над самою рікою у саду наливалися білі яблука. На будинках білили кружки супутникових антен. Задзвонили дзвони. Тнули комари. Ми не могли оминати цю місцину, яка й стала крайньою північною точкою нашої подорожі.

Свого часу воєвода Іван Ходкевич, нащадок київського боярина Ходка, отримав від литовського князя Казимира Ягеллончика маєтність Городок разом з пуцанською територією між річкою Супраслю та межею Більської землі. У 1492 р. під час татарського наїзду на Київ воєвода потрапив у полон. Там він і помер. Його дружина і син, повернувшись із полону, стали загосподаровувати свої волості – найперше в містечку Городок (острівець серед пуці) заснували монастир. З Печерської лаври при-

були монахи, але їх не влаштувало го-мінливе місто, то ж вирішили пошукати спокійніше місце.

Про це російською та польською мовами розповідає кам'яний хрест на березі річки: „На цьому місці, яке зветься Сухий Груд, 1500 року згідно з літописом затримався хрест, якого пустили на води ріки Супраслі православні монахи із недалекого Городка в пошуках тихого пристанівку для життя монаського і духовного. Тут почалася історія монастиря в Супраслі”.

Так виник знаменитий Супрасльський монастир, першим ігуменом якого був Пафнутій Сегень, уродженець більських міщан Сегенів. Це був православний монастир, який стояв в одному ряду з Печерською та Почаївською лаврами.

Може, для когось дивина, але цей монастир, розташований на етнічній білоруській території, причетний до української культури, як ніякий інший. З цього приводу Ю. Гаврилюк одного разу дуже влучно відказав якомусь із „вчених”, „що простір Духа і культури завжди набагато ширший від державних та навіть етнографічних меж”. Саме тут був знайдений Супрасльський літопис, який охоплює події з IX до середини XVI ст. – одна з найвидатніших пам'яток української культури, про яку ми, сучасні українці, на свій превеликий сором майже не чули.

Додому

Вранці 11 вересня беремо курс на південь – додому. Пустився дощ – мов би охайний Білосток справді таки сплакнав від образи, що ми не вділили йому належної уваги. Проминаємо знамениту Гайнівку, де в модерному за архітектурою соборі Пресвятої Трійці щорічно у травні відбуваються церковні фестивалі, в яких беруть участь колективи і з України. Тут мешкає український поет Микола Патеюк, який, зокрема, оспівав ще одне місце відпусту українців – місцеве урочище Криночка з цілющим чудотворним джерелом, яке відкрили в незапам'ятні часи київські мандрівці-монахи.

Зупиняємося в селі Дубини. Тут діє православна Успенська церква. У тридцятих роках посеред тутешніх підляшуків проживало чимало українців, колишніх солдатів армії Української Народної Республіки, які приїхали сюди в пошуках праці у деревообробній промисловості. В Гайнівці працювала просвітянська світлиця „Хата козака”.

Прикривши голови парасолями та піджаками, йдемо поза село до старого кладовища. Скромний пам'ятник „Борцям за Україну” – біля могил похоронених тут вояків УНР. Повалені дерев'яні хрести. Понижені надмогильні пам'ятники. Закрадається в душу сором... Найперше за себе самого. Ми вдома, на материковій Україні, як сказав би українець з Підляшшя, часто переоцінюємо себе, свій вклад у культуру. Ми рефлексуємо у себе на печі про немало-важні речі, про те, що варто б частіше їздити до своїх земляків на етнічні землі (приклад наш – в автобусі були вільними 15 місць – стільки ж поважних осіб, безумовних патріотів, у останню хвилину відмінили свою поїздку через важливі невідкладні причини), тоді як делегації підляшуків та холмщан побували в Почасві, Києві, на Мармарошині в Румунії.

Коли серце безупинно щемить і кривавить

В дорозі додому члени делегації ділилися між собою враженнями, думками з огляду на те, що побачили на власні очі від підхолмського села Верховини до Супрасльського монастиря обіч Білостока.

Виявляється, не лише мені було соромно споглядати поруйнований цвинтар в Дубинах. Та й не лише там приходило відчуття: і я винен... Запущені цвинтарі, нещасні рештки пам'яток, запущеність української роботи, давній страх людей, які лякаються визнати себе українцями і під час перепису поголовно записують себе поляками, але співають „тутешні” пісні – українські щирі пісні, які пронизують душу і серце своєю знайомою мелодикою, своєю щирістю, любов'ю...

Я все розумію. І навіть те, що, попри слова надії, попри дрібну несистематизовану (на відміну від поляків чи росіян) роботу із українцями за кордоном, ми зуміємо своїм одноплемінникам за межами Батьківщини простягнути надійну руку аж тоді, коли Україна стане справді сильною та добре організованою державою, яка буде захищати передовсім національні інтереси. Я також знаю, що за певних умов це могло б статися ще за життя мого покоління...

Чимало з нас, як-от письменник і вчений Любомир Сенік, проводир львівських козаків Всеволод Іськів, юрист Галина Попович, ряд інших членів товариства „Україна – Світ” з різних куточків області та зі Львова, були переконані в тому, що тема про державну політику та цілеспрямовану підтримку холмщаків та підляшуків, які тягнуться до свого українського кореня, повинна бути окремо заявлена членом львівської делегації, тобто, одним із нас, на черговому всесвітньому форумі українців. На землях, на яких ми побували, сьогодні знайдеться вдосталь праці нашим історикам, мовознавцям, фольклористам, літературознавцям. Вкрай бажано зробити журнал „Над Бугом і Нарвою” місячником – і в цьому теж не обійтися без громадської і, передовсім, державної підтримки.

Ми на „материковій” Україні часто нарікали, що почувася чужинцями на своїй землі. Так воно й було за часів червоної імперії. Але що тоді мають казати наші побратими – місцеві українські інтелігенти, як от Юрій Гаврилюк, Іван Киризок, Тадей Карабович, які день у день живуть в „подвоєному” світі чужої і рідної культури?

Все взаємопов'язано, а тому від поведінки нинішніх українців залежатиме, як до наших нащадків ставитиметься світ, в тому числі й ближні та дальні

сусіди. Це ілюзія, ніби хтось там „культурніший” від нас, „старший”, а тому достойніший чи святіший. Це чудово розуміють наші одноплемінці по той бік кордону і кращі з них не бояться про це говорити вголос.

Ми верталися додому, там і сям миготіли українські назви сіл в латинській транскрипції, сіл, в яких нам не вдалося побувати й порозмовляти з „тутешніми” українцями. І я з сумом думав, що навряд чи ще раз випаде нагода відвідати ці краї. А ще думав про нашу Помаранчеву революцію, про те, що Україна помалу обтрушується з попелу. Вона обов'язково зведеться на ноги і виконає своє призначення. Хто скаже, яке воно? Чи поєднаємося ми всі, розкидані по світах, по різних державах, знову в одне? Чи впізнаємося?

Пам'ятає – лише ти єдина, видається, єднаєш вчорашні й майбутні покоління в один народ, ти єдина можеш ствердити, що ми були тут справіку, якими ми були, чому нас розвіяв вітер... Бувало, ми лякалися правди. А потім і честі, опустивши, а там і закинувши меч. Тому й молитва наша стала пісною: дай нам хліба та вирятуй від лукавого. Ми просимо. Інші ж народи не просили, вони вимагали або здобували мечем. З нами теж „розмовляли” вогнем і мечем. Але ми zostалися. Ми незнищенні. Ось, дивіться: Україна встала з попелу. Але, може в тому і є наше призначення, щоб не мечем, а щирою усмішкою свідчити про себе світові?

Ми, українці, залишилися в історії – це далось нам дуже непросто. Хто заперечить, що нам доручено нелегку ношу? І ми, кожен по-своєму відчуваємо її – хто плечем, хто серцем. І йдемо, то співаючи, то спотикаючись і нарікаючи, і навіть клянучись на своєму шляху. І все ж йдемо помалу. Ми повинні донести свій вантаж до призначеного місця. Ото й і є українська ідея. Це я збагнув, вдивляючись у лики святих, зображених на холмських ти підляських іконах, вдивляючись в обличчя Юрка Гаврилюка та його побратимів, вдивляючись у величаву течію маленької Угерки під Холмом і розкішного Бугу в Дорогичині...

Василь СТЕФАК, Львів
Фото Ю. Гаврилюка

Холмищина і Підляшшя – території, які треба нам пізнати

Богдан Якимович, голова Львівського обласного відділення Товариства „Україна-Світ”: Холмищина і Підляшшя для багатьох українців є справжньою terra incognita. Якщо Надсяння, Лемківщина з містами Перемишль, Ряшів, Сянок, Команча аж до Криниці містяться на жвавих туристичних трасах, північно-східна частина сучасної Польщі, особливо та частина, що примикає до Біловезької Пущі, залишається поза увагою українських туристів і бізнесменів. Тому науково-пізнавальна експедиція на ці терени, з правіку заселені етнічними українцями, мала для нас, членів Львівського обласного відділення Товариства зв'язків з українцями за кордоном особливе значення.

Більшість з нас вперше побачила колишню столицю Галицько-Волинської держави Холм, а саме з цим містом пов'язана відома перша письмова згадка про Львів 1256 року. Нас зачарувала краса міста, городище, де містився княжий замок, околиці Холма з вежею в Стовп'ї. На все життя у кожного з нас залишаться чудові краєвиди закрутів Буга коло Дорогичина, княже городище, старе місто, де коронувався на короля Русі Данило Галицький, гора Грабарка, музей просто неба у Голі, облаштований відомим письменником Тадеєм Карабовичем, краєвиди, з їх суворою красою і православні хрести та монастирі, які засвідчують на Холмищині та Південному Підляшші нашу колишню, а на Північному Підляшші – й сучасну присутність.

Найнезабутніше враження на мене особисто справили зустріч з українською громадою Більська Підляського та відвідини запущеного цвинтаря з могилами вояків УНР в с. Дубини біля Гайнівки. Мусимо вчитися у поляків, які пильнують свої кладовища в українській Галичині, мусимо ставити гостро ці питання перед українськими урядовими чиновниками – і регіональними і центральними.

Але в суспільстві має бути й громадська ініціатива. Ми хочемо зібрати нараду з представниками приватних туристичних фірм і запропонувати їм спеціальний маршрут по Холмищині і Підляшшю. Плануємо провести перемовини зі студентськими органами Львова щодо спе-

Львів'яни в гостині у Голі. Перший справа сидить Богдан Якимович, за ним Тадей Карабович та Василь Стефак. Нижче: під час зустрічі з представниками української громади у Більську для гостей заспівав „Ранок”

ціальних виїздів на впорядкування цвинтарів, переконати наших регіональних урядовців, що такі заходи мусять фінансуватися з обласного бюджету. Власне при обласній раді та облдержадміністрації має бути створена або реорганізована відповідно існуюча структура. Думаю, що ми зобов'язані надрукувати найближчим часом унікальну збірку фольклорних записів з Підляшшя, які зібralи Лариса Лукашенко та Галина Похилевич. А ще я хочу схилити голову перед тими, хто живе на Підляшші, хто творить його обличчя – це Союз українців Підляшшя, його чільні провідники, це редакція часопису „Над Бугом і Нарвою” та головний редактор цього часопису, високоталановитий письменник та історик Юрій Гавришпок.

Слава Вам, наші дорогі друзі! І дай нам Боже успіхів у бодай етнічному відродженні споконвічних українських теренів на території сучасної Республіки Польща. Михайло Гнатюк, професор Львівського національного університету ім. Івана Франка, перший заступник голови ЛОВ Товариства „Україна – Світ”: Ця поїздка справді є знаковою для мене. Ми ліпше знаємо українців Перемишльщини, Надсяння, певним чином і Лемківщини, але досі я практично не знав, чим живуть наші земляки між Бугом і Нарвою. Самих візитів Юрка Гаврилюка до Львова замало. От побачити на власні очі – річ велика. Завдання нашого товариства зрозуміле – ми найближчим часом проведемо засідання ради, обговоримо, що бачили і що можемо зробити. Але

Фотографії отримані від Богдана Якимовича

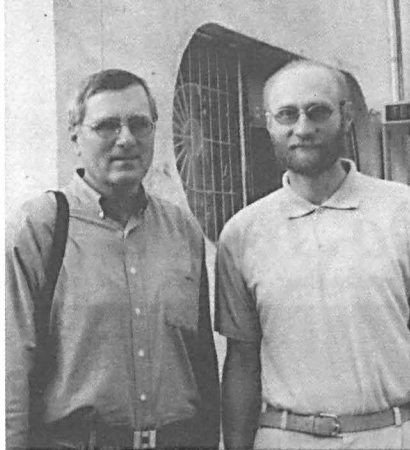
перш за все ми зобов'язані спонукати державні органи до ширшої підтримки українців за межами України, оскільки громадські організації не мають відповідних коштів. Варто б брати приклад з Польщі, яка має спеціальну інституцію, що допомагає полякам за кордоном.

Богдан Котур, проректор Львівського національного університету ім. Івана Франка: Я дуже вражений. Відкрив для себе частину українських земель, частину нашої нації, яка тут має свою історію і живе з діда-прадіда. І ця земля гарна. Вона дала життя багатьом поколінням українців. На зустрічі з представниками української громади Більська я сказав: нам і надалі треба триматися разом, бо ми є один народ. Кордони, які є, ми визнаємо, але разом тримаємося і підтримуємо один одного духовно.

Світлана Марченко, заступник голови Львівського обласного відділення товариства „Україна – Світ”: Багато вражень. Для мене найбільше – що в українській групі в садочку у Більську налічується 80 дітей. Вони змалку пізнають своє коріння. Це особлива радість. А ще вразив виступ маленьких українців – маю на увазі дитячий хор „Ранок” у Більську. Зле, що наші люди тут роблять все виключно власними зусиллями. Ми повинні допомагати їм.

Галина Банделюк, секретар ЛОВ товариства „Україна – Світ”, завідувач сектора Наукової бібліотеки ЛНУ ім. Івана Франка: Незважаючи на всі ті труднощі, з якими зіткнулися ми з Богданом Якимовичем в підготовці до цієї поїздки, все вийшло добре, все вийшло чудово. Поїздка вдалася і я задоволена нею. Нам потрібні такі поїздки. Перед нами відкривалися все нові і нові краєвиди, ми пізнавали Холмщину і Підляшшя, ми пізнавали історію. Вразила мене зустріч з українською громадою в Більську. Ми мали нагоду почути українські пісні у виконанні гурту „Ранок”, ми мали змогу почути українську мову, і це заслуга тих українців за кордоном, що передають своїм діткам традиції та звичаї нашого українського народу. Україна живе за кордоном своїми коренями, своїми надбаннями. Там, за межами України, існує українська національна свідомість, всюди, де живуть українці, живе українське слово, український дух і це радує душу.

Тарас Андрусак, директор Правничого коледжу Львівського національного університету ім. Івана Франка: Я бажав би, щоб наша короткочасна експеди-

Нове знайомство: проф. Богдан Котур (зліва) та голова Міської ради у Більську д-р Петро Кондратюк

ція стала початком більш-менш регулярних поїздок по місцях, які є важливими для української історії (Холм, Дорогичин, з якого починається наша європейська історія). Без вивчення цих місць не сформуємо цілісне бачення свого минулого. Наша історія є такою, як вона є – не ліпша і не гірша ніж в інших народів. Побачене на Холмщині та Підляшші дає підстави не погоджуватися з Винниченковим мазохізмом, вірити в майбутнє нашого народу, нашої держави.

Єлизавета Сирій, художник-графік з Фастова: Я переповнена почуттями... Що в школі – забувається, а що побачив – довіку буде з нами. Я й гадки не мала, що за кордоном є українські осередки. Якщо ви влаштуватимете подібні поїздки в закордонні краї, де живуть українці, то, уклінно прошу, – хоч по двоє-троє людей беріть з собою із східних областей України, щоб і вони бачили український світ, щоб їм помалу, як от і мені, спадала полуда з очей, щоб ми всі однаково відчували гордість від того, що ми українці, що ми європейська висококультурна нація, яка ще в історії людства покаже себе з якнайкращого боку...

Михайло Шалата, професор Дрогобицького університету: Маю нарешті більш повне уявлення про Холмщину і Підляшшя. Почуваюся духовно збагаченим. На серці й на душі переконання – що історично Україна нівроку велика. Враження, що ця подорож несе більше користі для нас, аніж для місцевих людей, серед яких витравлюється все українське. Наступний раз треба інакше вже планувати такі поїздки: аби вони були з користю і для місцевих людей.

Микола Литвин, професор, завідувач відділу Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича: Любити треба не себе, а Україну. Ми можемо не тільки споглядати, а й творити історію – допомагати громадам, відновлювати кладовища, об'єднувати українство по той бік кордону. Словом, ділом, книжками – мо-

жемо допомагати. Тож українці в Польщі наразі цілком справедливо закидають нам за низький інтерес України до українців за її межами...

Галина Похилевич, член гурту автентичної музики „Коралі”: Поїздки заряджають. Є охота працювати. Я фольклорист. 1999 року тут була вперше, закохалася в цей край, який став мені рідним. Потім було ще п'ять експедицій. Ми записували скарги цієї землі – пісні. Зібрано багатий матеріал, підготовано до друку збірник на 350 сторінок. З нетерпінням чекаємо його виходу у світ*. Тим часом ми встигли скомпонувати й записати диск пісень тутешніх українців (20 найкращих речей, серія „Етнічна музика України”).
Леонід Квятковський, професор Музичної академії при Українському католицькому університеті у Львові (уродженець Голі): Район до Білої мені знайомий. А далі я був вперше, як от у Кодні, на Святий Горі Грабарці, в Дорогичині, в Супрасльському монастирі. Багато вражень. Вважаю, що наші наступні мандри в ці краї мали бути осмисленишими. Сюди треба доставляти книжки, газети, журнали, особливо на Північне Підляшшя, провідувати земляків хоча б на їхні храмові свята, як от 21 вересня на свято Богородиці в Холмі. А так треба більше праці. Давати їхнім дітям місця в українських високих школах. Приймати за атестатом і співбесідою. Але варто б це зробити на міждержавному рівні, щоб людина після нашого вузу могла в себе вдома знайти роботу.

Роксоляна і Марія Ортинські (м. Івано-Франківськ) висловлюють думку, що львівські студенти на канікулах могли б приїздити в ці краї для упорядкування цвинтарів – для цього потрібні зовсім невеликі кошти.

Йосип Романюк, професор, голова товариства „Холмщина”: Поїздка дає надію на перелом у ставленні з боку громадських організацій до наших споконвічних земель Холмщини і Підляшшя. Не галасувати про політику, а працювати з тими українцями, які залишилися на цих землях. Люди тут – як суха губка. Лише дай поживу... Кожен рік мали б бути заходи, приурочені якимсь святам. А з боку держави роботи з земляками непочатий край. Тут є багато блиску, який не відомий всій Україні.

* Цей збірник ЛОВ Товариства „Україна – Світ” ініціювало включити в план видань Львівської обласної ради на 2006 р.

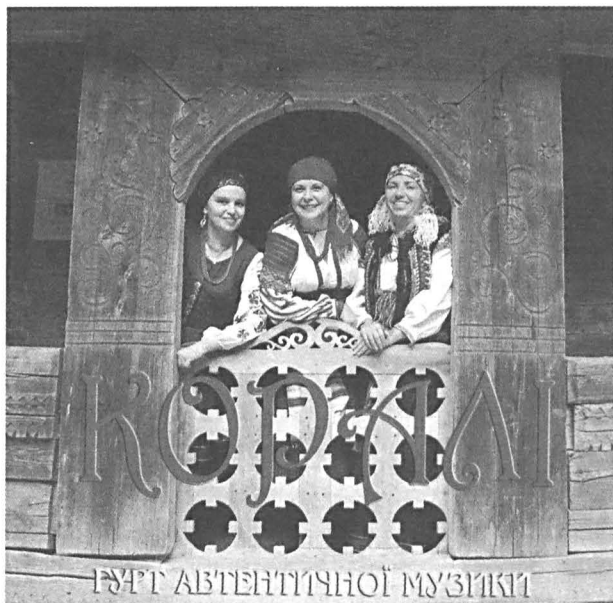
З Підляшшя до Львова пісня залетіла!

Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові започаткував у своїх стінах щорічне святкування Дня Святого Михайла з проведенням мистецьких акцій. Цьогоріч 21 листопада разом з директоркою музею п. Марією Мігунь гостей свята вітав гурт автентичної музики „Коралі” у складі Людмили Зборовської, Лариси Лукашенко та Галини Похилевич. Учасниці колективу репрезентували новий аудіоальбом із традиційними українськими народними піснями.

Диск став своєрідним підсумком 5-ти літньої творчої діяльності гурту. На ньому зібрано 32 обрядові та звичайні пісні із різноманітних регіонів України, зокрема із Слобожанщини, Подніпров'я, Полтавщини, Східного, Центрального та Західного Полісся, Галичини, Поділля, Гуцульщини, Бойківщини, Лемківщини, Берестейщини, Північного Підляшшя. Як же стали відомими давні народні пісні із далеких, відокремлених кілометрами та кордонами теренів?

Зокрема пісні із Північного Підляшшя потрапили до репертуару „Коралів” із матеріалів фольклорно-етнографічних експедицій 1999 – 2003 років, в яких безпосередньо брали участь учасниці гурту – Лариса Лукашенко та Галина Похилевич. До слова, нещодавно у Києві побачив світ аудіодиск із автентичною музикою Північного Підляшшя „Поспоп'янка з Подляшя”, основою якого також стали фонові записи цих експедицій. Отож завдяки таким подіям на Україні дізнаються все більше та більше про Північне Підляшшя та його культуру.

Презентація аудіоальбому відбулась у вітальні будинку родини Грушевських, де панує затишна атмосфера дому української еліти початку ХХ століття. Із вступним словом звернувшись до присутніх п. М. Мігунь. Вона привітала усіх іменинників, а також коротко торкнулась постаті М. Грушевського, його визначного внеску у долю українського народу.

Наступне слово було за „Коралями” і вони промовили пісню. Добірка старовинних українських народних пісень, що представила диск, допомогла слухачам здійснити музичну мандрівку по Україні як у просторі, так і у часі. Ця мандрівка почалась із часу Різдва-них свят, колядок та щедрівок, маланкування, через пору весняних, великодніх, тросцьких, купальських, русальних пісень аж до осінньої пори весіль. Лунали пісні із різних куточків української землі. Були серед них і мелодії Північного Підляшшя. Зокрема прозвучала колядка господині „Ой ясна красна

в лузі каліна”, рогулька „Свя-тий Юре-Ригоре”, весільна „Вийду я на юлоньку”.

Музику „Коралів” гармонійно доповнювали вірші Григорія Чопика, чия поетична збірка „Чорна чайка” нещодавно була репрезентована у Львові. На святі із короткими промовами виступили директор бібліотеки ім. Драгоманова Львівського національного університету ім. І. Франка, голова Львівської обласної організації товариства „Україна – Світ” п. Богдан Якимович, проректор Львівського національного університету ім. І. Франка п. Богдан Котур та інші.

Започатковане святкування відбулося вдало – про це свідчили задоволені та усміхнені обличчя слухачів, що покидали залу. На спомин про акцію можна було придбати аудіодиск „Коралів” із автографами учасниць, а також зберегти незабутні враження від інтер'єру музею наповненого звучанням стародавніх мелодій, що донесли до нашого часу споконвічні мудрість, дух та силу українського народу.

Лариса ЛОКАЧІВСЬКА

На ілюстрації обкладинка аудіоальбому гурту „Коралі”

Колядники з Видова к. Більська. Фото з родинного альбому Анни Кубай

Muzyka blisko i daleko

Do kozackiej braci

Ważna dla mnie osoba przeniosła się po kilku latach mieszkania w Warszawie na Podlasie, niedaleko góry Grabarki i wsi Czeremcha. Od razu zaprosiła też na wrześnieowe rykowisko. Nie jest to bynajmniej żaden koncert rockowy. W czasie wrześnieowej pełni księżyca jelenie ryczą na polach. To warto usłyszeć. W tym roku tam nie dotarłem, ale w przyszłym na pewno się uda.

Muzyka, przestrzeń jest jedna. Człowiek, słuchając, podróżuje do różnych miejsc. Niektóre z nich, nie wiedzieć czemu, od początku są mu bliskie. Mieszkam na Śląsku – Krainie Hałd. Dziadek służył w Wehrmachcie, a rodzice *godali* zamiast mówić. Ale nie o tym ten tekst, lecz o tym, że tworzona na Ukrainie muzyka, jest, tak to czuję, moja. Dlatego też nie będę tworzył jakiejś typologii ukraińskiej muzyki (choćby dlatego, by nie razić niewiedzą). Opiszę kilka piosenek, które hołubię od pierwszego słuchania...

Pierwszym kontaktem z muzyką Ukrainy jest wydana kilka lat temu płyta „Barszcz Ukraiński” wydawnictwa Koka (była dodatkiem do „Machiny”). Płyta rozpoczyna się od „Czerez riczku, czerez haj” „Ukrainiansów”. Jasne, że nie jest to do końca zespół ukraiński, tylko angielski i postpunkowy. Ale to nieważne. Utwór dynamiczny, kozacki. Ożywił niejedną śląską imprezę. Z przyjaciółmi próbowaliśmy zgłębiać mitologię słowiańską, co często kończyło się balangami i wzniesieniem wziętych z „Ogniem i mieczem” toastów „Na Jaremu”. Nie było to mistrzostwo świata, ale piosenka „Ukrainians” stała się częścią naszej słowiańskiej podróży. Chwała jej (i Ukrainie) za to.

Na „Barszczu ukraińskim” jest przede wszystkim pozbawiony tytułu utwór Swietlany Nianio. Gra tam harmonia i śpiewa kobieta. Utwór trwa kilka minut, a ma się wrażenie, że Ona śpiewa tym swoim miękkim głosem nieprawdopodobnie długo, całą wieczność. Jesienne wieczory, gdy włóczymy się ulicami miast, poszukując swoich. „A potem nadeszła zima”, i już razem, wreszcie, pierwszy raz od nie wiadomo kiedy, pijemy

herbatę. Zawsze byliśmy tu, w ciepłym domu chałupy chaty, czy jak tam Swoje Miejsce zwał. Utwór ten, puszczonej właściwej osobie trwa i trwa. Robi się ciepło. Na pewno to znacie. Taka właśnie jest ta piosenka.

Na tej płycie jest jeszcze „Przyjdź aniele” Ihora Cymbrowskiego – dosyć szczególny muzyczny eksperyment, który wydaje się jakąś próbą dźwiękowego opisu podróży chmur po błękitnym niebie. Nie wiem, jak wygląda niebo na Ukrainie. Chociaż, może...

kiestra św. Mikołaja” wykonująca wiele utworów z pogranicza – także pieśni ukraińskich (i tylko głupcy poszukiwać będą granic). Z repertuaru „Orkiestry” najpiękniejszym utworem jest dla mnie: „Wyrządzaj się”.

I jeszcze na koniec coś z rzeczy nowszych: utwór Hajdamaków „A wże rokiw dwisti...” Jest to szczerza ukraińska pieśń, której podstawą jest pojedynczy śpiewający męski głos. Głęboki, pełen mocy, zabarwiony nutką smutku. W śpiew wchodzi mocne, głębokie reggae. Generalnie

Z tamtych czasów pochodzi jeszcze zespół „Wij”. Grał taką sobie nową falę, ale między utworami wplatał jakieś tajemnicze historie. Zaśpiewy znad bagien, gdzie znajdują się zaświaty. Takie krainy fascynują. Nieważne gdzie się mieszka, i tak w końcu na te bagna się dotrze. Może więc, jak w tylu legendach, warto tam się wybrać już teraz?

Inny jest czerpiący z tradycji ukraińskiego folk. Tu są piękne głosy i potężne chóry. Pieśni niosą się z tęsknotą i mocą przez nieznane przestrzenie. Najstarsze pieśni Europy pochodzą z kilku ukraińskich wsi, gdzie do dziś są śpiewane w niezmienionej, pierwotnej formie. To jest źródło każdej muzyki.

Tu oczywiście jest „Drevo” z „Pieśniami Ukraińskimi” i „Czeremsyzna” z piękną wersją „Cwite teren”. Również „Or-

nie lubię takich połączeń. Bardzo rzadko się udają. Tu jednak jest rytm, puls, którego podstawą jest pieśń, piękna i czysta. W tym utworze jest historia i duch Ukrainy, jak myślę. Utwór ten ma w sobie jakąś moc. Można właściwie od razu wsiąść na koń i ruszyć w nieznana, nie skończoną horyzontem dal.

W związku z tym nie będę opisywał tego, co najbardziej podoba mi się w Waszej muzyce. Na pewno znacie to doskonale: żyjąc w tym na co dzień. Cieszę się, że mogę czuć się jakoś z Wami związany. Pozdrawiam z Krainy Hałd i do zobaczenia na najbliższym rykowisku...

Adam SIEROŃ

Na zdjęciu: Występ zespołu „The Ukrainians” podczas Spotkań Folkowych „Z wiejskiego podwórza” w Czeremsze, 29.05.2005. Fot. J. Hawryluka

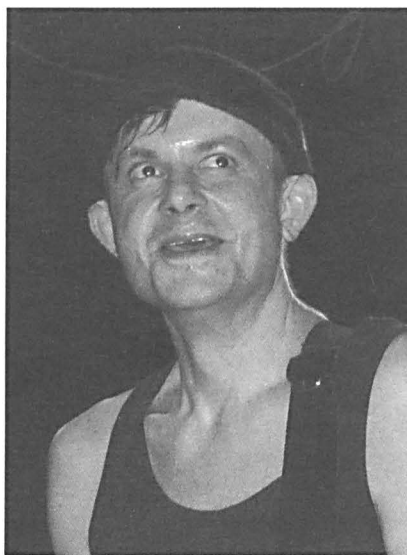
Хочеться чогось більш «хуліганського»...

28 жовтня в клубі „Гвінт” у Білостоці в рамках III „Музики понад поділами” виступив київський ансамбль „Борщ”. На Підляшші група майже зовсім невідома, адже був це її перший виступ у нашому регіоні і – взагалі в Польщі. Ось розмова з лідером групи, Олександром Піпою (на фото поруч).

Насамперед представте, будь ласка, трішки саму групу. Як довго існує, хто її учасники?

Олександр Піпа: Ансамбль „Борщ” існує плюс мінус три роки, з 2002 року. Яка є його особливість? Адже Юрко Здоренко, гітарист і співак ансамблю, а також я маємо відношення до української групи „Воплі Відоплясова” – „ВВ”, а барабанщик, Вадім Зюбін іще грає в українській групі „Unerase”. Разом граємо таку „зваріатувалу” музику.

А яка це „зваріатувала” музика?
Тяжко пояснити. Це така важка,

швидка, гучна і весела. Найкраще подивитися, а радше послухати її на концерті. А якщо комусь захочеться почитати тексти нашої групи, може зайти на інтернет-сторінку www.borshch.com. Там у нас є тексти пісень, фотки, можна все побачити і прочитати.

Ви сказали, що виступали разом з групою „Воплі Відоплясова”. Звідки ідея, щоб створити новий ан-

самбль, музика якого діаметрально відрізнятиметься від того, що грали стільки років з Олегом Скрипкою?

Це дійсно не схоже на те, що грають „Воплі”. Правду кажучи, група „ВВ” стала занадто серйозною, розумною, причесаною, як на наш смак. А ми також творчі люди. Хочеться чогось більш «хуліганського».

А як таку музику, що її пропонують „Борщ”, сприймають в Україні?

Класно сприймають. Ми група молоді і нова, і така дещо неформатна для українських засобів масової інформації – для телебачення, для радіо. Нас правду кажучи небагато в українському радіо. Але на концертах є дуже класно. Зараз якраз зробили новий кліп – уже третя пісня крутиться в телевізорі і сприймається дуже добре.

Чи на музичній сцені в Україні є місце для таких ансамблів, як ваші?

В Україні такої музики не вистачає. Занадто все зализане, причесане, а в нас не таке. Однак є багато проблем, а особливо – це парадокс, але в Києві. Саме в столиці найменше місць, де можна грати таку музику, як наша. Їх дуже мало. В основному, клуби дорогі, і сидячі, і для попси. В інших регіонах, навіть десь у провінції – більше клубів таких простих, молодіжних, демократичних. А в Києві чомусь це проблема. Навіть іноземні ансамблі рок, коли приїжджають у Київ, часом не мають де виступати. Такі „важкі” групи виступають у палаці „Україна”. Це дурне.

Стало вже таким дурним смаком критикувати попсу. Однак правда така, що в ефірах українських весь час однакова музика. Ми намагаємось розширити ці рамки, поштовхуємо, розсуваємо місце для нових музичних жанрів. Формуємо зовсім іншу музику.

Дякую за розмову.

Розмовляла

Людмила ФИЛИМОНЮК

Podróż do krainy zrodzonej z blasku watry

Zapowiedź kilkudniowego okresu słonecznej pogody i długi weekend na przełomie października i listopada zdopingowały mnie do odbycia kilkudniowej wędrówki na Lemkowszczyznę i Nadsanie, a więc na południową rubież terytorium określanego w ukraińskiej publicystyce i historiografii mianem Zakerzonnia. Nazwa ta, określająca zamieszkane przez Ukraińców obszary, które po 1944 roku znalazły się po polskiej stronie granicy wytyczonej mniej więcej wg tzw. linii Curzona, ma zarówno swoich zwolenników, jak i oponentów. Trudno jednak znaleźć nazwę lepiej oddającą wspólny los Lemkowszczyzny, Nadsania, Chełmszczyzny i Podlasia, którym w pierwszej połowie XX w. przypadła dola swego rodzaju strefy kontrolowanego zgniotu, ulegającej zniszczeniu podczas krwawej kolizji, w którą przekształciła się próba ukraińsko-polskiego rozgraniczenia na „nasze” i „wasze”.

Gdy sięgniemy do odleglejszej historii widzimy, że obecne Zakerzonie to zachodnia część dawnej Ziemi Ruskiej (tak

określano w najdawniejszych latopisach państwo nazwane przez XIX-wiecznych historyków Rusią Kijowską). Tutaj ziemia nadal „mówi” o Rusi, mówią o niej historyczne dokumenty i kroniki – o stolicach ruskich książąt i biskupów w Przemyślu i Chełmie, o Drohiczynie, w którym Daniel Romanowicz w 1253 roku przyjął koronę króla Rusi. W XIV-XVI w. grody te wraz z otaczającymi je osiedlami Rusinów stały się nabytkiem Korony Polskiej, ale pamięć o przeszłości nie gasła, czego dowodem są np. XVII-XVIII-wieczne grawiury przedstawiające widoki Przemyśla i Chełma, opatrzone napisami w rodzaju „Premisla celebris Russiae civitas” i „Civitas Chelmensis in Russia”. Były to czasy, o których można powiedzieć słowami Fredry, że polityczna Polska i historyczno-etniczna Ruś „w jednym stały domu”.

Dom ten postawiony został ponad dawną rusko-polską miedzą, gdy więc w wyrosłej z ruskiego ludu ukraińskiej narodowej elicie odrodziło się dążenie do niezależnego politycznego bytu okazało

się, że odradzająca się Ukraina i Polska są jak siostry syjamskie – zrosnięte obszarami, które Ukraińcy i Polacy uważali za swoje. Rozpoczęta w 1918 roku próba rozdzielenia przypominała jednak nie chirurgiczną operację, lecz krwawą bójkę, którą zakończyła interwencja z zewnątrz – ustanowienie granicy pomiędzy Polską a ZSRR, dokonane w 1944 r. na mocy porozumienia jałtańskiego. Polska utraciła większość zdobyczy z czasów Kazimierza Wielkiego i Jagiellonów, jednak w jej nowych granicach znalazł się obszar szacowany na ok. 20 tys. km², nadal zamieszkiwany przez około 750 tys. ludności ukraińskiej, którą w następnych latach usunięto siłą.

W dyskusjach i sporach toczonych w Polsce, zarówno z udziałem Ukraińców i Polaków, jak i w jednonarodowym gronie, uwaga uczestników koncentrowana jest przede wszystkim na wydarzeniach 1947 roku. Jest to zrozumiałe, albowiem skutki Akcji „Wisła”, dotykające obecnych obywateli RP, czynią ją ciągle aktualnym problemem wewnętrznym Polski.

Jednak w procesie oczyszczania Zakerzonia z zamieszkujących go Ukraińców o wiele większe znaczenie miała tzw. repatriacja przeprowadzona w latach 1944-1946 (od połowy 1945 r. pod przymusem, z udziałem sił wojskowych), wskutek której z Łemkowszczyzny, Nadsania, Chełmszczyzny i Południowego Podlasia wysiedlono do Ukraińskiej SRR prawie 500 tys. osób (273,3 tys. z ówczesnego woj. rzeszowskiego, 194 tys. z woj. lubelskiego i 21,1 tys. z woj. krakowskiego). Dopiero tych ukraińskich mieszkańców wymienionych regionów, którzy uniknęli wysiedlenia na wschód, w 1947 r. rozrzucono po Ziemiach Odzyskanych – około 150 tys. osób. Jedyną etniczną enklawą pozostała „Podlaska Mezopotamia” – międzyrzecze Bugu i Narwi, uważane oficjalnie za obszar zamieszany przez Białorusinów.

Dokonane przez siły zewnętrzne rozgraniczenie politycznych terytoriów Polski i Ukrainy nie zadowoliło ani Polaków, którzy nadal w pamięci mają Kresy (w latach 1944-1946 z terenów zachodniej Ukrainy przesiedlono do Polski około 800 tys. osób), ani też Ukraińców, dla których nie mniej bolesna była utrata swojej Małej Ojczyzny na Zakerzoniu. Jednak moim zdaniem, chociaż może zabrzmieć to paradoksalnie, właśnie w pierwszej połowie położony został fundament pod obecne stosunki polsko-ukraińskie – stosunki dwóch narodów gotowych niegdyś ze sobą walczyć, ale też umiających dzisiaj współdziałać. Dowodem tego stały się wydarzenia ubiegłorocznej jesieni, gdy podczas przeprowadzanych w polskich miastach demonstracji z hasłami „Kijów – Warszawa wspólna sprawa” i nieustającego mitingu na Majdanie Niepodległości w Kijowie stali obok siebie potomko-

wie „kresowiaków” i „zakerzońców”, często tych, którzy z bronią w ręku walczyli przeciwko sobie.

W chwili obecnej w Ukrainie mieszka niemała rzesza osób, tak czy inaczej związana z ziemiami położonymi na zachód od obecnej granicy polsko-ukraińskiej. Osoby urodzone na Zakerzoniu są już w zdecydowanej mniejszości, gdyż najmlodszy mają po 60 lat. Większość to liczeni już na miliony potomkowie niegdysiejszych przesiedleńców, którzy wnieśli swój wkład w rozwój ukraińskiej kultury, nauki czy gospodarki. Części „osadników” z Akcji „Wisła” i ich potomków udało się powrócić na ojcowiznę lub chociaż w jej sąsiedztwo, ożywiając tym samym dawny duch tej ziemi. Gościnne progi ich domów stają się także przystanią dla wędrowców takich jak my – pragnących odwiedzić miejsca wpisane w szerszą, ponadregionalną ukraińską historię i kulturę.

Tak więc w sobotę rano zapakowałem swoją męską latorośl – Michała i Pawła – do samochodu i ruszyliśmy naprzeciwko słońcu, które jednak nie tylko nie dało się schwytać, ale w ogóle schowało się za horyzont, zanim dotarliśmy do miasteczka, o którym Bohdan-Ihor Antonycz napisał w jednym ze swoich wierszy, że „червоне сонце продають на ярмарку в Горлицях”. A tak właśnie się składa, że ile razy wędrujemy z Podlasza na Łemkowynę, funkcję bramy do niej pełni właśnie miasto Gorlice. Zatem drogę już znałem, więc odnalezienie ulicy, która wyprowadziła nas na szlak wiodący przez Ropice Górny (do 1949 roku Ropice Ruską) i Małastów do Regetowa, naszego pierwszego schronienia, nie nastroczało trudności.

Postanowienie ponownej wędrówki

drogami i ścieżkami Łemkowyny, gdzie ostatni raz byłem jeszcze w studenckich czasach, podjąłem już w lecie ubiegłego roku, ale na przeszkodzie stanęła pogoda. Michał był wtedy na pierwszej „Łemkowskiej Akademii”, która kończyła się tuż przed „Łemkowską Watrą” w Żdyni. Początkowo zapowiadało się nieźle, bo gdy w sobotnie popołudnie przyjechałem do Żdyni świeciło słońce. Podobnie było w niedzielę, ale już w poniedziałek po południu zaczęło padać i deszcz nie ustawał dniem i nocą, a woda w potokach wzbierała podmywając mosty. Jedynych kilka godzin bez deszczu spędziliśmy po słowackiej stronie granicy, w Bardejowie, bo „za górą” już nie padało. Pozostawało więc wyglądanie upragnionego słońca z progu gościnnej żydyńskiej chaty Romana Karpiaka i odwiedziny znajomych mieszkających w najbliższej okolicy. W końcu w piątek rano spakowaliśmy się i wyruszyliśmy do domu i gdzieś za Rzeszowem udało się znowu zobaczyć słońce, a na Łemkowynie deszcz padał i padał...

Tym razem niebo było bezchmurne i rozgwieżdżone. Nie powiem – gwiazdy można zobaczyć i w Bielsku, ale te, które zobaczyliśmy podczas spaceru zaraz po przybyciu do Regetowa, były zupełnie inne – wielkie, aż ciężkie od pulsującego światła i jakieś bardzo bliskie, zdawałoby się, że na wyciągnięcie ręki. Czysta poezja... Ale życie pod tymi gwiazdami wcale słodkie nie było, zwłaszcza w odległych czasach. Kiedyś doszedłem nawet do wniosku, że można go porównywać z trudem kozakowania na naddnieprzańskich Dzikich Polach. Może więc nazwa „Łemkowska Sicz”, którą młody ikonopisarz Mirosław Trochanowski, absolwent bielskiej szkoły ikonograficznej, określa swoją pracownię w Bielance, ma

„Repatriacja” do ZSRR i Akcja „Wisła” – kadry z filmu „Żaluzna sotnia” w reżyserii Olesia Janczuka (2004)

uzasadnienie jeszcze głębsze niż tylko jego osobista fascynacja zaporoskim rycerskim bractwem.

Pierwsze dwie noce spędziliśmy w regetowskiej chacie Ewy i Andrzeja Kobaków, którzy na stałe mieszkają pod Wrocławiem (Andrzej jest współzałożycielem i starostą ukraińskiej parafii prawosławnej p.w. św. Piotra Mohyły w tym mieście), zaś do domu, w którym niegdyś mieszkali dziadkowie Ewy, wpadają w chwilach wolnych od pracy. Stoi on na rozstaju dróg, przy którym usytuowana jest też drewniana kaplica p.w. Św. Michała Archaniola, obecnie filialna świątynia prawosławnej parafii w Hładyszowie. Tuż przed II wojną światową wieś dzieliła się na dwie części – na Regetów Wyżny i Niżny, i liczyła około 700 mieszkańców, w obu częściach istniały też szkoły z nauką w języku ukraińskim. Obecnie Regetów Wyżny, w którym stała cerkiew parafialna, już nie istnieje, zaś w Niżnym pozostało około 30 zagród i koło setki mieszkańców. Typowy los wsi na Łemkowynie – spustoszonej najpierw przez „repatriację”, a później Akcję „Wisła”.

Właściwie głównym celem wyprawy było zebranie materiału fotograficznego, więc wczesnym rankiem, gdy tylko słońce na dobre wdrapało się na nieboskłon, ruszyliśmy w stronę Antonyczowej Nowicy. Po drodze były jeszcze Skwirtne i Kwiaton z pięknymi drewnianymi cer-

kiewami w stylu określanym jako zachodniołemkowski. W odróżnieniu od Podlasza, gdzie parafie obejmują po kilka lub nawet kilkanaście wsi, na Łemkowszczyźnie niemal każda wieś miała swoją cerkiew i parocha (tak dawniej proboszcza nazywano i u nas). Dlatego do dzisiaj w każdej gminie na tym terenie zachowało się po 20-30 cerkwi, w większości drewnianych, liczących często ponad 200-300 lat, np. cerkiew w Powroźniku koło Krynicy datowana jest rokiem 1611, zaś w Owczarach (dawniej Rychwałd) 1635. Niestety, zdecydowana większość z nich nie należy już do swoich pierwotnych gospodarzy – modlą się w nich teraz przeważnie rzymscy katolicy. Wiele też miejscowości pozbawiono przymiotników określających ich dawny charakter etniczny, tak jak wspomniana już Ropica Ruska, czy Królowa Ruska, które stała się Górnymi, zaś Uście Ruskie przemianowano na Gorlickie.

Można powiedzieć, że droga, a właściwie asfaltowa dróżka z Kwiatonia do Nowicy prowadziła pod samym niebem. Po pewnym czasie zaczęła jednak opadać i znaleźliśmy się w typowej wsi rozciągniętej wzdłuż potoku. Nowicka drewniana cerkiew parafialna p.w. św. Pareskewii nie należy do najstarszych, gdyż zbudowano ją w 1843 roku, zaś kaplica Uspeńska, stojąca na końcu wsi od strony Pryśłupa jest jeszcze młodsza. Nieda-

leko tej kaplicy w lipcu 1990 roku, podczas corocznej „Łemkowskiej Watry” odsłonięto pomnik poświęcony pamięci Bohdana-Ihora Antonycza. Właśnie tutaj, w plebanii parocha nowickiej cerkwi rozpoczął się w październiku 1909 roku życiowy szlak poety, który stał się najwyraźniejszą postacią ukraińskiej literatury na obszarach należących w okresie międzywojennym do Polski.

Łemkowyna, podobnie jak Podlasze, jest do chwili obecnej regionem, w którym ścierają się różne stany świadomości narodowej. Podobnie było w przeszłości, stąd też i w twórczości pisarzy urodzonych wśród beskidzkich gór widzimy dawniej próby pisania językiem zbliżonym do rosyjskiego, zaś w czasach nam bliższych dążenia do stworzenia odrębnego literackiego języka łemkowskiego. Antonycz, który w dorosłe i twórcze życie wkraczał we Lwowie, gdzie w latach 1928-1933 studiował na uniwersytecie, a więc w środowisku o wykrystalizowanej świadomości, wszedł w nurt ukraińskiej literatury narodowej, pisząc w jednym ze swoich wierszy „Антонич був хрищем і жив колись на вишнях тих, що їх оспівував Шевченко...”

Pierwszy tom wierszy Bohdana-Ihora Antonycza, zatytułowany „Привітання життя” wyszedł w 1931 roku, zaś w dwa lata później pojawił się zbiór „Три перстени”. Wtedy właśnie poeta zakoń-

„Kraj warchowynnyj” najmłodszych lat Bohdana-Ihora Antonycza. Na zdjęciu z lewej kaplica Uspeńska w Nowicy, za którą widać zmodernizowany budynek dawnej plebanii, w której urodził się poeta, obok – parafialna cerkiew św. Paraskewii

czył studia slawistyczne i, rezygnując z dającej w miarę pewny chleb posady nauczycielskiej, podjął się trudnego zadania – utrzymania się z pracy literackiej, częściowo też edytorskiej (przez pewien czas był m.in. redaktorem miesięcznika literatury i sztuki „Дажбог” oraz zbioru „Карби”). Wówczas powstały jeszcze trzy zbiory wierszy, z których jako pierwszy wydany został w 1936 roku tom „Книга лева”. Pozostałe – „Зелена Євангелія”, będąca szczytem poetyckiej

twórczości Antonycza oraz „Poraii” ukazały się w 1938 roku, niestety już po śmierci poety, którego twórczy szlak został w lipcu 1937 roku przerwany, w chwili obecnej banalnym, ale przed odkryciem penicyliny bardzo często śmiertelnym zapaleniem płuc.

Moje pierwsze spotkanie z twórczością Antonycza miało miejsce właśnie na Łemkowszczyźnie, a dokładnie w Bielance, gdzie latem 1983 roku, po zakończeniu pierwszej „Łemkowskiej Watry” spędziłem kilka dni w „studenckiej chacie”. Gdy przyszedł październik, rozpocząłem studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, połączone z nauką literackiej wersji języka ukraińskiego, gdyż dotąd miałem tylko do czynienia z jego wersją podlaską, podobnie jak łemkowska obfitująca w archaizmy. Było to więc jakby powtórzenie losu Antonycza, który jak świadczą wspomnienia jego przyjaciół na pierwszym roku swoich uniwersyteckich studiów rozmawiał z nimi jeszcze łemkowską gwara, ale już po wydaniu drugiego zbioru wierszy krytycy literaccy trochę ze zdziwieniem podkreślali naddnieprzański szlif języka jego twórczości.

Właśnie w zbiorze „Три перстени” znalazła się „Елегія про співучі двірі” – utwór, w którym zdaniem współczesnego poety Dmytra Pawlyczki można doszukać się klucza do całej twórczości poety: „Tutaj spojrzenie poety stara się objąć zrazu przeszłość i współczesność swego kraju, swojej pozbawionej szczęśliwego losu Łemkowszczyzny. Stąd bije promień

podświadomej szewczenkowskiej namiętności, która wypełnia inne utwory Antonycza swoim blaskiem, jak płomień watry napelnia oczy ludzi, którzy grzeją się wokół jej ognia.” Ten ogień płonie nadal, zarówno w utkanych z metafor wierszach Antonycza, jak i w realnych dolinach Beskidu, przyciągając swą magiczną mocą coraz to nowe pokolenia – także tych, którzy nie mają w swoim rodowodzie łemkowskich korzeni.

Bohdan-Ihor Antonycz tworzył słowem – ukraińskim słowem, więc jego przynależność do kultury ukraińskiej pozostaje poza wszelką wątpliwością. Odmienny był los innego wielkiego twórcy, którego talent zrodził się w blasku łemkowskiej watry – Epifana Drowniaka, zwanego Nikiforem, najwybitniejszego „malarza naiwnego” w Polsce, i jednego z pięciu najbardziej znanych w świecie. Jego postać i jego twórczość były na tyle specyficzne, że gdyby urodził się o wiek wcześniej, pewnie zniknąłby z horyzontu nie zajaśniawszy nawet chwilowym blaskiem „spadającej gwiazdy”. W bardziej demokratycznym i otwartym na „prymitywne” talenty XX wieku dzieła Łemka-samouka stały się z czasem obiektem zachwytu i podziwu, chociaż na jego losie silnie zaciążyło zarówno społeczne pochodzenie, jak i polityczne wiry, które wstrząsały małą ojczyzną artysty. Doszło nawet do tego, że przyszło mu umrzeć pod zupełnie innym imieniem i nazwiskiem, niż to, które zapisano w metryce chrztu w krynickiej cerkwi, albowiem w 1962

Popiersie poety ufundowane przez Związek Pisarzy Ukrainy

roku wystawiono malarzowi metrykę z fikcyjnymi danymi – Nikifor Krynicki, syn Jana i Kseni Krynickich.

W znacznej mierze stało się tak z „winy” samego Epifana-Nikifora, albowiem jego wielkiemu talentowi towarzyszyło nie tylko typowe dla artystów do głębi duszy lekceważenie formalnych stron ludzkiego bytu, ale też pewna społeczna i fizyczna ułomność. Urodził się bowiem 21 maja 1895 roku jako nieślubny syn Ewdokii Drowniak, ubogiej łemkowskiej dziewczyny, która utrzymywała się ze sprzątanía i zmywania w krynickich pensjonatach. W ówczesnym pojęciu uznawano to za hańbę zarówno dla matki, jak i dziecka, więc dokonujący chrztu paroch Mykoła Koropaś nadał mu nietypowe imię Epifan. Do tego matka była głuchoniema i niemało ze swojego kalectwa przekazała synowi – częściową głuchotę i utrudniający mowę przyrośnięty język. Można powiedzieć, że podobnie jak Antonycz, którego nie umiano wyleczyć z zapalenia płuc, był on ofiarą czasu – dzisiaj wystarczyłaby niewielka interwencja medyczna, ale kto przed wiekiem miałby się zajmować zdrowiem bękartu kalekiej wyrobnicy? Matka zmarła w czasie I wojny światowej, pozostawiając upośledzenie jako jedyny spadek sy-

nowi, który przynosił mu tylko kpiny bezlitosnej dzieciarni oraz pogardliwe politowanie dorosłych. W połączeniu z ciałem zbyt mizernym, aby zaprząć go do ciężkiej wyrobniczej pracy, popchnęło to Epifana, którego jeszcze w dzieciństwie zaczęto nazywać lepiej znanym wśród Łemków imieniem Nikifor, wymawianym przez niego samego jako Netyfor, do najbardziej rozpaczliwego zawodu świata – żebractwa, ale z drugiej strony skoncentrowało całą jego życiową energię na jedynym lepszym świecie, do którego miał dostęp – na sztuce, której pierwszą szkołą stała się krynicka cerkiew.

„Irosło chłopię niedaleko greckokatolickiej cerkwi w Krynicy-Wsi – pisze o swoim wielkim ziomku współczesny krynicki poeta Wołodysław Hraban w artykule o znamienym tytule „Nikifor – to, szto nese peremohu!” – Skoro bękart – to tylko do pracy, na służbę, bo za darmo jeść nie dadzą. I nie dawali, bo Nikifor niezbyt był zainteresowany rąbaniem drew, wołał malować ołówkiem na maleńkich kartonach po papierosach, czy na okładkach starych zeszytów. Przychodziło mu szukać strzępów papieru, ale bez malowania nie mógł żyć. Popychany, niezdatny do „normalnej pracy” Nikifor zaczął żebrac. Napatrzył się bowiem na że-

braków, którzy przychodzili na odpust do cerkwi na święto Piotra i Pawła. To były straszne kaleki, którym ropiały rany, krew ciekła po łachmanach. Jakież było zdziwienie młodego Nikifora, gdy zobaczył dziadów wieczorem w karczmie. Pili gorzałkę prości i czysto ubrani – ani śladu kalectwa. On też potrzebuje pieniędzy, a zawód – jak to zawód.

W cerkwi nikt go nie popychał, w cerkwi był jego wymarzony świat i do takiego świata ciągnęło Nikifora. Dlaczego on nie może być w tym lepszym świecie? I maluje siebie w tych czasach koło świętych – w biskupiej mitrze lub na podniebnej chmurce. Tam wszyscy są równi, pięknie ubrani i tylko jeden Ojciec nad nimi, na złotym tronie – Pantokrator.”

W 1931 roku znajomość z Nikiforem, przesiadującym z przyborami do malowania i prośbą listem koło krynickich pensjonatów, zawarł ukraiński malarz ze Lwowa Roman Turyn, który wprowadził dzieła krynickiego samouka na salony Paryża, ówczesnej kulturalnej stolicy świata. W 1932 roku w paryskiej galerii „Leon Marseille” odbyła się wystawa zorganizowana przez malarzy „Grupy Ukraińskiej” w Paryżu i ukraińskiego Muzeum Narodowego we Lwowie, na której obok znanych już twórców ukraińskich i

Krynicka cerkiew, w której ochrzczono Nikifora, o czym informuje tablica umieszczona przy wejściu. Grób malarza na krynickim cmentarzu

francuskich przedstawiono akwarele nikomu wówczas nie znanego Nikifora. W tym samym roku prace Nikifora pokazało także na wystawie malarzy-samouków zorganizowanej we Lwowie przez Stowarzyszenie Niezależnych Twórców Ukraińskich. R. Turyn twórczością Nikifora zainteresował także swego przyjaciela, polskiego znawcę sztuki Jerzego Wolffa, który w 1938 r. opublikował w piśmie „Arkady” pierwszy artykuł monograficzny o twórcy z Łemkowiny.

Jak przyznają znawcy twórczości Nikifora, w jego liczącym kilkadziesiąt tysięcy prac dorobku twórczym, najdoskonalsze są dzieła z okresu międzywojennego, gdy artysta żył w swoim tradycyjnym świecie, pomiędzy swoimi łemkowskimi współbraćmi, którzy chociaż na ogół nie doceniali go, to jednak dawali mu przytułek i schronienie, a opieka ze strony R. Turyna zdawała się zabezpieczać jego przyszły byt i spodziewaną sławę. Ale wtedy nadciągnęły dziejowe katakлизmy burzące świat, w którym przez 40 lat tworzył Nikifor. Oddajmy znów głos W. Hrabanowi: „Zabłył i zaiskrzył się jego talent, ale u progu kariery wybuchła wojna. Nikifor nie może już jak dawniej malować na murku przy deptaku. Musi uciekać przed Niemcami – oni nie lubią żebraków, a Krynica staje się niemiecka. Krąży po okolicznych wsiach, od chaty do chaty dobrych ludzi. Wszyscy znają krynickiego malarza-dziwaka, któ-

ry za bułkę z masłem płaci obrazkiem. Podczas wojny maluje wiejską architekturę, pejzaże z cerkwiemi i kapliczkami. I siebie – gdy idzie do cerkwi ubrany jak pan. Bo malarz to pan, to artysta – to Netyfor-Matejko! Koniec wojny, ale nie koniec nieszczęść. Dlaczego wypędzają jego ziomków, znajomych i bliskich? On nigdzie nie pójdzie! Tu są jego chaty, jego cerkwie, jego niebo. I chcą mu zabrać wszystko. Nie pójdzie. Poszedł ostatni – po tych wywiezionych na Ukrainę, po tych wywiezionych na zachód. Pognali nad Morze Bałtyckie, gdzieś pod Szczecin.

Wraca pieszo do domu. Wypędzają ponownie. Po trzecim powrocie zostaje. Ale jakie to pozostawanie, gdy nie ma jego sąsiadów, jego znajomych i bliskich”.

W latach 50. i 60., dzięki pomocy polskich wielbicieli jego talentu, Nikifor zyskał sławę, opiekę lekarską i materialne podstawy bytu. Przyszło mu jednak zapłacić za to utratą tożsamości – w 1962 roku miejscowi urzędnicy do jego przybranego imienia dodają nazwisko Krynicki, notabene popularne wśród Łemków w tych stronach, i wypisują nową metrykę. Uczynili tak, bo podobno niemożliwe było

Західнополіський діалект у загальноукраїнському та загальнослов'янському контексті

Ономастико-діалектологічна лабораторія філологічного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки 16-17 травня 2006 року проводить міжнародну наукову конференцію „Західнополіський діалект у загальноукраїнському та загальнослов'янському контексті”.

Співорганізатори конференції: відділ діалектології Інституту української мови НАН України та Заклад української філології Університету Марії Кюрі-Скłodовської (м. Люблин, Республіка Польща).

Запрошуємо Вас узяти участь у цій конференції і до 15 лютого 2006 року подати тему свого виступу. Ваші нау-

кові дослідження можуть бути присвячені українським говіркам Волинського Полісся, Берестейщини і Пінщини, Холмщини і Підляшшя. Очікуємо також повідомлення про науковців, які досліджували говірки цих регіонів.

Плануємо роботу окремої студентської секції. Матеріали конференції будуть видані окремим збірником.

Адреса для повідомлення: Ономастико-діалектологічна лабораторія, Філологічний факультет Волинського держуніверситету ім. Лесі Українки, Проспект Волі, 13, 43025 Луцьк, Україна E-mail: hryhor@ukr.net

Керівник лабораторії
проф. Аркушин Г. Л.

ustalenie rzeczywistych danych personalnych twórcy, chociaż krynicki Urząd Stanu Cywilnego dwa lata wcześniej nie miał żadnego kłopotu z wydaniem skróconego aktu urodzenia na podstawie przechowywanych w jego archiwum ksiąg parafialnych. Ale cóż – Nikifor Krynicki lepiej pasowało do najbardziej znanego w świecie malarza z Polski, niż niezupełnie po polsku brzmiące Epifan Drowniak. Dopiero po ciągnięciu się przez kilka lat procesie sądowym z powództwa Zjednoczenia Łemków (wchodzącego w skład Związku Ukraińców w Polsce) w 2003 roku przywrócono artyście prawdziwe imię i nazwisko, które znalazło się na grobie na krynickim cmentarzu i na brązowej tablicy umieszczonej na ścianie willi „Romanówka”, w której znajduje się muzeum poświęcone Nikiforowi. (Właśnie ta tablica, wykonana jeszcze w 1996 roku przez ukraińskiego rzeźbiarza Wołodymyra Ropeckiego stała się powodem wszczęcia sprawy sądowej przez Zjednoczenie Łemków, albowiem dyrekcja muzeum odmówiła jej zawieszenia motywując to stwierdzeniem, iż artysta nazywał się Krynicki, a nie Drowniak). Takie też imię i nazwisko, obok przydomka Nykyfor, napisanego przez archaiczne, charakterystyczne dla gwar łemkowskich „и”, znalazło się na pomniku odsłoniętym we wrześniu bieżącego roku na obrzeżu krynickiego deptaka. Właśnie ten pomnik, pod który dotarliśmy niedługo przed wczesnym jesiennym zmierzchem, był ostatnim „oficjalnym punktem programu” naszej niedzielnej wyprawy śladami najwybitniejszych artystycznych talentów beskidzkiego kraju.

W poniedziałek rano opuszczamy nasz regetowski „kureń”, aby, „zawadziwszy” o Bodaki i Bortne, przez Gorlice, Duklę oraz Sanok dotrzeć do Ulucza, położonego już na pograniczu Łemkowiny i Nadśania. Po drodze zatrzymujemy się w Sanoku, jednym z najznakomitszych grodów niegdysiejszej Rusi Halicko-Wołyńskiej, który już w 1339 roku otrzymał od księcia Jurija II niemieckie prawa miejskie. Teraz jest to miasto już spolszczone, jak na przykład nasz podlaski Drohiczyn, ale zachowało ono jeszcze wiele z ważnego, drugiego po Przemyślu ukraińskiego ośrodka kulturalnego i religijnego, jakim Sanok był do lat 40. XX w. Tutaj właśnie mieści się siedziba arcybiskupa Adama, zwierzchnika prawosławnej diecezji

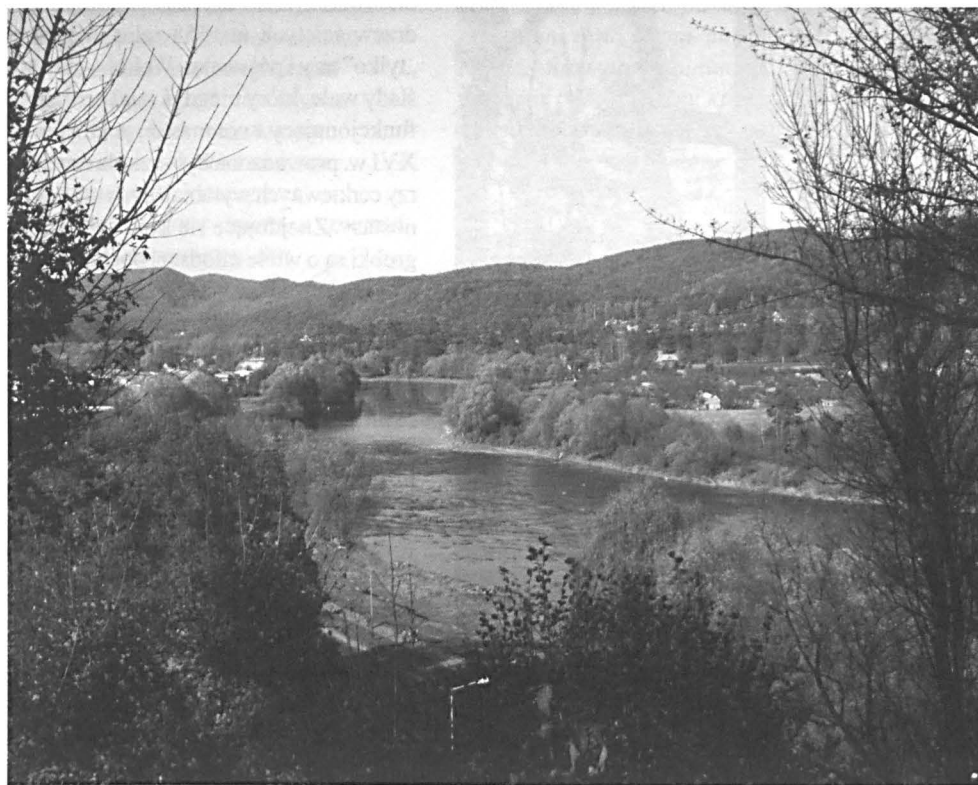
przemysko-nowosądeckiej – tuż obok dawnego zamku, obecnie muzeum, w którego zbiorach znajduje się około 800 ikon zebranych z podkarpackich cerkwi, z których najcenniejsze, liczące nawet po pół tysiąca lat, można obejrzeć na stałej ekspozycji.

Z Sanoka, drogą prowadzącą nieraz tuż nad urwistym brzegiem wijącego się zakolami Sanu, dotarliśmy do Ulucza, będącego obecnie tylko mizerną namiastką dawnej, ludnej ukraińskiej wsi. Wjeżdżając od strony Dobrej zauważyliśmy tabliczkę z informacją, że klucz do cerkwi znajduje się u pani Doroty Demkowicz – jej dom stoi kilkadziesiąt metrów od głównej drogi. Jednak ze względu na dość już późną porę i brak czasu nie dała się ona namówić na wystąpienie w roli przewodnika, wskazując jedynie miejsce, w którym należy szukać cerkwi. I rzeczywiście, gdyby nie te wskazówki, jak też tablica informacyjna dla turystów, cerkwi Wozneseńskiej po prostu nie dałoby się znaleźć, kryje się bowiem na szczycie leśnistej wzniesienia Dubnyk. Czekał nas więc jeszcze wyczynowy niemal marsz stromym stokiem, który tylko na pewnym odcinku ułatwiały żerdzie przymocowane do drzew. Gdy w końcu wdrapaliśmy się na szczyt wzgórza i złapaliśmy od-

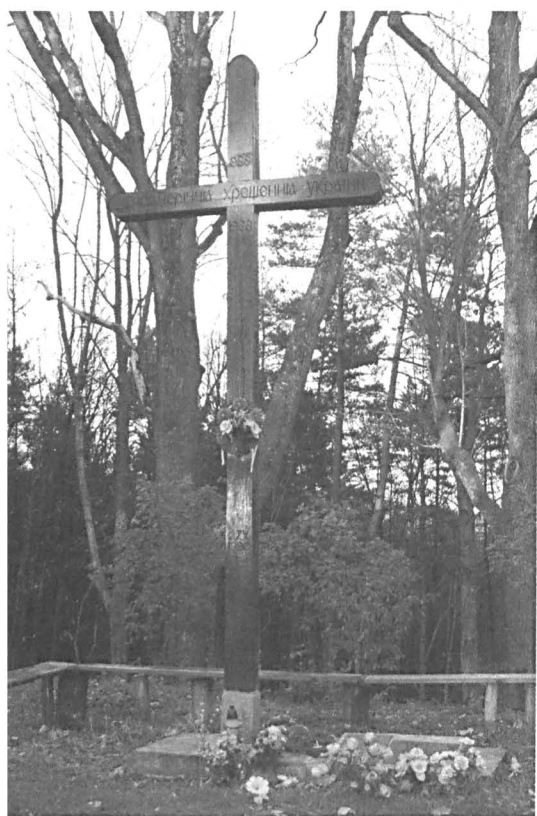
dech, słoneczne promienie oświetlały już tylko pokrytą gontem kopułę, a cała reszta świątyni i otaczający ją cmentarz chowały się w gęstym cieniu.

Zgodnie z legendą cerkiew w Uluczu próbowano budować u podnóża góry, ale zgromadzony materiał trzykrotnie był w cudowny sposób przenoszony na jej szczyt, co w końcu odczytano jako znak z niebios nakazujący właśnie tam wzniesić świątynię. Nam, mieszkańcom Podlasza, na którym najwyższą górą świątynną jest Swjataja Hora Hrabarka, gdzie pod same drzwi cerkwi Preobrażeńskiej prowadzą wygodne kamienne schody, jedynym rozsądnym uzasadnieniem takiego właśnie usytuowania uluckiej cerkwi wydała się właśnie boska interwencja, oparta na założeniu, że umęczenie ciała w drodze do chramu umocni mieszkającego w tym ciele pobożnego ducha. Możliwe też, że na szczycie Dubnyka znajdowało się jeszcze przedchrześcijańskie miejsce kultu, więc wzniesienie tam cerkwi było dla starożytnych uluczian rzeczą jak najbardziej naturalną.

Starożytność tego miejsca, bijący tu osobliwy puls wieczności, podkreśla kilkusetletnia cerkiew w stylu bojkowskim, którą wzniesiono za pomocą siekier i toporów, bez użycia pił. Przez długi czas

Srebrzysta wstęga Sanu – widok ze wzgórza zamkowego w Sanoku

Ulucka cerkiew oraz tablica poświęcona M. Werbyckiemu i krzyż upamiętniający 1000-lecie chrztu Ukrainy

sądzono, że jest to najstarsza drewniana cerkiew na terenie Polski, a być może także w Europie, ze szczątków zachowanych dokumentów wnoszono bowiem, że mogła powstać w latach 1510-1517. Jednak przeprowadzona niedawno analiza dendrologiczna (porównanie słoików rocznych przyrostów drzew) wykazała, że została ona zbudowana z belek pochodzących z drzew ściętych w 1658 roku, ma więc „tylko” trzy i pół wieku. Wokół widać też ślady wału, który niegdyś miał ochraniać funkcjonujący tu monaster, w którym w XVI w. prowadzona była szkoła rzeźbiarzy cerkiewnych wyrabiających m.in. ikony. Znajdujące się koło cerkwi nagrobki są o wiele młodsze, pochodzą bowiem z XIX i XX wieku. Zapewne tutaj też spoczywają prochy miejscowego proboszcza o. Wasyla Mohylnyckiego, w którego rodzinie przyszedł na świat najwybitniejszy uluczaniek z urodzenia – o. Iwan Mohylnycki (1778-1831), który wraz z o. Iwanem Snihurskim (1784-1847), od 1819 r. biskupem przemyskim, stworzył w Przemyślu aktywny ośrodek kulturalno-oświatowy, nastawiony na pracę wśród ukraińskiego „prostego ludu”.

Jako miejsce urodzenia Ulucz był do niedawna podawany też w biografii o. Mychajła Werbyckiego, autora muzyki ukraińskiego hymnu narodowego, o czym informuje kamienna tablica umieszczona niedaleko wejścia do cerkwi, obok krzyża poświęconego 1000-leciu Chrztu Ukra-

iny. Jednak przeprowadzone na początku lat 90. poszukiwania archiwalne wykazały, że przyszły kompozytor urodził się 4 marca 1815 roku w oddalonym o kilka kilometrów Jaworniku Ruskim, gdzie jego ojciec był proboszczem w latach 1806-1820, a dopiero później objął parafię w Uluczu. Tak więc Ulucz był dopiero drugim „przystankiem” na życiowej drodze M. Werbyckiego i to dość krótkotrwałym, gdyż w wieku 10 lat został on sierotą, nad którym opiekę roztoczył daleki krewny, wspomniany już biskup przemyski I. Snihurski. Przemyski władca zadbał nie tylko o chleb dla swego podopiecznego, ale także jego oświatę, którą młody Mychajło zdobywał głównie w chórze przy przemyskiej katedrze i szkole muzycznej, której fundatorem był właśnie Snihurski.

Tak więc zarówno I. Mohylnyckiego, jak i M. Werbyckiego koleje losu powiodły do Przemyśla. Tam też wiodła dalsza trasa naszej dalszej podróży – pokonawszy leśną drogę z Ulucza do Borownicy i pokręconą w serpentyny szosę do kolejnego książęcego grodu nad Sanem zawitaliśmy pod gościnny dach państwa Aleksandra i Lidii Kolańczuków. Ale o wrażeniach z drugiej części naszej eskapady postaram się napisać już do któregoś z następnych numerów.

Jerzy HAWRYLUK
Zdjęcia autora artykułu

Богдан-Ігор АНТОНІЧ

Елегія про співучі двері

Співучі двері, сивий явір,
старий, мальований поріг.
Так залишилися в уяві
місяця дитячих днів моїх,
так доховала пам'ять хлопця
затьмарені вже образи,
такий обмежений став обсяг
тієї пісні, що дрижить,
яка зворушенням хвилює,
та все ж без зайвої сльози
пейзажі споминів малює.
І хочу знову пережити
хлоп'ячі радощі та бурі.
Швидкіш струмує в жилах кров,
і сяють щастям очі хмурі,
в долоні легшає перо.

На кичерах сивасті трави,
черлений камінь у ріці.
Смолиста ніч, і день смуглявий,
немов циганка на лиці.
Розсміяні палкі потоки,
немов коханці до дівчат,
злітають до долин глибоких,
що в сивій мряці тихо сплять,
і куриться із квітів запах,
немов з люльок барвистих дим.
Дрижать ялиці в вітру лапах,
голосять шепотом дрібним,
течуть униз краплини шуму,
немов з гарячих пнів смола.
Сповитий в зелень і задуму,
п'є олень воду з джерела.
Квітчасте сонце спить в криниці
на мохом стеленому дні.
Кущем горючим тасмниці
виходить ранком з глибини.
Співає пуца сном кудлатим,
прадавнім шумом загуло.
На схилі гір, неначе лата,
пришите до лісів село.

Корчма, мов куц, що родить зорі,
свічками палиться в ночі.
З горілки б'ють дими прозорі,
скриплять іржавії ключі.
Смичком вогнистим тнуть цигани,
розкотисто співає бас.
Пече музика, й голос тьмянний,
і струн сп'янілих лютий бряз.
Тремтить на флейті пальців десять,
музичне дерево горить.
Із бубна, мов із дзбана, летиться
роздзвонений, гарячий крик.

Палає скрипка, тихне, в'яне,
і серце бубна співом п'яне.
І про опришків в сотий раз
оповідає в пісні бас:
свячені кулі, литий пояс,
тасмне зілля, дика борть,
заклята ніч і смерть в напоях,
що їх коханцям варить чорт.
Шалений місяць — мрійний тенор
веде містичну пісню тьми.
Дівчина, наче веретено,
в танку спідницями шумить.

Ще пам'ятаю: на воді
дрижачі іскри ранок сіє.
Ще пам'ятаю: білий дім,
де стіни з дерева та мрії.
Ще пам'ятаю: в сонці міст
рудий хребет ліниво гріє,
неначе велетенський кіт,
що в сні ледачим очі цулить.
І дім і міст, мабуть, стоять,
але для мене вже минули
і тільки спомином горять.
Неситий крук над мостом крякав,
плило рікою сонце в світ.
Туди ходив ловити раки,
коли мені було п'ять літ.
Колола пальчики шипишина,
устами ссав солодку кров.
На зорі задививсь хлопчина,
але своєї не знайшов.

Тут сиве небо й сиві очі
у затурбованих людей.
Сльота дуднить і шиби мочить,
розмови стиснені веде.
Під сивим небом розстелилась
земля вівса та ялівцю.
Скорбота мохом оповила
задуману країну цю.
Як символ злиднів виростає
голодне зілля — лобода.
Відвічне небо і безкрає,
відвічна лемківська нужда.
В тасмних кручах давня Лада
ворожить хлопцям молодим.
В церквах горить Христовий ладан
і куриться молитви дим.
На небі тільки сині зорі
вислухують благальний спів
людей, що, прості та безкрилі,
цілюючи в німій покорі
брудні обніжки вітарів

Різдво

Народився бог на саях
в лемківськiм містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
і принесли місяць круглий.

Ніч у сніговій завії
крутиться довкола стріх.
У долоні у Марії
місяць — золотий горіх.

Коляда

Тешуть теслі з срібла сани,
стелиться сніжиста путь.
На тих саях в синь незнану
Дитя божє повезуть.

Тешуть теслі з срібла сани,
сняться веснянії сні.
На тих саях Ясна Пані,
очі наче у сарни.

Ходить сонце у крисані,
спить слов'янськеє Дитя.
Їдуть сани, плаче Пані,
снігом стелиться життя.

*Мов свічка, куриться черемха
в побожній вечора руці.
Вертаються з вечірні лемки,
до хат задумано йдучи.*

*Моя країно верховинна,
ні, не забудь твоїх черемх,
коли над ними місяць лине
вівсяним калачем!*

Б.-І. Антонич, Черемхи

Pamiętające czasy Antonycza nagrobki na cmentarzu w Nowicy. Fot. J. Nawryluk

устами, чорними від пилу,
що їхні губи припорошить,
моління шлють Христу і Духу,
щоб допоміг здобути гроші
на хліб, на сіль і на сивуху.

Земля не родить, віс вітер,
на полі мох, мов теплий одяг,
а люди, як в усьому світі,
все родяться, терплять, вмирають.
Пожежі й повені проходять,
лишаючи лиш пустирі,
рокоцуть війни і минають,
змінюються володарі,
літа пливають, мов гірські води,
і про опришків дощ осінній
вже тільки спомини виводить.
Чимало бур так прогуло.
Лиш ти однакове й незмінне,
далеке лемківське село.

Туди, мов стріли, шлю слова,
туди крилата пісня лине.
З села такого вийшов я,
життя звеличник — верховинець.
З людей, що, щирі та звичайні,
приймали смирно долі пай
і поклонялись неба тайні
під знаком співного серпа.
І, може, був би тут остався,
як інші, покоровся сам
і, до землі німий припавши,
молився радісним віссам,
та Той, що легкість дав сарні,
а бджолам квіти золоті
і кігті сталені для риса,

слова співучі дав мені
і гострі зуби, щоб в житті
я твердо й просто боронився.

Широкий світ, від серця ширший
і ширший вітер на селі.
Не помістити в цьому вірші
ні зір, ні неба, ні землі.
Шляхи широкі у безкрає,
поїхав хлопцем я у світ.
Насправді стриму час не має,
хоч важко це нам зрозуміть.
Турботи, радіщі, омани,
кохання, зрада, ночі тьмяні
і сіроокеє дівча.
Одчаю шал, і пал любовний,
і хмільність щастя, і печаль,
нестямний захват молитовний,
доглибна знеохоти їдь
і ласка творчості найвища —
це все дало мені життя.
Його звеличую тут я
і кличу дням: мене п'яніть,
п'яніть мене! Хай смерті ближче,
хай на минулому іржа,
хай снігова спливе пороша,
думки нестримано дрижать,
а кожна, мов кришталь, ясна.
О, молодосте, ти одна
не заплямована й хороша.

Співуча тінь, крислатий явір
і тесаний, дзвінкий поріг.
Отак змальовує уява
місця хлоп'ячих мрій та втіх.

Ярмарок

Мій брат — кравець хлоп'ячих мрій,
зішив з землею небо.
Горять хустки у крамарів,
немов стобарвний гребінь.

Співають теслі, бубни б'ють.
Розкрию таємницю:
червоне сонце продають
на ярмарку в Горлицях.

20 січня 1935

Вишні

Антонич був хруцем і жив колись
на вишнях,
на вишнях тих, що їх оспівував
Шевченко.
Моя країно зоряна, біблійна
й пишна,
квітчаста батьківцино вишні
й соловейка!

Де вечори з євангелії, де світанки,
де небо сонцем привалило білі села,
цвітуть натхненні вишні кучеряво
й п'яно,
як за Шевченка, знову поять пісню
хмелем.

16.IV.1935

Юрій ГАВРИЛЮК

Лемківський зошит

Цей „Лемківський зошит” то декілька творів, які виникли внаслідок мого першого перебування на Лемківщині (29.07-19.08.1983 р.), в тому й участі в першій „Лемківській ватрі”, яка відбувалася тоді в Чарній (навіть брав участь у ватрівському літературному конкурсі, але з невеликим успіхом, адже не вмів писати по-лемківськи й отримав всього третє місце – саме за деякі з цих віршів). (юг)

* * *

Ішли ми горами
Близькими
Хоч так далекими
Від Підляського краю
Пізнавали нову частку
Однієї Батьківщини
Проходили ниви
Колишніх
Щасливих
Рівних і вільних громад
Й минали ліси
Де блукали
Призабуті душі
Оплакуючі
Своїх ненароджених
Дітей та онуків

30.07.1983 р., Гладичів

* * *

Гори
Моя перша зустріч з вами
В краплинах літнього дощу
Гори
Сині силуети ваші
Через білу завісу імлі
В світлові поранка
Невиспаного сонця ока
Гори
Груди землі

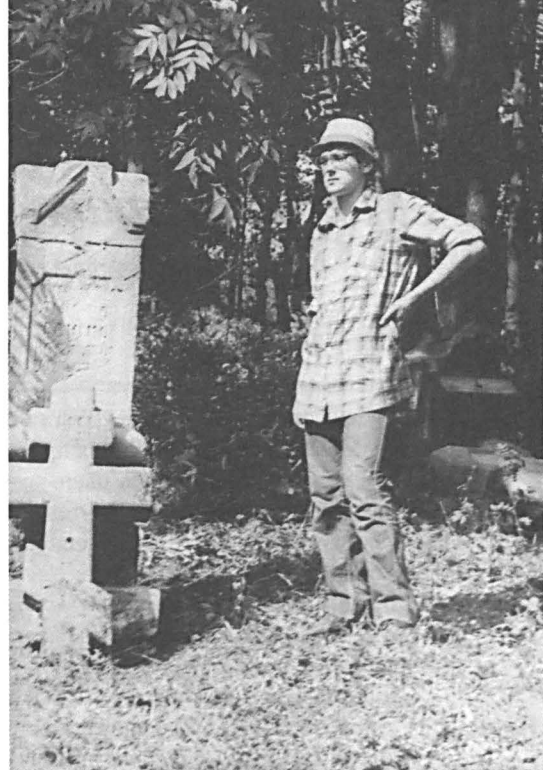
Синє

То небо над хатою
Де вродився ти
То небо над садом цвітучим
Де ти виростав
То небо над кам'янистою нивою
Де свій проливав ти піт
Синє
То колір твоєї хати
Де ти щасливо
Жити би хотів
То хреста камінь синій
Над дорогою
Якою в синю далечінь
Ти мусив відійти

Гладичів – Чарна б. Устя
Горлицького (д. Руського)

Річками порізані
Що котять повільно
Важкі камені
Шумом одностайним
Присипляють тишу
Гори
Батьківщина чиясь
Забрана...

13.08.1983 р., Гладичів – Чарна
б. Устя Горлицького
(давніше Руського)

* * *

Лемківська церква
На вершині
Гонти – стіни
Бляха – бані
На фоні неба
В три рамена
Хрест

Дзвіниця
Звалена при брамі
На бані –
Знаки топора

Переходимо через
Стіни цілину
Середина –
Напівтемрява
Зірвана підлога
Чорний пил –
Земля

За пропалими
Царськими воротами
Вівтар
Зі святості обдертий
Між колонами
Іконостасу
Ікони з жахом
Притаїлись
А й так
Чужа їх порізала рука
Яка чекає
Щоб всю решту
Загубити

7.08.1983 р., Чорне – Гладичів

Молодий православний діяч з Північного Підляшшя нагороджений в Люблині «Благословенною грамотою»

День свята Люблинської ікони Божої Матері, так важливий для православної спільноти Люблина, цього року мав також свій підляський контекст. В день свята, 23 жовтня, архієпископ Люблинський і Холмський Авель нагородив *Благословенною грамотою* Андрія Артем'юка, молодого українського православного діяча з Північного Підляшшя.

Свято Люблинської ікони Пресвятої Богородиці традиційно вже відзначається в одну із неділей у другій половині жовтня в найстарішому православному храмі Люблина – старовинній XVII-вічній Спасо-Преображенській церкві. Це найбільше свято кафедральної церкви Люблинсько-Холмської єпархії і всієї люблинської православної парафії. Цього разу святотні богослужіння очолили три архиєреї – крім господаря архієпископа Люблинського і Холмського Авеля, були також гості: із України – архієпископ Хустський і Виноградівський Іоанн та з Білостоку – єпископ Білостоцький і Гданський Яків. Прибуло також духовенство єпархії та численні православні мешканці Люблина, як вірні кафедрального храму, так і Христо-Воздвиженської церкви, де богослужіння відправляються за українською традицією.

Звичайно парафіяльні свята є наго-

дою для нагородження заслужених священиків та парафіян. Цього разу, крім о. прот. Михайла Цюхоя з Кобилян, який дістав палицю, та довголітнього опікуна православного кладовища в Люблині інж. Івана Дацюка, удостоєного орденом св. Марії Магдалини III ступеня, архієпископ Авель нагородив *Благословенною Грамотою з призначенням Божого благословення* підляшук Андрія Артем'юка. Вручаючи грамоту архієпископ наголосив, що це подяка за роки праці на благо Церкви в час перебування А. Артем'юка в Люблині, яке саме закінчилося. Владика побажав, щоб в новому періоді життя – адже А. Артем'юк не лише закінчив навчання в Люблині, але саме тиждень раніше одружився з такою активною в люблинському церковному житті Анною Артисевич – були вони не менш заангажовані в церковне життя.

Андрій Артем'юк – родом із Парцова під Більськом. Багато років був заангажований в діяльність Братства Православної Молоді. В час студій в Люблині був довголітнім головою Братства Православної Молоді Люблинсько-Холмської єпархії і членом Центральної управи БПМ, очолював також місцеве БПМ в Люблині. Був ініціатором численних молодіжних православних заходів, м. ін. співредактором пра-

вославною молодіжного часопису Люблина „Orthodox”, організатором православних молодіжних таборів і прощ. Вчив Закону Божого при Спасо-Преображенській церкві, а в останні роки був активним організатором життя і членом Церковного комітету Христо-Воздвиженської церкви в Люблині. (гк)

Фото: Г. Купріянович

Wybór: Możliwość wyboru!

Zakończenie ze str. 19

Jak na razie równie daleka od realizacji jest zarówno znaczna część nadziei rozbudzonych wśród zwolenników Juszczenki, jak i katastroficznych proroctw rozciąganych przez jego przeciwników. W tej sytuacji, gdy obecny obóz władzy nie odniósł ani błyskawicznych i oszałamiających sukcesów, ani nie doznał mogącej go zdyskredytować porażki, żadne z ugrupowań politycznych, które zamierzają stanąć do wiosennych wyborów, nie jest w stanie zdobyć zdecydowanej przewagi nad swoimi konkurentami. Wprawdzie wg sondaży ugrupowania, które w listopadzie 2004 r. tworzyły „pomarańczowy

obóz”, a więc „Nasza Ukraina” W. Juszczenki (obecnie Sojusz Ludowy „Nasza Ukraina”), Blok Julii Tymoszenko i Socjalistyczna Partia Ukrainy mogą w sumie liczyć na poparcie ponad 40% wyborców, ale pozostaje sprawą otwartą, czy będą one w stanie ponownie zjednoczyć swe siły. Trudno też będzie sięgnąć po władzę „obozowi rewanżu”, a więc dowodzonej przez W. Janukowicza Partii Regionów, mogącej jak na razie liczyć na 20-25% głosów wyborców, do której największą mentalną bliskość wykazuje Komunistyczna Partia Ukrainy (7-10%). Raczej pewne jest wejście do Rady Najwyższej także Bloku Ludowego stworzonego przez jej obecnego przewodniczą-

cego Wołodymyra Łytwyna. Pozostałym ugrupowaniom, w tym Partii „Pora”, powstałej na bazie ruchu „Pora”, jednej z najaktywniejszych sił Pomarańczowej Rewolucji, trudno będzie przekroczyć 3-procentowy próg wyborczy.

Oczywiście prognozy wyborcze, zarówno co do wyników głosowania, jak i ewentualnych koalicji mających stworzyć nowy rząd, będą tym dokładniejsze, im bliżej będzie wyborów. Ostateczny jednak werdykt wyda sam wyborca, a to, że będzie mógł uczynić to w sposób jak nigdy dotąd wolny i nieskrępowany zawdzięczać będzie właśnie tym dniom i tygodniom spędzonym przez miliony na zaśnieżonych placach i ulicach Ukrainy.

Jerzy HAWRYLUK

«Святая Варвара церкву збудовала...»

Przez dziesięciolecia św. Barbara także na Podlasiu kojarzyła się głównie z „Barbórką” – obchodzonym 4 grudnia świętem górniczej braci, która w pocie czoła fedrowała węgiel będący podstawą polskiej energetyki i eksportu. Zwłaszcza dla mieszkańców miast przypadające 13 dni później prawosławne święto *welikomuczenicy Warwary*, w ludowej wiejskiej tradycji obrosłe licznymi powiedzeniami i prognozami co kwestii przyszłej pogody, miało jakby nie zauważone, pewnie dlatego że w tej chwili tylko dwie cerkwie – w Milejczycach i Kuźawie – mają tę świętą za swoją patronkę.

Co najmniej od lat 80. XVI w. cerkiew św. Barbary była także w Drohiczynie, pełniąc rolę cerkwi trapeznej monasteru Troickiego. W opublikowanej w 1938 r. historii Drohiczyna jej autor Feliks Zygmunt Weremiej, wówczas jeszcze gimnazjalista, stwierdza, że po monasterze pozostała tylko w Górach, przedmieściu dzisiejszego Drohiczyna, bardzo dawna, bo jednocześnie wzniesiona, jak utrzymuje tradycja, drewniana kaplica pod wezwaniem świętej Barbary. *Cerkiew ta wobec przeniesienia obrzędów do cerkwi parafialnej w Drohiczynie jest nieczynna, a nabożeństwo w niej odbywa się raz jeden w roku – w dzień św. Barbary.*

Niestety, drohiczyńskiej cerkwi św. Barbary nie było sądzone przetrwać radzieckich „wyzwolicieli”, którzy rozebrali ją w 1940 r. Zachowało się jednak kilka źródeł pisanych mogących rzucić nieco światła na dzieje tej świątyni, która stała na Górze Kraszczewskiej, przy obecnej ulicy Piłsudskiego.

20 stycznia 1789 r. z polecenia konsystorza w Perejasławiu (ob. Perejasław Chmielnicki), któremu podlegały prawosławne monastera w Drohiczynie, sporządzony został opis obiektów sakralnych należących do monasteru św. Trójcy.

Wprawdzie dokument nie zawiera opisu detali architektonicznych cerkwi swjatyja *Welikomuczenicy Warwary trapeznoj*, co nie jest zresztą problemem, gdyż znamy jej wygląd z rysunków i zdjęć, ale podaje wiele szczegółów dotyczących wyposażenia. Dowiadujemy się więc, że znajdował się w niej *ikonostas drewniany nowy, jeszcze nie malowany, a tylko w miejscach ołtarzowych ikonami zastawiony.*

Jednak sam budynek cerkwi liczył już niewątpliwie kilka dziesiątków lat, bowiem antymins został dla niej wydany jeszcze w roku 1706 przez metropolitę kijowskiego Warłama Jasińskiego. Oddzielnie została wymieniona *ikona Welikomuczenicy Warwary*. Jak stwierdza o. Grzegorz Sosna, powołujący się na publikacje z końca XIX i początku XX w., w ikonie tej miała znajdować się część Życiodajnego Krzyża Pańskiego, ona sama zaś słynęła z łask i cudownych uzdrowień.

Opis budynku cerkwi św. Barbary zawiera lustracja monasteru Troickiego z 1808 r., stwierdzająca, że nad jej ołtarzem wznosiła się kopuła, zaś naprzeciwko części ołtarzowej była izba (cela) zamieszkała przez hieronmicha. Nad izbą znajdowała się dzwonnica z trzema dzwonami. Dach cerkwi pokryty był gontem.

W kilkadziesiąt lat później historię i aktualnym stanem cerkwi drohiczyńskich zainteresował się pierwszy profesjonalny historyk Podlasia, bielszczanin Józef Jaroszewicz. W opublikowanym w 1848 r. artykule *Drohiczyn. Opis historyczny* badacz stwierdza: *Dzisiaj w Drohiczynie mamy dwie cerkwie parafialne, z których pobazylińska św. Mikołaja jest parafią wiejską, a św. Trójcy po zakryciu monasteru, miejską; że jednak cerkiew św. Trójcy dla starości grozi upadkiem, przeto jest zamkniętą, a nabożeństwo odprawa się w obok stojącej cerkwi św. Barbary, która za czasów egzystencji monasteru była jego kaplicą.*

W latach 1886-1888 w Drohiczynie trzykrotnie przebywał Nikołaj Awenarius, który prowadził w jego okolicy badania archeologiczne, a także interesował się sytuacją narodowościową i wyznaniową na terenie niegdyśszej stolicy woj. podlaskiego. W tym czasie cerkiew św. Trójcy już nie istniała (na jej miejscu stał drewniany krzyż). Funkcję cerkwi parafialnej dla całego Drohiczyna przejęła cerkiew św. Mikołaja i cerkiew św. Barbary była użytkowana jedynie sporadycznie, zwłaszcza w okresie zimowym.

Przedstawia ona sobą – pisał rosyjski badacz podlaskich starożytności – niewielkie pomieszczenie z małymi oknami z szybkami oprawnymi w ołów, rozdzielone ikonostasem na dwie części. Cerkiew ta, jak i wiele innych w naszym Kraju Zachodnim, służy jako żywy przykład opłakanego stanu prawosławia w polskiej

Drohiczynska cerkiew św. Barbary. Monaster św. Michała Archaniola w Kijowie z soborem odbudowanym w latach 90. XX w.

dobie. Natomiast biblioteka cerkiewna wywołuje zdziwienie i jednocześnie szacunek dla proboszczów tej ubogiej świątyni. Znaleźliśmy dużą szafę, ledwie mieszczącą bogaty zbiór rękopisów i starodruków, w znacznej części wielce znaczących.

Niewątpliwie owa szafa z księgami rękopiśmiennymi i drukowanymi była pozostałością monasterskiej biblioteki. W 1789 r. zanotowano, że wśród jej ksiąg był wydany w Kijowie *Akafist s služboju i żytijem welikomuczenicy Warwary*. Księga ta na swój sposób łączy drohiczynską cerkiew św. Barbary z naddnieprzańską kolebką wiary ruskiej, która stała się też miejscem spoczynku relikwii męczennicy. Aż do lat 30. XX w. znajdowały się one w Zolotowerchym soborze św. Archanioła Michała, a po zburzeniu świątyni przez władze bolszewickie przeniesiono je do soboru św. Włodzimierza, gdzie pozostają do chwili obecnej.

Zgodnie z dawną tradycją relikwie św. Barbary do Kijowa zostały przywiezione przez Barbarę, córkę cesarza bizantyńskiego, która wyszła za mąż za Światopółka-Michała Iziasławicza, w latach

1093-1113 wielkiego księcia kijowskiego. Właśnie jego staraniem zaczęto w 1108 r. wznosić sobór św. Michała Archaniola, który od pokrytej złotem kopuły został nazwany Zolotowerchym. Stał się on miejscem spoczynku zarówno swego fundatora i jego małżonki (zmarła w 1125 r.), jak też relikwii męczennicy Barbary. Umieszczono je w specjalnej wydzielonej kaplicy, stąd też wśród ludu monaster, na którego terenie znajdował się sobór Michajłowski, zwany był też często „monasterem św. Barbary”.

Wacław Ciechowski, autor wydanego w 1901 r. przewodnika po Kijowie pisał: *Święta Barbara ma największą cześć u ludu i kaplica jej zawsze roi się od pobożnych. Co dzień i prawie co godzina odprawiają się przed jej trumną nabożeństwa zamówione przez pątników. Skwapliwie nabywają oni pierścionki i medaliki poświęcone w pobliżu jej trumny i otarte o nią. W promieniu stu mil dokoła Kijowa nie ma parobka, który swej kochance i narzeczonej nie ofiarował obrączki „od Warwary”. Taki pierścioneł – to talizman: przynosi on szczęście, strzeże wierności, zapewnia pomyśl-*

ny skutek wszelkim przedsięwzięciom, odpędza czary, zwycięża opór rodziców i niweczy zabiegi rywalów.

Zwłoki świętej spoczywają w srebrnej trumnie pod srebrnym baldachimem bardzo bogatym i misternej roboty. Przed tym relikwie spoczywały w innej trumnie, również srebrnej, którą ofiarował hetman Jan Mazepa i która obecnie stoi w wielkiej cerkwi i zawiera szczątki innych świętych.

Kult świętej męczennicy Barbary, która oddała swe życie za wiarę chrześcijańską, wyrażający się w licznych ikonach i ludowych drzeworytach z jej wizerunkiem, znalazł odbicie również w bożonarodzeniowej kolędzie, śpiewanej także na Podlasiu:

*Святая Варвара церкву збудовала.
Радуйся, радуйся небо, земле веселися
– Христос народився.*

*Церкву збудовала із трома верхами.
Радуйся, радуйся небо, земле веселися
– Христос народився.*

*Із трома верхами, із трома окнами.
Радуйся, радуйся небо, земле веселися
– Христос народився.*

*А в перше оконце – світит ясне сонце.
Радуйся, радуйся небо, земле веселися
– Христос народився.*

*А в друге оконце – світит ясен місяць.
Радуйся, радуйся небо, земле веселися
– Христос народився.*

*А в третє оконце – світят ясни зори.
Радуйся, радуйся небо, земле веселися
– Христос народився.*

Owo „budowanie cerkwi” jest niewątpliwie echem wydarzenia opisanego w żywocie męczennicy, która pod nieobecność swego ojca – poganina i zacieklego wroga chrześcijaństwa – nakazała w budowanej przy ich domu kopule umieścić trzy okna na cześć Trójcy Świętej. W ciągu stuleci postać świętej obrosła zresztą w wiele legend, np. na Podolu uważano, że była ona nadzwyczaj zręczna w sztuce wyszywania, a nawet wyszyła szaty Chrystusowi. Powszechnie uważa się też, że od św. Barbary zaczyna zwiększać się długość dnia, co znalazło swoje odbicie w powiedzeniu *Warwara kusok noczy uworwała, a dnia przytoczyła – jak kurka stupiła*, które zapisałem od Niny Grygoruk z Kuraszewa w gminie Czyże. Ta ludowa oprawa cerkiewnych świąt stała się ważnym elementem naszej tradycyjnej kultury, więc o ich zachowanie także powinniśmy zadbać.

Jerzy HAWRYLUK

Од Коляди до Коляди

Зимові святки у селі Відово коло Більська

Пропонуємо читачам розповіді, записані київським діалектологом Юрієм Бідношиєю в листопаді-грудні 2005 року під час збирання матеріалів для збірника діалектних текстів з Підляшшя. Подаємо їх у спрощеній транскрипції.

„Усіх клічем вас на вечеру...”

На вечеру сінечко трусят по столі, прикривають обрусом. І кожний ще бере і собі сінечко і на крісло положит потрошку... Ну, і то так свічку засвічують – і уже моляця, „Отченаш” говорат... Всі поміоляця і тогди вже вечерають... Ще мама скаже тако бивало... і ми тепер: „Господі, всіх клічем з родних... хто находіце на водах, на горах, хто в темніцах, хто засуджений неслухине, сидіт невінно – усіх клічем вас на вечеру...”

І завсігда накрите зоставяєм лішнее – для гостя. Все зоставяєм там: келішок, стаканчик, тарілочка, вілочка... Як уже повечераємо, тоже помолімсе... А полагаєця того, што їлі, то не ховаті – оно так зостав’яті.

Самі ідем до церкві... Далеко било, до Більська, то як же, знаєте, – колі іду, колі ні... То ми вже наводім на руских, на Москву, телсвізора – і то мну”го мну”го літ. І там уже служба начінаєця – і вже службу слухаєм Perez телевизор, так-о з Москви. Барзо гоже в Росії, барзо гоже – у нас так нема, у нас сту”лько батюшку”в нема, там в нас так не одягающе, облачення такого нема... А там і бі”лоє, і красное, і всьо, значит, одягають... Барзо гожа служба!.. А як тогди вже, як уже комуна пропала, то уже, знаєте, барзо по церквях у Росії... то і с Кієва покажуть... Вони вже – там і там покажуть, што служба іде...

А те сіно, што пуд обрусом било, позбіраєм, позбіраєм... Бо в’язочка сіночка пуд столом... То я позбіраю, позбіраю – і до теї в’язочки доткну. Уже на другу Коляду – всьо говорат вечера такіє ж Крещенськіє – тогди даєм уже... бидлові несем: овечкам і курам отак-о сипнеш. Кві”точка жита – тоже такає коляда... називаєця „коляда”... зрі”залі „коляду”...

„Готуха”

До Рuzдвa била кутя – то називалі одна Коляда... і перед Крещеньом друга Коляда... А вже перед Новим роком – то Богати вечур. Богати вечур – то вечералі, то вже голову варили свінячу, бо то барзо найлі”пше м’ясо, всі трималі на Готуху, бо то називалі Готуха, о... А колядуваті ходілі на перші день Рuzдвa, на неді”лю.

Бешкети

Перед Новим роком то тоже така пакость. У нас уже бруночки – брами, то уже як не прив’язани, не приспавани – по-ойдут! Чорт-відь куди занесут! Ну, і занесут всютоко: і воза виволокут, і санкі... А ще било так-о: взяли туу сну”йніцію, што ткалі колісь, і такає основа велика... І занесли для вдовця, поставілі перед воротами. Встає бі”дни той Ігнашка і каже: „Не знаю, де винесті – я ще не направ, а вже вони принесли, коб я ткав! А я ще не направ, ще нема ні моткув, нічого – я ж не направ, бо мушчина не те...”

Ви знаєте, порчу туу... Як на ранок хто ішов до церкви – бо то саме перед Новим роком – там брама отое, там десь на дахові... Ну, всьо просто: і борони... А як ще хлопці возьмуця до помощи, то ще санкі затягнут на дах на клуню! Ой, комедії било, било!

А солому!.. То вже, знаєте, як хто любіце у селі, а докладне знаєм, хто до кого ходіт, то берем солому... ще мало того – берем відро попелу... І вже як дору”жку вив’юв, то солому раз-два ві”тер зжене, то вже ді”вчина чи хлопець знає, што вже вислалі, то раненько з граблями вибіжить, загребе і всьо... а попела – хоч ти холери дай! – нічого з тим попелом! Хоч зубами гризі! Чорне! Што попел, а што уголь... То пара неді”ль лежит вже тая дору”жка, пока не заві”є, не занесе сні”гом.

„В вашуй хаті нема чого даті!...”

То било – не треба театра, ні кіна, нічого! Оно сву”й театр і своє кіно!

А як ще... Ну, пришлоє, то ще било перед вуйною [першою світовою]. Ну, в кождом селі била школа, там три чи штири класи. І вже в нас* такі бив у Городніках учітель. Але вун хромой бив, так трошу кульгави. Бі”дно жив. То баби кажут: „Ви, учітель... як вун там називавсе... придьот Рождество – коледоваті з ді”тьми ході”те... приходьте. Дамо ми тогди і хлі”ба, і ковбаскі, і м’яса – всьо...” – „Ну, харашо, – говорит, – хорошо, я соглашаюсь”.

Ну, вже в школі, вже хлопчики такіє, которис... Каже: „Ну, мальчікі, хто зо мной пойдьот коледоваті?” Уже учат і пі”сні, якіє там треба учить. Харашо... Ну, але так придумалі вже старі”йши, кажут: „Ві”те возмі”те учителя на саночки, а на другі саночки мішок на тоє, што дадут”. Йі”дут. Ну, і вже вони по-

Петро Кубай з рідвяною „гвздою”.
Початок 1970-х років

йї'халі, колядують. Колядують... Але зашли до такого скупого дядька [Романа] і співають таку пісню. Вперед співають, питаюча, што чи співаті вам:

*Добрий вечур, пане господарє,
Чи кажете пісню співаті, чи ні?*

Не одзивасця і всьо. То ді'ті співають:

*В ваиуй хаті нема чого даті,
В ваиуй скрині насралі свіні!*

А той учитель каже:

*Вийді, Роман, з радном,
Забири сучку з гамном!*

Як той сами Роман учув – учителя палкою! А ву'н, той учитель, каже: „Раман, Раман, не бей, ето песня, ето песня!” – Каже [Роман]: „Я тобі'є, іті твою мать, дам пісню!”

То света правда. Мама все згадувала, як той учитель бі'дни... Ді'ти по'тікали, а вун на саночках сидіт...

„Герод”

То колись „Герод” у нас такі бив. То хлопці учились. Било тако шестьох войскових таких уже... і біла Коза, і біла Смерть... і бив Жид, і бив Круль. Такі польські „Герод” уже... І там же ж тако придут, барзо ж гоже співають... по-польські співають...

І вже посадят Круля, Круль сидіт, а вже та Смерть... Смерть та біла с косою, в бі'луй сороцци току'й довгуй... А Жид перевеслом перев'язаний, а як забіжит до кожуй хати, де ходят по хатах... і представлялі таке... комедійка... А колись же не било печув кафльо-

вих, оно глінкую мазани – то то Жидіско як забіжит до кожуй хати, оно горбіско випхне, такі горбати – шось там упхне для смі'ху, коб бив горбати. І уже витре об тую глінку...

Уже Смерть Круля косою зарі'же... і вже той Круль упаде, вже нема... А вже Жид все нюхає, бі'гає... чи дихає?.. „Уже, – каже, – Круль не живе! Уже Круль гамном смердіт!”

І то сго ще й лякає той Ангел – і Ангел бив – то ще каже так ласкавенько: „Крулю, Крулю, буйсь Бога! Стої Смерть коло порога!..” А той уже нібито Круль каже: „Я Смерці се не бое, бо я мам войско своє!” Ну, але де там! Смерть счачнула косою по шії – Круль політ'ів, вже й нима.

Ой, а Жид вже ті'шица – „Я, – каже, – буду вже Крульом!” Уже Круля нима, сам сидіт уже... „Войско, на моє коменде!” – а всьо навиворот говорит... „Я вам податок зніму, буде шиловое, миловое, додаткове...” А каже: „Коб тобі'є холера, Жиде... Крулю добре за тоє” – уже кепско Круль робів. Отако-о.

Ой, чудаки такі білі.

І вже кричит: „На моє коменде уже... вуйско, співаць якуюсь там пісню!” – А тоє ву'йско й не поворушилось, ніц на того Жиди... не слухалісе нічого... І так доказувалі, доказувалі, але як заспівають хлопці гоже – с шаблями! І шаблі тако якось поставят ушестьох – трох так... Ушестьох... Чи ввосьмьох било – я вже не паметаю... І вже тие шабелькі бліскущие всі'є по верхові.

А страшно того Герода! То називався „Герод”... Ну, і так подоказуют, подоказуют... гоже... той „Герод”... а бу'льш інакшого не било.

Гадання

Як ми ще білі дівченятамі – ой, гадали! І курку приносили до хати, і зерно сипали, і кормілі – чию пшеницю з'їсть курка, то вже тая пу'йде замуж. І черевікі виходілі на дву'р викідали: в які бу'к носком полетіт той черевік чи кал'ош – то вже туди пу'йде замуж. Отак-о. Сміялісе!..

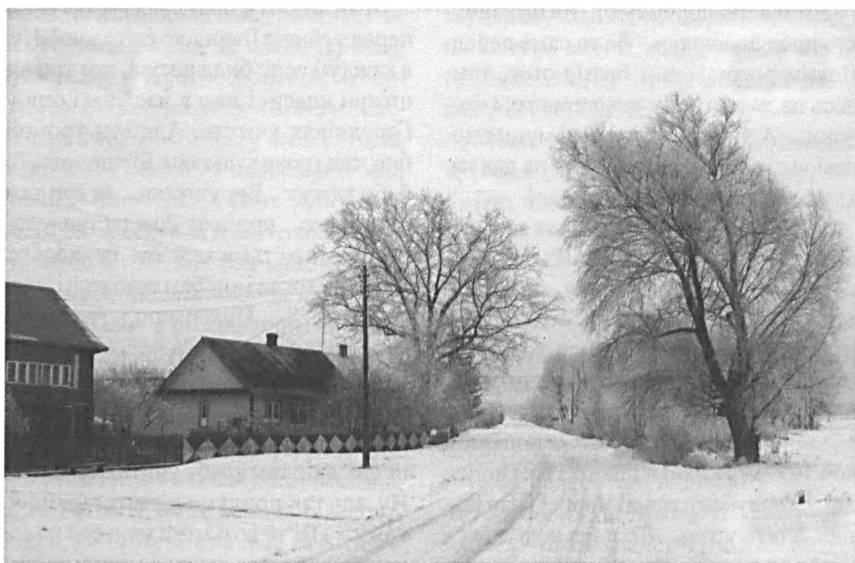
То забіжит дру'в набере – тоже лічили... Так-о як остроколи обніме, каже: „Вдовець, молодець, вдовець, молодець...” Як ду'йде, як пара... „Ой, – каже, – за вдовця пу'йде замуж уже...” Незадовольона... Отак-о... Гадали, гадали!

*Записав Юрій Бідношия
від мешканки с. Відова Анни Кубай
(1930 р.н.)*

Глосарій

барзо (діал., польськ. *bardzo*) дуже;
гоже (діал.) гарно;
докладне (польськ. *dokładnie*) точно;
крі'сло (польськ. *krzesło*) стілець;
Круль Герод (польськ. *Król Herod*) Цар Ірод;
неслушне (польськ. *niesłusznie*) несправедливо;
оно (діал.) сполучник а, тільки, але;
перез телєвізор (діал.) по телевізору;
приспавани (польськ. *przyspawany*) приварений;
„Я Смерці се не бое” (польськ. *Ja Śmierci się nie boję*) „Я Смерті не боюся”.

*В нас... у Городніках – село, з якого походила мати А. Кубай.

Село Відова у зимовому вбранні (дорога на Городнікі). Фото Ю. Гаврилюка

Висловлюю щирυ вдячність Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej та Kasie im. Józefa Mianowskiego, завдяки фінансовій підтримці яких стала можливою моя діалектологічна експедиція до Більського та Гайнівського повітів, а також головному редакторові часопису „Над Бугом і Нарвою” пану Юрію Гаврилюку за неоціненну організаційну допомогу.

Юрій БІДНОШИЯ
Інститут української мови
Національної академії наук України,
Київ

Czytanie ikon

Podstawy ikonowego pisma (4)

Teologia ikony i jej twórcy

Od Pisma Świętego przejdziemy teraz do interpretacji, do wyjaśniania, do teologii, czyli tradycji i nauki Wielkich Ojców Kościoła. Teologia jest ludzką niedoskonałą wiedzą o Bogu, w niej należy szukać klucza zrozumienia i właściwego czytania ikon. Teologia jest prawdziwym i jedynym elementarzem ikonowego pisma, z niej więc należy uczyć się ikonowego abecadła. Ikona jest obrazem, wie o tym każdy człowiek. Ten jednak, kto w ikonie widzi tylko piękny kolorowy obraz, grzeszy swą niewiedzą. Ikona jest obrazem obrazów, jest czymś naprawdę wyjątkowym. Człowieka, który zachwyca się fizycznym, artystycznym pięknem ikony, śmiało można nazwać głupcem. Bóg dał mu skrzydła, a on zamiast szybować w nieograniczonych przestworzach i lecieć w stronę Stwórcy, drepce w miejscu, pozostaje przy muzealnej ścianie pełnej ikon.

Ikony, wieszając w muzealnych salach kaleczy się, pozbawione są skrzydeł-mo-dlitwy. Amputowano im ich teologiczną głębię, sala wystawowa siłą rzeczy narzuca człowiekowi malarskie podejście do ikony. Miast kontemplować, modlić się i wznosić prosto do Boga, on podziwiał gamę kolorów, miękkość i delikatność linii, zastanawia się nad malarskimi początkami ikony. Rozmyśla nad czasem powstania ikony: XII?, XIV?, a może XVI wiek?, nad miejscem jej narodzin: Nowogród?, Moskwa? czy Rybotycze?, zamiast poddać się ikonie i lecieć, unosić się tam, gdzie tylko ikona może nas zabrać. Kto z

pasażerów wchodząc na pokład zastanawia się nad rokiem produkcji samolotu albo nad miejscem jego powstania? Nie pytamy nawet o stan techniczny, siadamy i unosimy się w przestworzach. Wierzymy przewoźnikowi i czasami nie myślimy nawet o tym, co zostawiamy na ziemi. Myśli nasze zaprzątnięte są tym, do czego zmierzamy, co chcemy osiągnąć swym lotem. Dlaczego tak nie robimy przed ikoną i nie pozwalamy jej odnieść myśli naszych Bogu.

Ten, kto chce patrzeć na ikonę tylko jako na arcydzieło sztuki, jest kimś takim, kto zachwyca się ogromem mórz i oceanów, samą ich przestrzenią i w ogóle nie dostrzega oceanicznej głębi. Czy wypływając w morze możemy nie pamiętać o głębi, o przepastnej oceanicznej toni? Ikona również ją posiada, a kolor, linia, odwrócona perspektywa itp., są jedynie powierzchniową falą widzianą gołym okiem. Głębię musisz wyobrazić sobie sam, ją dostrzegają tylko oczy duszy. Ona istnieje, jest jeszcze bardziej tajemnicza i przepastna niż ta oceaniczna, przez nikogo przecież niekwestionowana. Boża toń jest pełna życia, jest zupełnie bezpieczna dla człowieka, w nią możemy wchodzić bez żadnych obaw. Czy można zobaczyć ją, doświadczyć? Tak, można to uczynić oczyma ducha, poprzez modlitwę i skupienie. Musimy tylko wznieść w górę serca nasze i duszą spojrzeć na ikonę-okno, a ta wprawiona w czytaniu bezcielesnej myśli ukaże nam głębię ikony i wówczas zobaczymy nieprzeniknioną Bożą toń, a nie tylko powierzchniowe piękne kolorowe fale. Tej ikonowej głębi doświadczysz

wówczas, jeżeli zatrzymasz siebie, samo zatrzymanie się przed ikoną nie wystarczy. Aby zobaczyć Jezusa, musimy przyoblec się w Chrystusa, bo ci, którzy tego nie zrobili, z samych tylko kresek i kolorów, czyli: ...z dóbr widzialnych nie zdołali poznać Tego, który jest. (Mdr 13, 1) Nie zdołali i nie zdołają.

Ojcowie Kościoła

Teologiczne fundamenty ikony za przyzwoleniem Bożym położyli w VIII wieku: święty Jan z Damaszku, Teodor Studyta, archimandryta Studionu oraz patriarcha Konstantynopola, Germanos. Synod ikonoklastów w Hieria w 753 roku potępił obrońców ikon, razem z Janem i Germanosem los ten spotkał, także św. Jerzego z Cypru. Święty Grzegorz II, papież, tak pisał około 727 roku do cesarza bizantyńskiego Leona III: *Typowiadasz, że czcimy kamienie, ściany i tabliczki. Nie tak jest, jak powiadasz cesarzu. Chcemy pobudzić naszą pamięć i zachęcić się do czynów, a niedoświadczony i ociężały umysł podnieść ku górze dzięki tym, których wyobrażają te imiona, wezwania i obrazy. Ale nie uważamy ich za bogów, jak mówisz. Nic podobnego. Naszej nadziei w nich nie pokładamy. Jeżeli jest to obraz Pana; mówimy: Panie Jezu Chryste, Synu Boży, przybądź nam ku pomocy i zbaw nas. Jeśli zaś jest to obraz świętej Matki Jego, mówimy: Święta Boża Rodzicielko, Matko Pana, wstaw się za nami u Syna swego, prawdziwego Boga naszego, aby zbawił dusze nasze. Jeżeli jest to obraz męczennika, mówimy: Święty Szczepanie, pierwszy męczenniku, któryś przelał krew za Chrystusa, a mając śmiałość mówienia, wstaw się za nami. I tak o każdym męczenniku, co złożył świadectwo krwią swoją. Tak mówimy i takie przez nich modły zanosimy. Nie tak jest, jak powiadasz, cesarzu, jakobyśmy męczenników nazywali bogami.*¹

Święty Jan z Damaszku w mowie „Przeciwko tym, co odrzucają święte obrazy” pisze: *Popelnilibyśmy gruby błąd, gdybyśmy sporządzili sobie obraz Boga niewidzialnego.*

Albowiem jest niemożliwością namalowanie tego, co jest bezcielesne, niewidzialne i nie ma kresu ani kształtu. I znowu popelnilibyśmy bezbożność, gdybyśmy uczynione przez nas obrazy ludzi mieli za bogów i oddawalibyśmy im część uwielbienia, jakby bogom. Ale my nic podobnego nie czynimy. (...) Klaniajmy się i oddawajmy cześć najwyższą tylko

*Bogu Stworzycielowi i Twórcy świata, bo tylko Bogu należy się z natury cześć najwyższa. Wystawiamy też świętą Bogurodzicę nie jako Boga, lecz jako matkę Boga wedle ciała. Wystawiamy również świętych jako miłych wybrańców Bożych, bo można ich wstawianictwo u Niego.*²

Teksty te mówią wyraźnie, czego nam robić nigdy nie wolno, co robić powinniśmy oraz tłumaczą, dlaczego tak właśnie mamy czynić. Nie wolno nam sporządzać obrazu Boga, bo On jest niewidzialny, bezcielesny i nie ma ni kształtu, ni granic. Nie możemy czcić, kłaniać się ikonie jako obrazowi, gdyż ikona byłaby wówczas bałwochwalczym bożkiem. Kłaniamy się przed ikoną Bogu, nigdy ikonie. Hold z samych siebie składamy zawsze Bogu, czynimy to albo bezpośrednio, przed ikoną Jezusa Chrystusa, albo za pośrednictwem Maryi lub świętych, czyli przed ikonami Bożej Rodzicielki lub innych świętych. Piszemy ikony Jezusa Chrystusa, Maryi i świętych, gdyż Jezus Chrystus, Maryja, apostołowie i wszyscy święci byli ludźmi z krwi i kości, i w sobie nosili niczym nie zamazany obraz Boga Prawdziwego. Nawet aniołowie ludziom ukazywali się w ciele. Chrystus powiedział: *Kto mnie widzi, widzi i ojca mego, który jest w niebie*. Powinniśmy pisać ikony, modlić się przed nimi, gdyż ikona potrafi nasz *niedoświadczony i ociężały umysł podnieść ku górze; pobudzić naszą pamięć o Bogu* oraz zmusić nas do działania. Ikona jest znakiem, pokazuje nam drogę do Boga. Ikona Maryi nakazuje nam być posłusznym i oddanym Bogu bez reszty, mamy tak jak Ona miłować i cierpieć oraz cierpiąc i miłując zawsze służyć Jezusowi. Ikona apostołów każe nam wierzyć i głosić Jezusa innym. Ikona np. świętych Kosmy i Damiana, Bezsrebrników, uczy nieodpłatnego przekazywania za darmo otrzymanych Bożych darów. Patrząc na nich, świętych lekarzy, uczymy się służenia innym ludziom, naszym braciom w Chrystusie. Każda ikona zawsze żąda od nas przyjęcia w naszym codziennym życiu postawy Samarytania.

Powinniśmy modlić się za pośrednictwem ikon, gdyż ikona zawsze jest soczewką naszych modlitw, ogniskuje je w Bogu. Ikony są dwukierunkową arterią, stają się również przekąźnikami wymiernej łaski Najwyższego. Święty Jan z Damaszku tak pisał: *Łaska i moc przedstawionej osoby świętej spływa poprzez obraz na modlącego się*.³ Wielka Miłość Świętego Jana z Damaszku do Boga oraz

jego obcowanie z Bogiem za pośrednictwem ikony uwiecznione jest w ikonie Trójrekiej Bogurodzicy. Jest to ikona Hodigitrii z domalowaną trzecią ręką. Legenda głosi, że świętemu Janowi odcięto rękę za to, że nie wykonał polecenia kalifa Damaszku, nakazującego chrześcijanom zniszczenie wszystkich ikon. On, mnich klasztoru świętego Sabi spod Jerozolimy, nawet pisał je, malował.

Po stracie ręki nie narzekał na swój los, nie złorzeczył, lecz zamknął się w swej celi i przed ikoną Matki Boskiej oddał się modlitwie za swych oprawców oraz za błądzący w obrazoburstwie Kościół. Modlił się gorliwie, nie wiedział, kiedy czas rozmowy z Bogiem stał się drzemką. Obudził się i nie był pewien, czy sen to, czy jawa.⁴ Pewien był tylko jednej rzeczy, tego, że odcięta ręką, której już nie miał, może ruszać, że znów władna jest pisać ikony. Stało się to za sprawą Maryi, która zesłała z ikony i nakazała przyłożyć odciętą rękę, i posłuszny św. Jan tak właśnie uczynił. Później kazał złotnikowi wykonać rękę ze szczerzego kruszcu i przypiął ją na cudownej swej ikonie jako dziękczynne wotum. Ikonografowie tworząc kopie tej ikony, malowali także tę wotywną rękę, która później zaczęła wskazywać Jezusa i stała się głosem Boga Ojca, graficznym zapisem słów wypowiedzianych nad Jordanem: *Ten jest mój Syn umiłowany, w którym mam upodobanie*. (Mt 3, 17)

Święty Jan był zahartowany w bojach, pokonał ikonoklastów i ikona triumfowała. Ojcowie soborowi orzekli, że ikona niczym, ani swym rodowodem, ani formą nie ustępuje Pismu Świętemu. Ewangelie i ikony są dziełem apostołów i Ducha Świętego. Obie są naczyniem zawierającym w sobie i nam objawiającym Boga. Ostatni powszechny sobór ogłosił dogmat o czci należnej ikonom. Świętobliwi Ojcowie orzekli, że ikonie należy oddawać cześć, gdyż przebywającym na modlitwie ikona ukazuje raj, pozwala już dziś, jakby przez mgłę, zajrzeć do niego i realnie odczuć bliskość Boga. Mówili, że cześć oddajemy nie ikonie jako ikonie, cudownemu obrazowi, lecz Stwórcy. Pokłon ikonie, znak krzyża przed nią kreślony na naszym ciele, paląca się przed ikoną lampka oliwna, lub świeca, jest znakiem naszej czci i szacunku oddawanego nie ikonie-obrazowi, będącemu tylko przedmiotem, lecz Osobie tu przedstawionej. Podmiotem naszej modlitwy, zawsze jest Bóg. Ikona w materialnych farbach objawia nam Ducha. Święty Bazyli Wielki mówił,

że: *Obraz wykonany przez artystę, przeniesiony z pierwowzoru, wnosi w swoją materię podobieństwo i uczestniczy w charakterze pierwowzoru*.⁵ Teodor Studyta zaś twierdzi, że: *...należy z całą stanowczością powiedzieć, że w obrazie Chrystusa jest podobieństwo do Chrystusa, a co za tym idzie, że obrazowi należy się ta sama cześć, co Chrystusowi. Nie omyli się, kto powie, że bóstwo jest w obrazie*.⁶

Rzeczywiście Bóg jest obecny w ikonie. Ikony płaczą, Boża Rodzicielka schodziła z obrazu, wstawiała się za św. Aleksem, a św. Janowi z Damaszku za jej sprawą ręką odcięta zrosła się. Aby dostrzec Boga w ikonie, należy wyciszyć się wewnętrznie i bez reszty oddać się modlitwie i kontemplacji. Przed lustrem stajemy, aby ujrzeć siebie, a przed ikoną, aby dostrzec Boga. Aby tak stać się mogło, najpierw musimy oddać Bogu, co boskie, a więc całe nasze ludzkie jestestwo. W nas Bóg odcisnął bowiem, tak jak cesarz na rzymskiej monecie, swój obraz i podobieństwo. Powinniśmy, więc Bogu oddać siebie, gdyż On rozkazał faryzeuszowi oddać, co cesarskie cesarzowi, a Bogu, co boskie. Moneta do cesarza, więc należy, a my ludzie własnością Boga jesteśmy.

Ojcowie ósmego powszechnego soboru zrównali ikonę z homilią, która zawsze oparta jest na Piśmie Świętym, całą mieści się w nim, współczesnemu człowiekowi tłumaczy słowa boże. One obie, homilia, i ikona mieszczą w sobie te same treści, zmierzają do tego samego celu, jakim jest lepsze poznanie słowa Bożego i Boga samego, ale idą dwiema zupełnie odmiennymi drogami. Pierwsza poprzez ucho, druga poprzez oko dociera do umysłu, skąd obie trafiają na samo dno duszy naszej, do Boga. Wspomniałem, że ikona jest obrazkową Biblią, Kolorową Biblią dla niepiśmiennych.

Ojcowie trullańskiego soboru powszechnego (691/692 r.) w kanonie 82 głoszą: *Czcząc starodawne obrazy i cienie, przekazane Kościołowi jako znamiona, i od prastarych czasów nakreślone znaki prawdy, nade wszystko przenosimy łaskę i prawdę, przyjmując ją jako wypełnienie Zakonu. Dlatego, aby i w sztuce malarstwa oczom wszystkich przedstawiane było doskonale, nakazujemy, aby odtąd wizerunek Baranka, Chrystusa Boga naszego, który gładzi grzechy świata, na ikonach, zamiast starotestamentowego baranka, przedstawiać w postaci ludzkiej, byśmy w ten sposób, rozmyślając nad pokorą Boga Słowa, przy-*

Chrystus Pantokrator i św. Paraskiewa z żywotem w klejmach. Ikona z Daliowej

*pomnieli sobie Jego żywot w ciele, Jego Mękę i zbawczą śmierć i w ten sposób dokonane odkupienie świata.*⁷

Z powyższych słów wynika, że ikony adresowane były nie tylko do nieuczonych w piśmie, ale do wszystkich chrześcijan. Zawsze byli, są i będą tacy ludzie, którzy mniemają, że ikona jest tylko zwykłą kolorową ilustracją ewangelicznego tekstu. Nie rozumieją tego, że wszyscy, a więc również wykształceni wyznawcy Jezusa Chrystusa, patrząc na ikonę rozmyślają: *...nad pokorą Boga Słowa...* Dzięki ikonie mogą prowadzić bezsłowny dialog z Bogiem, usta milkną, a dusza raduje się i śpiewa. I mędrzec i analfabeta stojąc przed ikoną śpiewają tę samą pieśń pochwalną i czynią to tym samym harmonijnie współbrzmującym głosem, tworzą idealny chór. Ikona przemawia do naszej duszy, a tą wszyscy mamy jednakową. Ikona potrzebna jest każdemu człowiekowi, służy i małuczki, i wielkim. Święty Jan Damasczeński pisze: *Kiedy myśli moje dręczą mnie i przeszkadzają w zakosztowaniu lektury, wówczas udaję się do świątyni. Wzrok mój zostaje przykuty i wynosi mą duszę ku uwielbieniu Boga.*⁸

Wówczas, gdy nie mógł ani zagłębić się w lekturze ksiąg świętych, ani nawet zebrać myśli na modlitewnej rozmowie z Bogiem, wówczas, gdy Zły pukał do drzwi jego duszy, On szedł do świątyni. Siadał przed ikonami i kontemplując tajemnicę wszechobecności Stwórcy, odnajdywał spokój i znów mógł kroczyć prostą drogą do Boga. Ikona była tą iskierką, która na nowo rozpalala w nim przygasły ogień miłości Boga i Bliźniego.

Filozofowie

Mówiłem o wieku dojrzewania ikony, o przeżytej obrazoburczej burzy, która pioruny ciskała w oblicze Boże materialnie zobrazowane na ikonie. Obrazoburstwo zmusiło chrześcijan do ogromnego wysiłku. Rzeczywiście nie ma tego złego, co by na dobro nie wyszło. Cesarski antyikonowy ruch pomógł skonsolidować siły, zmusił do zebrania wszelkich teologicznych myśli przemawiających w obronie ikon. Obrazoburczy wiek pozbił je wszystkie, co do ostatniego ziarenka. Wysoko podniesiono Mandylion nie ręką ludzką uczyniony, Hodegtrię ręką ewangelisty świętego Łukasza nakreślona i wszelkie nauki o obrazach Wielkich Ojców Kościoła.

Ikona jest stara, bardzo stara, Euzebiusz z Cezarei, zmarły około 340 roku pisał w swej Historii kościelnej: *Widziałem przeciw wizerunki apostołów Jego, Piotra i Pawła, a nawet samego Chrystusa, zachowane w malowanych obrazach.*⁹

Kamieniem węgielnym teologii ikony jest filozofia Platona i neoplatonizm. Ikona jest barwnym malarskim ucieleśnieniem filozofii Platona. Ten grecki filozof intuicyjnie wyczuwał istnienie Duchowego Doskonałego Świata, wg niego nasz ziemski świat jest zaledwie jego marnym cieniem. Platona bardziej interesowało nasze duchowe wnętrze, w swych badaniach zupełnie pominął naszą zewnętrzną cielesność. Platon mówił o rzeczach wielkich i niedoścignionych dla ludzkiego oka i rozumu, mówił o Prajedni, my

nazywamy Ją Bogiem, Który jest twórcą wszechrzeczy. Filozoficzne podwaliny teologii ikony położył Plotyn (uczeń Platona). Według Kłosińskiej: *Filozofia Plotyna zachęcała do rozwijania życia duchowego, ascetycznego, uznając za jedyną rzeczywistość prawdziwą wartości duchowe. Plotyn pochwalał odejście w sztuce od greckiego ideału witalnej piękności na rzecz przedstawienia wizji wewnętrznej.*¹⁰

Ikona rzeczywiście daleko odchodzi od greckiego ideału cielesnie witalnej piękności ludzkiego ciała, a koncentruje się na wartościach duchowych. W innym miejscu pisze: *W neoplatonistycznym ujęciu – a filozofia neoplatonistyczna kształtowała umysłowość ówczesnych ludzi – ikona służyła za „dokładne odbicie” przedstawianej osoby, także jej wewnętrznej mocy, której jakąś część (postać z ikony) udzielała kontemplującemu ją wiernemu.*¹¹

Ikona nigdy nie była i nie jest lustrem, dokładnym odbiciem osoby. Ikona zawsze przedstawia wewnętrzną siłę Ducha Osoby Świętej. W ikonie ważna jest głębia treści, a nie zewnętrzna jej forma.

cdn.

Marko POSTIŁ-JARUHA

1. *Antologia patrystyczna*, red. Andrzeja Bobera, Kraków 1965, s. 301.
2. Tamże, s. 306.
3. Janina Kłosińska, *Sztuka bizantyńska*, Warszawa 1975, s. 111.
4. Według Pawła Florenskiego, rosyjskiego prawosławnego teologa sen jest ogniwem pośrednim, łączącym nasz ziemski świat ze Światem Ducha. Wówczas według niego jedną nogą stoimy w rzeczywistości, a drugą już stawiamy w czwartym wymiarze w Świecie Ducha. Oczy cielesne są zamknięte, a my widzimy ostro i wyraźnie. Ikona jest takim snem, dzięki niej już dziś jedną nogę postawić możemy w Raju. – Paweł Florenski, *Ikony i inne szkice*, Warszawa 1984, s. 96-106.
5. Janina Kłosińska, *Sztuka bizantyńska*, Warszawa 1975, s. 191.
6. Jak wyżej.
7. Aleksy Znosko, *Kanony Kościoła prawosławnego w przekładzie polskim*, t. I, Warszawa 1978, s. 106.
8. Paul Ewdokimov, *Sztuka ikony. Teologia piękna*, Warszawa 1999, s. 156.
9. Euzebiusz z Cezarei, *Historia kościelna. O Męczennikach Palestyńskich*, Poznań 1924, s. 328.
10. Janina Kłosińska, *Sztuka bizantyńska*, Warszawa 1975, s. 83.
11. Tamże, s. 198.

Andrej Rublow jest twórcą doskonałej pod względem kompozycji i treści ikony „Trójca”. Zdumiewające są również pozostałe jego dzieła. Ów genialny malarz ikon żył na Rusi w latach ok. 1360-1430, lecz jego twórczość inspirowała do dzisiaj.

Piękno wiecznie żywe

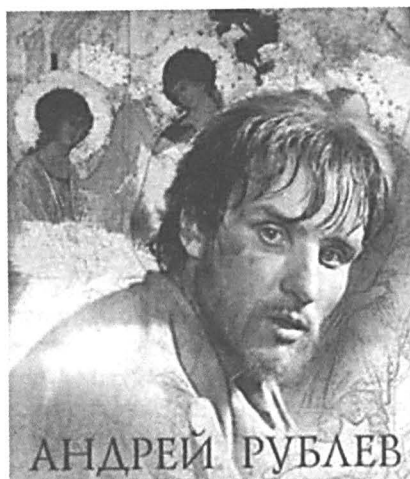
Nie śpij, nie śpij artysto
Nie pogrążaj się we śnie,
tyś zakładnik wieczności
w niewoli czasu.

Borys Pasternak, „Noc”

Niewielki ciemny pokój, drewniane łóżko, metalowe krzesło, zawieszona biała firanka okno. Mężczyzna oparty o framugę. Szczupła twarz, wzrok skierowany w dal. To Andrej Tarkowski widziany oczami Aleksandra Sokurowa w jego „Elegii podróży”. Człowiek, który zbliżył ludzi do Boga poprzez sztukę. Filmem „Andrej Rublow” przybliżył sens ikony – „okna ku wieczności”.

Nakręcony w 1966 r. „Andrej Rublow” jest filmem wyjątkowym, niezwykłym, zarówno pod względem treści, tak i formy. Wśród dzieł sztuki filmowej trudno znaleźć utwór, który otwiera przed widzami bramy do takiego świata, świata nieznanego, dla części odbiorców wręcz egzotycznego, lecz dla nas, ludzi silnie związanych z kulturą chrześcijańskiego Wschodu, najbliższego sercu. Film, który nie odbiera się umysłem, ale sercem, nie oglądając, lecz chłonąc obraz bliski dla wszystkich, którym nie jest obce piękno prawosławia, tym którzy je czują. Ukazuje portret jednej z najjaśniejszych postaci ruskiej sztuki sakralnej – piętnastowiecznego malarza Andreja Rublowa. W jego do dziś zachowanych ikonach tkwi magnetyzująca siła, która nie pozwala przejść obok nich obojętnie, poruszająca do głębi, hipnotyzująca.

Obraz, jaki przedstawia nam Tarkowski, nie jest w pełni zgodny z biografią Rublowa, która stanowi jedynie zarys, a nie główną oś filmu. Film jest o artyście, jednak nie obserwujemy w nim procesu twórczego, a poznajemy istotę bycia nim. Żył w tak trudnej epoce, jaką był wiek XV dla Rusi Moskiewskiej, pół pogańskiej, pierwotnej,

nekanej najazdami Tatarów, czasu, w którym „ludzie wraz z zapachem róż wciągali do nozdrzy zapach krwi” (J. Huizinga). Ruś zamieszkała przez ludzi dławiących w sobie strach, poczucie zagrożenia, dopiero uczących się wierzyć, potrzebujących Boga, którego nie mogli dostrzec. Ludzie, którym zbyt często trzeba przypominać, że są ludźmi. Rublow może im pomóc. Niewidzialne, boskie przeistacza w widzialne, operując kolorem i światłem. Prosty lud jest skłonny uwierzyć w to, co może zobaczyć, czuje potrzebę zobrazowania świętości, a sztuka Rublowa staje się przewodnikiem.

Reżyser nie prezentuje nam scen z życia świętego, odkrywamy Rublowa-człowieka. Jest w nim jakiś spokój, siła, dobro. Twierdzi, że gdy w bezdusznym tłumie napotyka na jakieś ludzkie spojrzenie, od razu jest lepiej. On chce to spojrzenie posyłać ludziom, lecz nie wszyscy chcą je dostrzec, zbyt wiele oczu jest zamkniętych. Jest ludzki, wrażliwy, widzimy jego zapadłe policzki, lekkie drżenie rąk, jest nam bliski, dostrzegamy, że zaczynamy go rozumieć. Wychowany w ciszy klasztoru Andronikowskiego konstruuje sobie własną rzeczywistość, pełną równowagi, niezakłóconego rytmu, czysto-

ści, zespoloną z przyrodą, przesyconą miłością, bez której byłby niczym. Atmosferę spokoju podkreślają w filmie przepojone wrażliwością czarno-białe zdjęcia Wadima Jusowa – mokre liście dębu szumiącego na wietrze, chropowata kora drzew, farba spływająca z pędzli z nurtem rzeki, niebo odbijające się w potoku.

Odkrywamy Rublowa-artystę. Doceniany, podziwiany przez mistrza Teofana Greka, obdarzony zaufaniem wielkiego kniazia. Niepodważalny talent, do tworzenia potrzeba mu jedynie spokoju i lekkości duszy. Ma poczucie swojej misji, wie, że „dla ludzi dniami i nocami pracuje”. Jednak w konfrontacji z rzeczywistością przeżywa chwile niemocy. Nie może pojąć, jak Rusin* z Rusinem mogą walczyć, przecież ziemia jest wspólna i krew..., oni jednak „i bez Tatarów sami sobie gardła podgryzają”. Czuje się bezsilny, wiele jego prac spłonęło w ograbionych cerkwiach. Nie chce więcej malować, zamyka się w sobie. Milczy. Po latach odnajduje się, bo przecież niesie on ze sobą jakąś nadzieję. Nadzieję, która się kiedyś urzeczywistni, która rozprzestrzeni się nad Rusią, jak czysty dźwięk z Wielkiego dzwonu odlanego przez młodego Boryskę.

Fenomen tego filmu polega na doskonałym skomponowaniu wszystkich elementów, na ogromnej sile oddziaływania każdego obrazu. Na poruszającej grze Anatolija Sołonicyna, na wspaniałej muzyce Wiaczesława Owczynnikowa. Nie zawsze uda się właściwie wszystko nazwać, nawet jeśli wnuknie się w istotę rzeczy.

Dla sztuki Rublowa czas nie istnieje, tak jak wtedy, kiedy tworzył, jak i teraz, kiedy my, dwudziestopiętnastowieczni to odbieramy. Ta sama Trójca trwa i trwać będzie zawsze, zawsze będziemy spoglądać w te same oczy aniołów. Sztuka nie potrzebująca opiekuńczej, propagatorskiej, sztuka, która wciąż wzmacnia się swoją wewnętrzną, nieprzemijającą siłą przetrwa wszystko, gdyż piękno w najczystszej postaci nie może zginąć.

A. S., Hajnówka

*/ Oczywiście w państwie moskiewskim używano określenia „russkij”, a nie „Rusin” – Red.

Przed rozpoczęciem każdej swej nowej pracy Tarkowski oglądał film „Ziemia” Ołeksandra Dowženki, popadając przy tym, pomimo całej swej powściągliwości, w prawdziwą ekstazę estetyczną. „Popatrz tylko!” – wykrzykiwał do koleżanki, wskazując jej na „pejzażowe” kadry tego arcydzieła. Tarkowski, będąc studentem WGIK-u, uczył się u Michaiła Romma, ale za swój „kinematograficzny uniwersytet” uważał właśnie „Ziemie”.

Andrej Tarkowski i Ukraina

„Tarkowski i Ukraina” to temat, który wymaga spokojnej analizy i rzeczowej metodyki. Kiedyś o jednym z dzieł rzeźbiarza Kawaleridze powiedziano: „Niepodobny”. W odpowiedzi leciwy robotnik powiedział o tym „Artemie”: „Robiony nie na podstawie fotografii, a na podstawie biografii”. Ukraina Andreja Tarkowskiego zdecydowanie wyłania się we wszystkich jego filmach – zarówno z biografii, jak i z fotografii...

Niedawno kijowski reżyser Serhij Masłobojszczykow zrealizował film o rodzinie ukraińskich dramaturgów i aktorów Tobilewiczów oraz o ich krewnych Tarkowskich („Dwie rodziny”, 2000). Sam Tarkowski nad tym rodzinnym tematem specjalnie się nie rozwodził. Kiedyś w restauracji moskiewskiego Domu Kina jeden z ukraińskich reżyserów próbował mu pokazać zwykłe fotografie jelizawetgrad-

skich krajobrazów wokół Tobilewiczowego chutoru „Nadija”, a więc stąd, gdzie dwa ukraińskie klany kiedyś spokrewniły się ze sobą. Tarkowski odżegnał się od tych zdjęć. Wydaje się, że on ten świat widział po swojemu i zupełnie inaczej. Przede wszystkim właśnie poprzez genialną pejzażystykę „Ziemi” – Serhij Masłobojszczykow w tonacji zupełnie spokojnego „epickiego” montażu syntaktycznie postawił obok siebie tę pejzażystykę i „landszafty” „Zwierciadła” oraz „Ofiarowania”. I, o dziwo, dwie stylistyki filmowe nagle połączyły się w swoim niewiarygodnym podobieństwie i harmonii.

Jeszcze raz dystansujemy się do nawiązanych, typowo „biograficznych” genez i paraleli. Rzeczywiście dziad Andreja Tarkowskiego, członek rewolucyjnej „Narodnej Woli” Aleksander Tarkowski był Ukraińcem. Aleksander Tarkowski w młodości kontaktował się z innym charkowskim studentem-rewolucjonistą – Józefem Piłsudskim. Po wojnie domowej ten, już jako naczelnik odrodzonej Polski, napisał do przyjaciela list: Aleksandrze, przyjeżdżaj do mnie z twojej Jelizawetgradszczyzny – ja tu się dobrze urządziłem... Jelizawetgradskie CzeKa przechwyciło list i Tarkowskim przyszło jechać nie na Zachód, lecz na Wschód. Ale ojciec reżysera, znany rosyjski poeta Arsenij Tarkowski, na zawsze pozostał wierny patosowi ukraińskiego stepowego pejzażu, zachował szacunek do języka ukraińskiego i jego znajomość. Otaczał też szczerym kultem Hryhorija Skoworodę, z jego punktu widzenia największego poety wszystkich czasów i narodów. Kult ten podzielał także Tarkowski-młodszy.

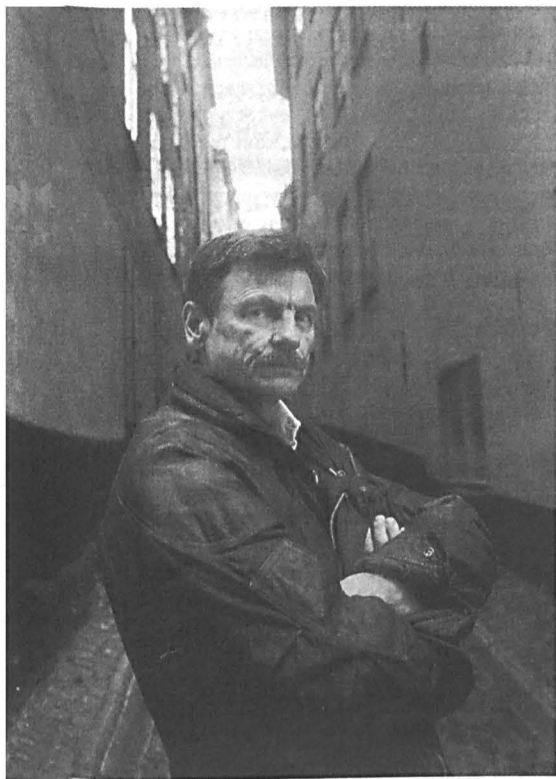
Oto autentyczna ukraińska ośnova wielkiego reżysera – ukraiński pejzaż i Skoworoda. Gdy Andrej Tarkowski zmarł, paryska „Le Mond” objawiła w

jego nekrologu: zmarł wielki rosyjski reżyser-mystyk. Wielki rosyjski mistyk wywodzi swój ród nie tylko ze starej ukraińskiej arystokracji, ale i od wielkiego ukraińskiego mistyka.

Linia przewodnia Tarkowskiego-artysty to poszukiwanie Absolutu, czyli Tego, co wyznacza i strukturę, i samą fakturę naszego (podobno „naszego”) świata. To współczesny Parsifal z kamerą poszukujący świętego Graala... Odszedłszy, wskutek oczywistego powszechnego kryzysu historycznego, kryzysu masowych ruchów historycznych, od ludowości i nacjonalistycznych mitów w ogóle, Andrej Tarkowski szukał prawd ostatecznych już poza granicami historii. W „Solaris” i „Stalkerze” nawet poza granicami samej Ziemi...

To marszruta, którą na progu Nowego Czasu wyraźnie określił właśnie Hryhorij Skoworoda, a do kinematografu Tarkowskiego-syna przeniesiona poprzez poezję Tarkowskiego-ojca. Hryhorij Skoworoda zaryzykował podsumowanie całej historii określeniem „powszechna marność”. Twórca filmowy jednak nie ma ani prawa, ani fizycznej możliwości do takiej filozoficzno-lirycznej redukcji światowej materii. Zatem rosyjski „reżyser-mystyk”, w odróżnieniu od ukraińskiego myśliciela, nie odrzuca tej materii, ale „przeziera” ją. Starając się znaleźć w niej ten czy inny ślad Absolutu, te czy inne Jego rysy.

A więc ofiarę w „Dziecku wojny” i „Ofiarowaniu”, największych filmach kultury chrześcijańskiej. Zwierciadło Boga – w „Zwierciadle”. Szuka tych śladów w „kosmicznych” „Solaris” i „Stalkerze”, w ikonowych kompozycjach bohatera „Andreja Rublowa”. Wreszcie w dziesiątkach niezrealizowanych projektów reżysera, pełnych takiegoż uniwersalistycznego patosu, takiegoż kinematograficznego piel-

grzymstwa w kierunku tego nie-Widzialnego, które mimo wszystko prze-
ziera tylko z widzialnego. Z tym, że
jego „słownikiem”, pierwotnym wzor-
cem widzialnego, stał się właśnie ukra-
iński pejzaż, wchłonięty przez twórcę
zarówno z Dowżenkowskiej „Ziemi”,
jak i z samej ukraińskiej rzeczywisto-
ści.

Nieprzypadkowo „Dziecko wojny”
realizowane było w Ukrainie, pod Ka-
niowem. Ale to już ukraiński pejzaż
w stanie jego katastroficznego znisz-
czenia – przez historię, którą z taką
siłą oddaje tu ukraiński aktor Dmytro
Milutenko, grający starca, który po-
stradał zmysły pod wpływem wojen-
nych okropieństw.

Odtąd stałym elementem kina Tar-
kowskiego stanie się to straszliwe roz-
darcie – pomiędzy piękną, wręcz się-
gającą kosmosu idyllą pejzażu, zapo-
życzoną z tradycyjnego ukraińskiego
bytu, a jej apokaliptycznym zrujnowa-
niem. A obok tego skoworodowskie
usiłowanie zajrzenia na drugą stronę
materii – poprzez samą materię.

A werboczky szumat’ nyżko
Włokut’ mene do sna.
Tut tecze potoczok blyżko.
Wydno wodu aż do dna.

(Hryhorij Skovoroda)

Wydaje się, że nie ma tutaj żadnej
leksemy nie zekranizowanej przez
Tarkowskiego. „Werboczky” – „Iwa-
nowa Iwa”, wiersz Tarkowskiego-ojca,
który jakby prognozował samo poja-
wienie się „Dziecka wojny” (w oryginal-
nie „Iwanowo dietstwo” – „Dzieciń-
stwo Iwana”). Niezliczone sny i takie
przejrzyste „potoki” widzimy we
wszystkich innych filmach Tarkow-
skiego-syna. Jego kino dotyka proble-
mów już nie ludów i narodów, nawet
nie ludzkości, a problemu samego
człowieka – w połączeniu z losem sa-
mej Ziemi, jako specjalnego arealu
kosmicznego gospodarstwa. Zdjęcia
do ostatniego filmu Tarkowskiego re-
alizowane były na wyspie Gotland,
czyli „Ziemia Boga”. Ta wyspa poja-
wia się już w „Solaris” – pośród ko-
smicznego bezkresu.

Jednak pierwszy pełnometrażowy
film Tarkowskiego kręcony był w

Ukrainie. Reżysera-mistyka paliło pra-
gnięcie uniwersalnego, usiłowanie
przejścia przez podminowaną, wypa-
loną przez wszystkie katastrofy „zonę”
– strefę historii. Ale materią tego prze-
jścia, jego „gruntem” pozostała Ukra-
ina. I w swej „idylli”, i w swym „in-
ferno”. Korniej Czukowski, którego
czemuś mimochodem wspomina bo-
haterka „Dzieciństwa Iwana”, pisał, że
szewczenkowski ukraiński świat, to
połączenie „raju” i „piekła” – jakby
zwiastując tym pojawienie się kina
Tarkowskiego.

Kapitan Cholin w „Dziecku wojny”
czemuś odbiera jego bohaterkę jako
„Ukraińkę” („Dlaczego?” – „No, dum-
na, piękna”). W „Zwierciadle” głos
bohatera zazdrośnie wypytuje byłą
żonę, która rzekomo wybiera się za
mąż: „To Ukrainiec?” Ukraiński ak-
tor Mykoła Hryńko przewija się przez
wszystkie zrealizowane w ZSRR fil-
my Tarkowskiego. Bohater „Nostalgii”
zbiera we Włoszech materiały o poby-
cie w tym kraju „kompozytora So-
snowskiego” (a więc Berezowskiego?).

Tarkowski w swoich filmach poru-
sza problemy o znaczeniu uniwersal-
nym, absolutnym. Ale konkretną,
„ziemską” materią pozostaje Ukraina,
która stale objawia się poprzez wspo-
mniane, jakby instynktowne i przypad-
kowe znaki i sygnały. Tak zresztą musi
być – „absolutne” tylko poprzez kon-
kretne. Jego ukraińska faktura bez
przerwy, w niezliczonych przejawach
przebija się w tym kinie – od rzeko-
mych „przypadków” po w pełni kon-
sekwentne odwołania do Dowżenki i
Skovorody. Taki był jego „kinematog-
raficzny uniwersytet”, i światopogląd
dowry również.

Mniej więcej wtedy, gdy zbliżała się
ku końcowi praca nad „Dzieckiem
wojny”, młody Iwan Dracz napisał:

Skovorodu zustriw ja u tramwaji.
Błukaje win po switu dwisti lit.
Smuszewu szapku skynuw i pytaje,
Czy možu Sonciu peredať prywit?

Wielki rosyjsko-ukraiński reżyser-
mystyk to pozdrowienie przekazał.

Wadym SKURATIWSKI
„Kino-Koło”, Kijów

Tarkowski Andrej (1932-1986) – reżyser
rosyjski; w dzieciństwie szkoła muzyczna i
plastyczna; potem udział w ekspedycji Kirgi-
skiego Instytutu Złota na Syberię; 1961 ukoń-
czył wydział reżyserii WGIK w Moskwie;
1958 pierwsza etiuda szkolna, 1960 „Mały
marzyciel”, film dyplomowy nagrodzony w
Nowym Jorku; w ciągu 24 lat pracy w ZSRR
tylko 5 filmów: „Dziecko wojny” (Złoty Lew
w Wenecji, 1962), historyczno-filozoficzny
fresk „Andrej Rublow” (1966, rozpowszech-
nianie od 1971 – nagroda krytyki w Cannes),
fantastyczno-naukowy moralitet „Solaris” wg
Lema (nagroda w Cannes, 1972), autobiogra-
ficzne „Zwierciadło” i „Stalker” (1979), 1982
wyjechał do Włoch (honorowe obywatelstwo
miasta Florencji), gdzie zrealizował „Nostal-
gię”, a 1984 zdecydował się wyemigrować na
stałe, na próżno starając się ściągnąć z ZSRR
córkę i syna; w tym samym roku filmowy te-
stament twórcy „Ofiarowanie” (1986), mon-
towany już w paryskiej klinice, gdzie zmarł;
pozostawił dużą spuściznę literacką, m.in.
„Czas utrwalaony”, „Kompleks Tolstoja” oraz
„Dzienniki”. W swojej twórczości odrzucił
ograniczenia socrealizmu w epoce poststali-
nowskiej na rzecz impresjonistycznego i po-
etyckiego osobistego stylu, który wywołał kry-
tykę ze strony radzieckich władz.

Dowżenko Oleksander (1894-1956), jeden z
twórców ukraińskiej sztuki filmowej, pisarz i
malarz, rodem z Sosnyci na Czernihowszczyź-
nie. Wszedłszy do młodej kinematografii ukra-
ińskiej jako reżyser filmów „Wasia-reforma-
tor” (1925), „Jahidky kochannia” i „Sumka
dypkurjera”, Dowżenko uzyskał możliwość
pokazania swojego na wskroś oryginalnego
stylu w filmach „Zwenyhora” (1927), „Arse-
nal” (1929), a zwłaszcza w uważanym za ar-
cydzieło na skalę światową obrazie „Zemla”
(1930, wg własnego scenariusza). Dzieła te
odznaczają się ekspresjonistycznym monu-
mentalizmem, który został osiągnięty m.in. po-
przez śmiałe zmiany rytmu (zwłaszcza granic-
nym spowolnieniem akcji), wykorzystaniem
nietypowych ujęć, w kadrach, które przedsta-
wiają ukraińską przyrodę z jej rozległością i
wspaniałością, specyficznie nasycenymi dia-
logami i innymi środkami, które odzwiercie-
dlały specyfikę, tradycyjność ukraińskiego
życia ludowego, nawet zachwianego przez re-
wolucję. W latach 30. Dowżenko zmuszony
był w duże mierze zmienić tematykę i manie-
rę; pojawiły się filmy „Iwan” (1932), „Aeroh-
rad” (1935), „Szczors”, wojenne filmy doku-
mentalne „Bytwa za nasz radiańsku Ukrajini-
nu”, „Peremoha na Prawobereżnij Ukraini”,
a po wojnie „Miczurin”, sztuka „Żyttia w cwi-
tu”. Wystąpiwszy w okresie wojny z szeregiem
oficjalnych politycznie zaangażowanych utwo-
rów („Niecz pered bojem”, „Maty”, „Wola ży-
tia” i inne), Dowżenko u schyłku życia, zwsz-
czka w powieściach filmowych „Zaczarowana
Desna” (1954) i „Poema pro more” (1956),
zdołał ponownie, pomimo oficjalnie narzuco-
nej tematyki, odzwiercielić swój oryginalny
odbiór przeszłości, przyrody i bytu Ukrainy, z
zamiłowaniem podkreślając głęboką samoist-
ność narodu ukraińskiego.

Північна перлина України

Старовинний Чернігів розташований на півночі України, у 140 км від Києва. Зараз це один із обласних центрів, якого населення складає близько 300 тис. чоловік. Відповідно до історичних досліджень історія міста нараховує більше 1300 років. У період свого розквіту Чернігів був столицею могутнього князівства рівного за територією сучасній Франції. Про цю епоху нагадує багато древніх церков і соборів, що містять пам'ятники древнього живопису і архітектури XI-XII століть. Другим періодом культурного піднесення міста, засвідченого черговими безцінними пам'ятками архітектури, стала доба Гетьманщини. Отже у сучасному Чернігові, місті дуже зеленому, розташованому серед мальовничих пейзажів ріки Десна, сучасність унікально сполучається з древніми архітектурними пам'ятниками. Особливо це стосується його історичної частини, яку називають „Вал”. Тут є тіністі парки, білосніжні церкви і золоті куполи. Прекрасні музеї і два-надцять козацьких гармат, які стоять тут вже три століття.

На території, яку займає сьогоднішній Чернігів, знайдено сліди людської діяльності IV тисячоліття до нашої ери. На початку ж I тисячоліття нашої ери тут оселилися слов'янські племена. Їх поселення розросталися і міцніли, у другій половині VII століття декілька таких поселень злилося, утворивши

місто, яке стало центром племінного союзу сівер'ян. Топонім Чернігів вперше з'явився у „Повісті временних літ”, у якій, зокрема, викладається перший договір Русі з Візантією, що був укладений влітку 860 року князем Аскольдом після успішного походу київського війська на Константинопіль. У списку

руських міст, яким, згідно з договором, греки зобов'язувалися сплачувати данину, Чернігів стоїть на другому місці після Києва, що свідчить про його важливість як економічного, політичного і культурного центру землі Руської.

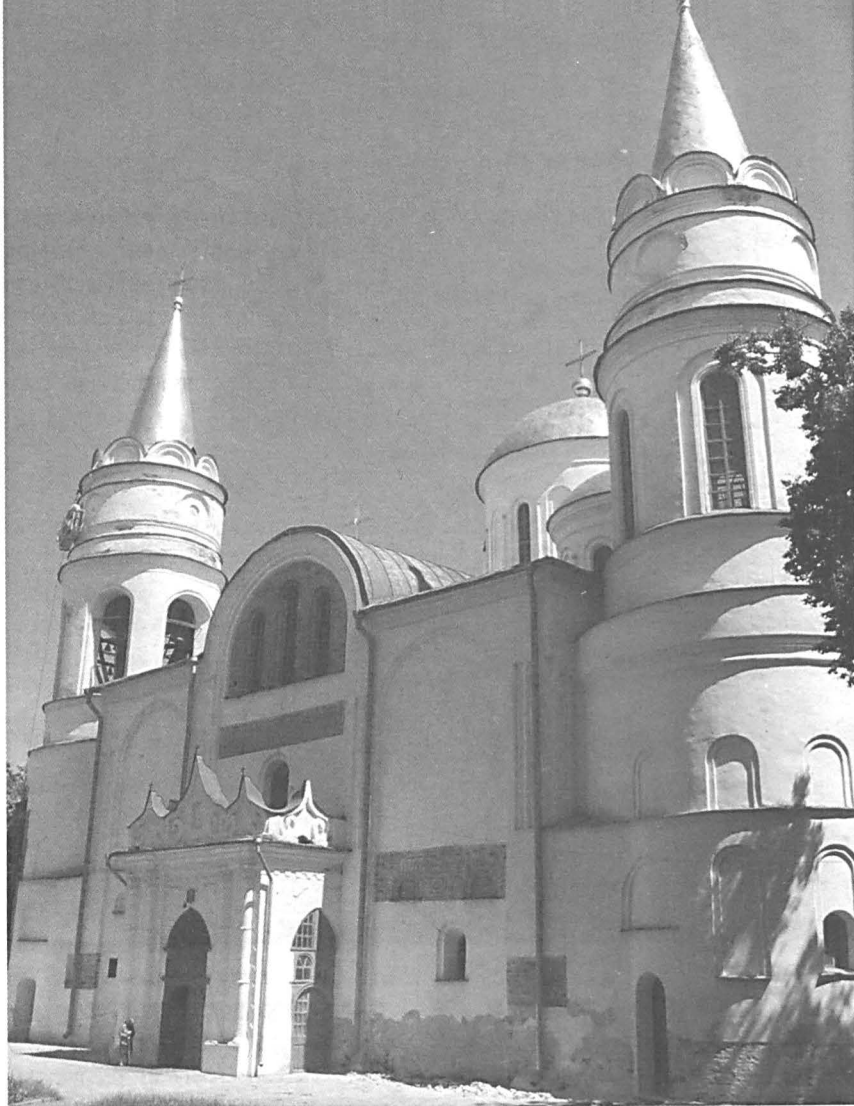
Колишню могутність Чернігова підтверджують літописи і билини. Цікавими пам'ятками є чисельні кургани IX-X століть – поховання князів та бояр-дружинників. Унікальною пам'яткою є курган Чорна Могила, який, за переказами, є похованням князя Чорного. У кургані, який ретельно дослідили археологи, лежали мечі, шаблі, списи, кольчуги, щит з мідним окуттям, посуд, найціннішою ж знахідкою стали два тур'ячі роги, орнаментовані сріблом. На Болдиній горі виділяються кургани Гульбище і Безіменний. Великих розмірів меч, щит, кольчуга, бойова сокира, інше бойове спорядження, знайдене в кургані Гульбище, свідчить про те, що це було поховання великого і могутнього воїна-богатиря.

На початку XI століття Чернігів став столицею величезного і могутнього князівства. Трапилося це так. Наприкінці X століття великий київський князь Володимир закінчив об'єднання

східнослов'янських племен у складі давньоруської держави Київська Русь. Зміцнюючи великокняжу владу, Володимир Святославич замінив місцевих князів, які перебували у васальній залежності від нього, своїми синами, призначивши їх своїми посадниками. По смерті великого князя у 1015 році його нащадки вчинили криваву суперечку. Почалося з того, що Святополк, який одержав прізвисько Окаянний, наказав убити своїх братів Бориса і Гліба і захопив великокняжий престол у Києві. Дізнавшись про це, Ярослав Мудрий, що княжив у той час у Новгороді, здійснив похід на Київ і розгромив військо Святополка, змусивши його втекти за кордон. Однак Ярослав не оселився у столиці, а почав правити батьківськими землями з Новгорода, до якого він звик.

Скориставшись відсутністю Ярослава, до київської брами підійшов енергійний і підприємливий Мстислав Хоробрий, який княжив у Тмутаракані (сьогоднішні Керченський і Таманський півострови, що омиваються Азовським та Чорним морями), і запропонував, щоб його прийняли як великого князя, але, як свідчить літопис, „не приняша его кыяне”. Тоді Мстислав прийшов до Чернігова, де у той час не було свого князя. Тут його гостинно зустріли місцева знать і духовенство, які запросили його на престол.

Як Ярослава, так і Мстислава не залишала думка про об'єднання великої держави під власною владою. Скорис-

Спасо-Преображенський собор, закладений князем Мстиславом Хоробрим за архітектурним стилем близький до споруд Візантії V-IX ст. Протягом століть храм кілька разів перебудовували, але збереглися тут очевидні риси давньоруського будівництва, які у київських храмах цього періоду здебільшого губляться за бароковою перебудовою.

тавшись військовою хитрістю, у 1024 році у битві під Лиственном, що за 40 кілометрів від Чернігова, Мстислав

вщент розбив військо брата. Та не дарма Ярослав одержав прізвисько Мудрий: того, чого йому не вдалося добитися силою, він частково добився дипломатією – через два роки брати помирилися і розділили руські землі по Дніпру.

Чернігів став столицею князівства, землі якого досягали річок Оки, Дону, Азовського моря. Прокняживши у Чернігові 10 років, Мстислав раптово помер і чернігівські землі відійшли до Ярослава Мудрого, який невдовзі перед своєю смертю розділив їх між своїми трьома синами. Чернігів дістався Святославу – той княжив у ньому 19 років і став засновником династії Святославичів. Часом чвари князів за Чернігів ставали особливо гострими. 1078 року тут осів Володимир Мономах, але через 16 років був змушений передати управління синові Святослава Олегу. В 1097 році Любецький з'їзд князів визнав спадкові права на Чернігів за Святославичами, які правили тут більше ста років.

Чернігівський Звір – шедевр давньоруського декоративного мистецтва

Правління Мстислава Хороброго стало початком золоті доби Чернігова. Податки до княжої скарбниці поступали з території, рівної сучасній Франції. У центрі міста були побудовані князівський двір та двори боярської знаті. Тоді ж було закладено Спаський собор – найдавнішу будівлю Східної Європи, що збереглася до наших днів. У другій половині XI століття Чернігів став одним з найбільших міст Русі та Європи – його укріплена площа перевищувала два квадратні кілометри, а населення складало 25 тисяч людей.

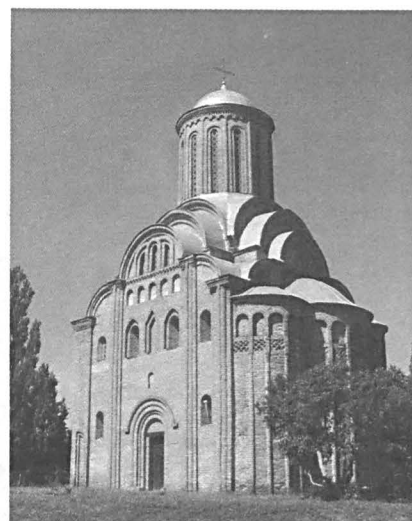
Високого рівня в Чернігівському князівстві досягли література й усна народна творчість. При монастирях створювалися літописи, повчання і багато інших літературних праць на релігійну та світську тематику. Князь Святослав Ярославич зібрав велику бібліотеку, заохочував до освіти бояр і простолюд. На початку XII століття ігумен Данило створив відомий твір „Хождение”, в якому описав свою подорож до Єрусалиму. По краю поширювалися билини про могутніх богатирів Ілля Муромця, Добриню Нікітича, Альошу Поповича, Микулу Селяниновича.

Високого розвитку досягла архітектура. Окрім згаданого Спаського, в Чернігові й донині зберігаються такі визначні пам'ятки давньоруського будівництва, як Борисоглібський і Успенський собори, П'ятницька та Іллінська

Успенський собор Єлецького монастиря (перша чверть XII). Монастир було засновано у 60-х роках XI ст. чернігівським князем Святославом Ярославичем у хвойному лісі, звідки він й дістав свою назву. Архітектурний ансамбль монастиря складався поступово протягом XI-XVIII ст. і має риси українського бароко. На його території виявлено печери давньоруської доби. П'ятницька церква, кінець XII - початок XIII ст., споруджена на Чернігівському посаді в районі старовинного торжища і названа на честь покровительки торгівлі Параскеви П'ятниці.

церкви. У XII столітті результатом взаємодії різноманітних культурних традицій: слов'янської, античної, близькосхідної, ранньохристиянської та „гібридної” євразійської, став розвиток у Чернігівських землях особливого художнього стилю, що нагадує романський. Найцікавішим його зразком є білокамінне зображення Чернігівського

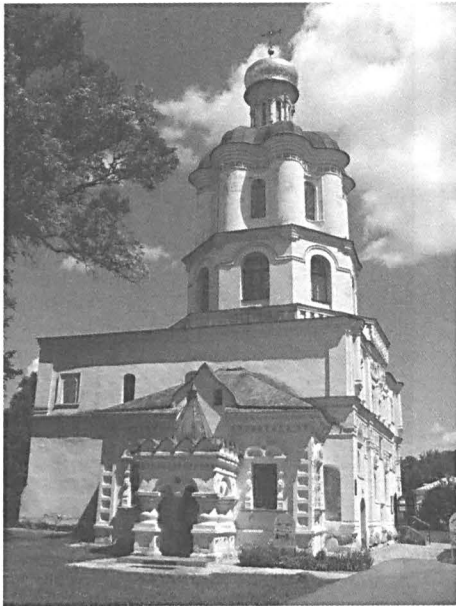

Борисоглібський собор, закладений 1120 року князем Давидом як усипальниця князів Бориса і Гліба, яких було вбито під час міжусобиці за наказом їхнього брата Святополка „Окаянного”. Борисоглібський собор є типовим хрестово-купольним храмом, побудований виключно з давньоруської цегли-плінфи. Собор часто перебудовували, він сильно постраждав від бомбардувань під час Другої світової війни, після чого був відбудований у виді максимально наближеному до первісного.

Звіра, що прикрашало Борисоглібський собор – фантастичної істоти з головою собаки, парою лап, пташиними крилами та обвитим виноградною лозою лускатим тулубом, що закінчується зміїним або риби́ним хвостом. Чернігівський Звір на багато століть став головним символом міста.

У першій половині XIII століття на феодально роздроблену Русь з азіатських степів насунулася монголо-татарська навала. У жовтні 1239 року Чернігів був узятий штурмом двоюрідним братом Батия – ханом Менгу. Місто було настільки пограбоване і спустошене, що лише через чотири століття виросло до території, яку займало на початку XIII століття. Але Чернігову вже не судилося повернути собі колишню славу.

Більш як на чотири століття простягнувся період застою і занепаду. З середини XIV століття містом володіли литовські феодали, на початку XV століття Чернігівські землі потрапили під владу Московської держави. В ті смутні часи місто неодноразово піддавалося нападам кримських татар, особливо спустошуючими були набіги хана Менгли-Гірея, який спалив місто в 1482 і 1497 роках. 1618 року Московська держава поступилася Чернігівськими землями Польщі. Тридцять років пізніше спалахнула Національно-визвольна війна українського народу під проводом гетьмана Богдана Хмельницького.

Будинок Чернігівського колегіуму, найстарішого середнього світського навчального закладу Лівобережної України. Його засновником був видатний український педагог, церковний діяч і письменник Іоанн Максимович, а будівництво було повністю завершено 1702 р. Колегіум знаходився в частині будівель Борисоглібського мо-

настиря, його 40-метрова башта правила за дзвіницю цього монастиря. Поруч – будинок чернігівського полковника Якова Лизогуба, зведений в кінці XVII століття. Після смерті першого господаря цю будівлю придбав гетьман Іван Мазепа, а в XVIII столітті будинок правив за канцелярію Чернігівського полку.

У ході визвольних змагань 1648–1654 років почали намічатися основи внутрішнього самоврядування, які одержали більш закінчений вигляд уже в наступний період – добу Гетьманщини. Визволивши країну з-під „лядської неволі”, Богдан Хмельницький довгий час не наважувався остаточно розірвати зв’язок з Польщею, проте невдачі, що почалися, змусили його звернутися до спадкоємиці Московії – Російської держави. Тривалі переговори послів гетьмана з російським урядом закінчилися входженням Лівобережної України до складу Російської держави. При цьому за українським народом визнавалися всі права, які він мав на час угоди, включаючи право на власне політичне, судове і фінансове самоврядування без усякого втручання московської влади.

За основу всього суспільного і політичного життя краю було покладено виборний початок, що послідовно проводився від сільського війта, курінного отамана і сільського священика до вищого духовництва і голови держави – гетьмана, звідти й назва того державного утворення – Гетьманщина. Лівобережжя поділялося на полки, які були основною одиницею в адміністративному, судовому і військовому відношенні, полки в свою чергу поділялися на

сотні, сотні – на курені, кожний курінь складався з кількох сіл і хуторів. Але під владою курінного отамана були лише козаки. Селянами керував виборний війт, а міське населення керувалося (за Магдебурзьким правом) магістратами.

На Чернігівщині були створені Чернігівський, Ніжинський, Стародубський полки та деякі сотні Київського полку. Широка автономія Лівобережної України сприяла її культурному розвитку. Якщо княжа доба була золотим віком для Чернігово-Сіверських земель, то період Гетьманщини, коли Чернігів, одне з найбільших міст автономії, відіграв велику роль в історії просвітництва можна назвати їх срібним віком. 1657 року Чернігівським архієпископом став ректор Києво-Могилянської академії, її випускник, сучасник усіх гетьманів, видатний діяч українського відродження і просвітництва Лазар Баранович. Він був активним політиком, великим знавцем європейської культури і науки, поетом і ритором. Неоціненний внесок він зробив у національну культуру. В 1671 році у Новгороді-Сіверському своїм коштом він влаштував друкарню, яку згодом перевів до Чернігова. Друкарня славилася мистецтвом своїх граверів, у ній було видруковано багато світських і духовних книжок, підручників.

1672 року Лазар Баранович заклав Троїцький монастир, головна споруда якого – Троїцький собор – стала першою великою кам’яною будівлею, зведеною в Чернігові після великої княжої доби і одним з найкращих храмів XVII століття на території Наддніпрянської України. Цей собор і по нинішній день є найбільшою культовою спорудою міста. У 1700 році в Чернігові було відкрито колегіум – середній навчальний заклад, в якому здобувало освіту багато приїжджих з різних міст Лівобережної України. У місті жили і працювали відомі діячі того часу. В той же період була збудована Катерининська церква, що являє собою цікавий зразок українського барокко.

Саме так завершилося формування золотого фонду культурних пам’яток Чернігова, міста дещо несправедливо призабутого й рідко відвідуваного українцями з Підляшшя та взагалі із Польщі, шляхи мандрівок яких найчастіше завершуються у Києві. Але маємо надію, що саме ця публікація стане для наших читачів спонукою до відвідин міста із великим минулим, яке має повне право до імені культурної та історичної перлини.

Л. С.

«San Rideau» – твердиня молодьожних зустріч

„San Rideau” (чит. *сан рідо*) – ось такий несподіваний заголовок має український часопис молодих, який почав виходити у світ зімою 2003 року, „у Перемишлі хоча не тільки”, як читаємо на обкладинці першого зошита, бо автори – люде одкрити і не обмежуються в своєюй праці оно до людей з одного города. Зовсім нове явище, яким є „San Rideau” на українськым ринку часописув у Пуольщи, принесло з собою нову і майже піонерську якість. Зроджани з ініціятиви молодих перемишлян, а видавани Об’єднанням українців у Польщі і Союзом української незалежної молоді, часопис, якого вже третій номер тримаю в руках, представляє вельмі високі артистичний і літературний руовень.

Але од початку... Всьо почалось девять-десеть літ тому, коли майбутні автори, мандруючи околицями Перемишля, одкрили велікі мури воєнної конструкції – як потум оказалось, колісьнього форту номер XIII Твердині Перемишль – „Заслона Сяну” (з французької мови ‘San Rideau’), які в 1914 р. мієв хороніті город перед наступаючим російським вуйськом. Високі мури основани таємніцею хутко стали місцем зустрічей молодих другув. І саме з сієтого досвіду зустрічі виросла вельмі важна потреба зустрітися, – але вже на буольшуй, автономной території і в буольшум колективі. На місце такої загальномолодьожної зустрічі вибрано часопис, якого назва нав’язувала до місця тих перших камеральних зистрічей, котори породілі „San Rideau” як часопис.

Авторами сього часопису є переважно студенти – українська молодь, якака учится на разних факультетах університетув цілої Пуольщи, але також і України, починаючи од україністики, через політологію, а на фотографії завершаючи. Взагалі то вельмі тяжко говорити тут про одін редакційний колектив, тому што кожний номер має своїх авторув. Просто редакція (якою головує Петро Бачик) є одкрита на всієх, хто хоче поділітися своїмі думками про окружающий світ.

А світуов так мноуго, як мноуго самих авторув, бо майже кожний живе в іншому місці Пуольщи (што є болячим слідом по операції „Вісла”) і на што-дєнь змагається з іншими проблемами, так серйозними, як і зусім прозаїчними. Читач, похїлівшися над кожним номером „San Rideau”, має можливість глянути на дієйсность очамі молодого українського поколієня. Дякуючи тому знайдемо тут одтворани думкі про історію, сучасность, майбутне, цікави місця, події, людей, а також рецензії фільмув і книжок, сатирични тексти і поезію. Кожний номер повстає згуодно з редакційним принципом: „Зміст часопису необмежений, незалежний від мов,

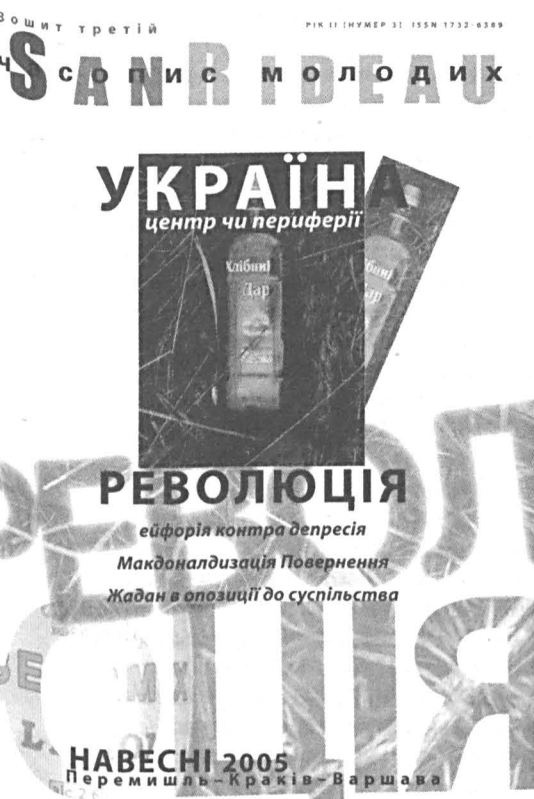
стилів, правил, смаків”. Тая головна основа, на якою є побудоване „San Rideau” дає молодим привабліви можливості творчої активності, которой вельмі цікави плоди тут поміщани. І хоч молодіє письменнікі часто не займаються професіональним твореннем літератури, то руоверь публікацій є, што цікаве, як найбуольш професіональний. Просто, змієстові кожного номера далеко до медіальной бараболі, котора што-дєнь так уперто наповняє наши голови.

Говорачи про „San Rideau” не можна не сказати і про артистичну сторону сього часопису. Так вже склалось, што завжди з редакційним колективом спувпрацює особа, котора має артистичну освіту – йдется тут про фотографув (серед якіх Адам Яремко, Марія Бондар, Дарій Футро Туркевич і інши), которих артистични, черно-біли фотографії є презентовани в кожному номерові. Сієти фотографії є вельмі важным доповненням літературних текстув, тому што одчиняют перед читачом нови вимір, через які автори впливають на його почуття і свідомость. Таким способом, окруом слова, часопис промовляє водночас артистичним образом, досягаючи так рідко сьгодні присутної в публікаціях гармонійной повноти переказу.

На кунець треба одказати на питанне: чи зустріч молодих на сторуонках „San Rideau”, виклікана перш за все потребою контакту, змуоцнювана цікавостєю і молодостєю, удалася? Думаю што в усієх сферах його існування – так. Високій руовень „San Rideau”, який одповідає амбіції своїх творцюов показує, што кондиція молодих українцув у Пуольщи не є кєпська. А коли молодь показує себе од позитивной сторони, тогди і в майбутне народу можна глянути буольш оптимістично і одважно. Зостає туолькі приєднатися до бажань самих авторув, штоб „...було нас щораз більше. Людей, образів, букв, поглядів і глядінь і номерів”.

Igor ВЕРЕМІЮК

Часопис *San Rideau* має також свуюй інтернет-сайт: <http://www.sr.harazd.net>

Ініціятива повстаня „San Rideau” тієсно зв’язана з його, здається чужою бо іншомовною, назвою, хоч тая назва є особліво білізка авторам часопису.

Podlaskie ukrainica z księgarskiej półki

W początkach bieżącego roku pojawiły się na rynku księgarskim dwie prace naukowe związane z badaniami terenowymi przeprowadzonymi przez łódzkich naukowców na naszej części Podlasia. Są to opublikowane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego prace doktorskie Bronisławy Janiak i Marka Barwińskiego. Ponieważ zawarte w nich treści mogą zainteresować także i naszych Czytelników, przybliżymy nieco ich tematykę.

Bronisława Janiak jest autorką pracy zatytułowanej „Pogranicze językowe polsko-wschodniosłowiańskie (na podstawie fleksji ukraińskiej i polskiej gwary Niemirowa nad Bugiem)”. Celem jej napisania było przedstawienie różnorodnych związków polskiej i ukraińskiej gwary Niemirowa oraz próba przedstawienia zmian w tych gwarach, w tym zaniku gwary ukraińskiej tej miejscowości w ciągu ostatnich 50 lat. Tłem do rozważań są materiały zebrane w latach 1974-1981 oraz w roku 2001. Informatorami byli autochtoni, na ogół ludzie starsi (najstarsza – Maria Suprun ur. w 1895 r., najmłodsza – Regina Czarnicka ur. w 1919 r.).

Niemirów leży w południowo-wschodnim krańcu województwa podlaskiego, w gminie Mielnik. Jest to pierwsza miejscowość po polskiej stronie prawego brzegu rzeki Bug. Jest to teren średniowiecznego osadnictwa ruskiego przybyłego na te ziemie z południowego wschodu. Za przełomową datę w sytuacji językowej Niemirowa autorka uważa rok 1905, kiedy to ukaz tolerancyjny cara Mikołaja II umożliwił wielu byłym unitom przechodzenie do obrządku rzymsko-katolickiego, a to z kolei spowodowało szybką ich polonizację. Od tej pory rozpoczął się regres gwary ukraińskiej, trwający zresztą do dziś. Dawniej „po prostu” mówili zarówno miejscowi Polacy (katolicy), jak i prawosławni. Dziś mieszkańcy uważają, że w niektórych sytuacjach łatwiej jest im coś powiedzieć dawną gwarą, na przykład w złości (*żeb ty sprahnuła*) czy w kłótni. Zdają sobie sprawę, że nawet gdy nie posługują się nią czynnie, to znają ją biernie, są w stanie zrozumieć.

Do faktu zanikania gwary ukraińskiej mieszkańcy podchodzą bez emocji. Z jednej strony nie przejawiają wobec niej lekceważenia czy niechęci, nie starają się ukryć jej istnienia w przeszłości, z drugiej zaś strony bez żalu wypowiadają się o jej nieuchronnym odejściu.

Przy okazji treści lingwistycznych znalazły się także w omawianej książce obserwacje ogólniejszego, społecznego charakteru. Są one niewątpliwie interesujące dla szersze-

go grona czytelników. Otóż porównując sytuację społeczną i gospodarczą Niemirowa z okresów początku i zakończenia badań zauważa autorka wielkie przeobrażenia. Przede wszystkim zmniejszyła się liczba mieszkańców (obecnie około 100 osób wobec 569 osób w latach siedemdziesiątych XX wieku). Jest to wynikiem nie tylko naturalnych procesów starzenia się i umierania, ale także tendencji do rezygnowania z pracy na roli. Liczba domów niewiele się zmieniła (101 wobec 108), ale tylko 75 z nich należy do stałych mieszkańców Niemirowa (16 domów wykupili letnicy, a 10 jest nie zamieszkałych). Dwadzieścia lat temu w Niemirowie było 150 krów, prawie każdy gospodarz miał konia. Obecnie we wsi jest około 20 krów i 1 koń. W końcu lat siedemdziesiątych do szkoły czteroklasowej w Niemirowie uczęszczało kilkanaścioro uczniów. Obecnie do szkoły podstawowej i gimnazjum w Mielniku dojeżdża troje dzieci.

Duże zmiany zaszły w sposobie odprawiania nabożeństw w miejscowym kościele. W końcu lat siedemdziesiątych śpiew w czasie mszy odbywał się a capella. Charakterystyczną jego cechą była wielogłosowa faktura wokalna i taki sposób prowadzenia linii melodycznej, który jest charakterystyczny dla śpiewów cerkiewnych. Obecnie dominuje typowy dla muzyki katolickiej śpiew jednogłosowy, o dużo uboższej fakturze wokalne, któremu towarzyszy gra na organach.

Reasumując trzeba powiedzieć, że dobrze się stało, iż niewielka podlaska miejscowość doczekała się aż tak wszechstronnych badań i opisu, który choć opublikowany w niskim nakładzie, jednak zawsze będzie dostępny dla zainteresowanych.

* * *

Druga z polecanych tu książek dotyczy dużo większego obszaru niż tylko jednej miejscowości. Praca Marka Barwińskiego „Podlasie jako pogranicze narodowościowo-wyznaniowe”, powstała na podstawie badań terenowych przeprowadzonych w trzech miastach (Bielsk, Hajnówka, Kleszczele) oraz w 105 wsiach z obszaru 12 gmin (Bielsk, Boćki, Orla, Hajnówka, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Kleszczele, Czeremcha, Dziadkowice, Milejczyce, Nurzec-Stacja, Mielnik). Autor wyznaje, że o wyborze tego regionu zdecydowały jego specyfika i niezwykła różnorodność. Województwo nasze jest bowiem obszarem o największym udziale mniejszości wyznaniowych w Polsce – aż 37,7% ogółu mieszkańców jest wyznania nierzymskokatolickiego. Cele swych badań

M. Barwiński ujął w trzech punktach:

1) wyjaśnienie zmian struktury narodowościowej ludności Podlasia pod wpływem historycznych przemian politycznych i terytorialnych;

2) zbadanie zależności pomiędzy poczuciem tożsamości narodowej, religijnej oraz językowej społeczności zamieszkujących teren Podlasia;

3) próba określenia przebiegu wspólnego pogranicza narodowościowego i wyznaniowego na obszarze Podlasia i jego charakterystyka.

I wokół tych spraw koncentruje się uwaga autora. Dla czytelnika „Nad Buhom i Narwoju” interesujące może być postrzeganie spraw ukraińskich, wobec czego niektóre zagadnienia chciałbym tu nieco przybliżyć. Zaczniemy od ogólnego stwierdzenia, że *precyzyjne i jednoznaczne, a zarazem obiektywne rozgraniczenie społeczności jest bardzo trudne, a często wręcz niemożliwe*. Jest tu częsty brak stereotypowej zależności pomiędzy deklarowaną narodowością a językiem ojczystym czy wyznaniem.

Nowym zjawiskiem, bardzo istotnym dla struktury narodowościowej Podlasia było odrodzenie po kilkudziesięciu latach, wśród części społeczności prawosławnej, poczucia przynależności do narodu ukraińskiego. (...) Charakterystycznym zjawiskiem jest bardzo wysokie przekonanie ankietowanych o obecności Ukraińców wśród mieszkańców badanego obszaru. Szczególnie jaskrawo zostało to zasygnalizowane w Bielsku Podlaskim i Hajnówce, gdzie pomimo że niespełna 1% respondentów deklarowało się jako Ukraińcy, prawie połowa ankietowanych mieszkańców miała świadomość zamieszkiwania w ich miastach także ludności ukraińskiej. Na terenach wiejskich ten udział był o połowę mniejszy, lecz mimo to co piąty badany twierdził, że w jego wsi mieszkają Ukraińcy. Jest to wynik zaskakujący, zważywszy na kilkudziesięcioletni okres oficjalnego negowania obecności mniejszości ukraińskiej na Podlasiu oraz zaledwie kilkunastoletni okres ponownego odradzania się ukraińskiej świadomości narodowej wśród części społeczności Podlasia. Dowodzi to bardzo dużej aktywności – a zarazem skuteczności – ukraińskich elit oraz organizacji politycznych i kulturalnych, których działalność uświadamia mieszkańcom Podlasia istnienie mniejszości ukraińskiej między Narwią a Bugiem.

Jeśli chodzi o wyznanie religijne, to na terenach wiejskich żaden respondent deklarujący się jako Białorusin czy Ukrainiec nie był wyznania katolickiego, a w miastach za-

ledwie 4 ankietowanych zadeklarowało zarówno białoruską tożsamość narodową, jak i wyznanie katolickie. Wyniki badań wskazują, że współcześnie kategoria „Białorusin-katolik” oraz „Ukrainiec-katolik” na badanym obszarze praktycznie nie istnieje.

Ukraińską gwarę Podlasia autor charakteryzuje i umiejscawia analogicznie do danych znanych nam już wcześniej, choćby z publikacji Jurija Hawryluka. Jednak podczas badań w terenie zaobserwował, że język ukraiński, jest ściśle związany z ukraińską autoidentyfikacją narodową, większość (około 60%) Ukraińców deklaruje język narodowy jako ojczysty. Tożsamość językowa jest w tej grupie silniejsza niż wśród respondentów białoruskich. Jednak znaczna część ukraińskich ankietowanych uważa za ojczysty język polski (zwłaszcza w miastach) oraz polski i gwarę (na terenach wiejskich). Cechą charakterystyczną wśród respondentów wiejskich jest prawie dwukrotnie większy udział ludności deklarującej język ukraiński

jako ojczysty niż deklarujących narodowość ukraińską, zwłaszcza w gminach południowej i wschodniej części badanego obszaru.

Kim zatem jest ten przeciętny podlaski Ukraińiec? *Statystyczny Ukraińiec jest mężczyzną w młodym lub średnim wieku, z wykształceniem średnim lub zawodowym (ponadto bardzo liczna grupa posiada wykształcenie wyższe). Pomimo to w zdecydowanej większości wykonuje zawód rolnika lub pracownika fizycznego, aczkolwiek jest to grupa z relatywnie większym udziałem pracowników umysłowych i zdecydowanie najmniejszym emerytów.*

Dość optymistycznie widzi autor pracy ukraińską przyszłość Podlasia: *Z bardzo dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że na badanym obszarze udział osób deklarujących przynależność do narodu ukraińskiego będzie w przyszłości stopniowo rósł, głównie kosztem prawosławnej społeczności białoruskiej oraz „tutejszych”. Wiele wskazuje na to, że mniejszość ukraińska po-*

nownie na trwale zaistnieje w strukturze narodowościowej Podlasia.

To tylko niektóre zagadnienia poruszane w omawianej książce. Gorąco ją polecam. Napisana normalnym, żywym językiem daje się czytać z przyjemnością, szczególnie w opisowej warstwie historycznej. Wszystko, co o nas piszą, powinno być dla nas ciekawe, a szczególnie to, jak nas widzą obcy, ale obiektywni i naukowo uczciwi obserwatorzy.

Marko POLESZUK

Bronisława Janiak, *Pogranicze językowe polsko-wschodniosłowiańskie (na podstawie fleksji ukraińskiej i polskiej gwary Niemirowa nad Bugiem)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, stron 162, wyd. I.

Marek Barwiński, *Podlasie jako pogranicze narodowościowo-wyznaniowe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, stron 186, wyd. I.

Поетичне слово долає кордони

Польсько-українські літературні зустрічі, що проходять на Вармії та Мазурах, такої ж приблизно давності, як співпраця міст-партнерів Ольштина і Луцька. Поєднування цих обидвох фактів не випадкове, оскільки літературні зустрічі мають на меті творчі взаємини письменників Луцька та Ольштина й інших регіонів Польщі.

Цьогорічні п'яті зустрічі, а отже масо малий ювілей, через те, що їх скромно міг сфінансувати лише один співорганізатор тобто Ольштинський відділ ОУП, відбулися 18 листопада тільки в Ольштині. Попередніми роками літератори виїздили також до Гурова Ілавецького.

Польсько-український літературний вечір, який проходив в ольштинській домівці ОУП, зібрав кількадесятиособову групу людей зацікавлених літературою – студентів, інтелігенцію, пенсіонерів. З-посеред літераторів з України присутній був волинський поет Василь Гей, голова Волинської організації Національної Спілки письменників України. Зі словом про стан української сучасної драматургії виступав теж директор музично-драматичного театру в Луцьку Богдан Береза. Українських поетів і перекладачів з Польщі представляли Ярослав Хруник з Ольштина та поет і журналіст Юрій Гаврилюк з Підляшшя, який на цьому заході був вдруге. Польських літераторів Ольштина представляли поети Яцек Роск (голова Ольштинського відділу Спілки польських письменників), Єжи Адам Соколовський та Владислав Катажинський.

Як і годиться при нагоді навіть мало-го ювілею, варто озирнутися поза себе, на вже здійснене. Отже на добрі часи тобто на спонсорів чекає „Мала антологія польсько-українських зустрічей”, в якій зібрано твори згаданих вище літераторів і всіх хто брав участь у зустрічах у минулому, та молоді з Комплексу шкіл з українською мовою навчання в Гурові Ілавецькому. Усі твори перекладені українською та польською мовами. Переклади здійснила Ярослава Хруник. Завдяки Василю Гесві в літературних щорічниках волинського краю українською мовою друкувалися в Луцьку вірші Яцека Роска та інших польських поетів. Це те, що може й по-

винно бути зачином для зміцнення творчої співпраці між українським та польським регіонами. Ніщо бо так не єднає людей як духовна близькість, а отже й література.

Своєрідною окрасою ольштинського літературного вечора стали й учасники, в цьому й лауреати, Оглядів української співаної поезії (досі відбулися два). Перед присутніми виступили, підготовані Андрієм Цюпою та Мирославою Четирбою-Пішако: Магда Лось, Мирослава Островська, Оля Фаранчук та Богдан Заблоцький.

Степан МІГУС

Концерти Жанны Бічевської

У місяці грудні 2005 року на Підляшші концертувала популярна російська народна співачка Жанна Бічевська. Концерти відбулись у Білостоці, Більську та в містечку Нарві і в Біловезі. На концерт 14-го грудня 2005 року до дому культури в Більську прибули численно любителі співу Жанны. Півторагодинний концерт відбувся за участю поета і аккомпаніатора Геннадія Пономарьова.

Жанна Бічевська виконала вінок пісень – народні: „Казачья причта”, „У церкви стояла карета”, „Оберег”, „Бродяга”, „Липа вековая...”, білогвардійські пісні, м.ін. „Любо, братцы, любо”, „По

дороге в Загорск”, а також пісні духовні, як „Покаяние”, „Тихая осень идёт”, „О! Всепетая Мати”, „Раскрою я Псалтирь святыню”, „Что ты спиши”.

Треба згадати, що на Підляшші, у час празників, деякі старовинні пісні з репертуару Жанны Бічевської були співані ще в 1960-тих роках у наших селах. Переважно співали їх колишні солдати царської армії і ті, що після закінчення першої світової війни і польсько-більшовицької війни повернули по 1920 році з „біженства”. Їх нашідики вище названі пісні співають і понині в час сімейних свят.

Іван КИРИЗЮК

Хроніка українських подій на Підляшші

Люблинські студенти в Більську

Традиційно у вересні та жовтні в Комплексі шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську перебувала група практикантів з Люблина. З 15 вересня проводило практики троє студентів IV курсу слов'янської філології Католицького люблінського університету, натомість від 21 вересня перебувала в школі студентка V курсу Університету Марії Кюрі-Скłodовської. Студенти КУЛ-ю приїхали до Більська вперше, адже була це їхня перша практика, завдякчям якої є лише підготовувати молодих українців до самостійного ведення уроків. Протягом трьох тижнів придивлялися вони до занять української мови ведених Агнешкою Фирсович як у початковій школі, так у гімназії, а також самі пробували повести свої уроки.

Студентка УМЦС-у, яка до речі сама родом з Гайнівки, мала тут другу, б-тижневу практику. Рік тому зазнайомлювалася вона в Більську з роботою вчителя, тим разом однак самостійно вела заняття з українськими дітьми.

„Європейський день мов”

26 вересня, також у Комплексі шкіл ім. А. Міцкевича в Більську вже вчетверте відбувся „Європейський день

мов”. Це загальношкільний захід, у якому приймають участь учні як початкової школи № 4, так гімназії № 2. Його мета — показати мовну та культурну різноманітність Європи. Саме тому діти та молодь виступають усіма мовами, що їх вивчають у школі. У комплексі шкіл є це чужоземні: англійська, німецька та російська, а також українська, якої аж 100 учнів — з першого класу початкової школи по третій клас гімназії — навчається як рідної.

Тим разом українські діти представили ровесникам інформацію про Україну та Київ, підготували українською мовою вірш та пісню „Лялька”, яку проспівали наймолодші учасниці ансамблю „Ранок” (на фото внизу).

„Європейський день мов” — це один з численних заходів, що проходить у школі, на якому презентуються діти з українських груп. Протягом року відбуваються тут заходи виключно за участю українських учнів, такі як між іншими ялинка, Вечір Колядок, День Мами тощо. Крім того діти та молодь, що вивчають українську мову, показуються на загальношкільному фоні при нагоді всіх більших заходів, що їх тут організується. Не бракує на них зокрема „Ранку”, як його вокальної, так і танцювальної груп. Адже ансамбль виник 10 років тому при Початковій школі № 4 і є без сумніву візиткою більської школи.

Національні меншини у „Фамі”

„Багатокультурна Польща чи гомогенічне суспільство” — під таким заголовком 6 жовтня в клубі „Фама” в Білостоці відбулася дебата присвячена питанню національних меншин — їхньої присутності в демократичній країні та перспективам на майбутнє. Узяли в ній участь представники українського, білоруського, ромського, російського і татарського середовищ Підляського воєводства. Українську громаду регіону представляв історик, поет, головний редактор українського двомісячника Підляшшя „Над Бугом і Нарвою” Юрій Гаврилюк.

Запрошені на дебат гості зосередились в основному на презентації своїх громад. Зробили короткий історичний нарис, стисло розповіли про громадсько-культурне життя та видавничу діяльність, а також основні проблеми, з якими зустрічаються.

Дебату завершили презентація поезії польською мовою татарських авторів та дегустація білоруської і татарської регіональної кухні.

Зустріч у „Фамі” відбулася в рамках „Британських днів”, які 6 і 7 жовтня проходили в Білостоці.

Архаїчний спів у Білостоці

З 13 по 16 жовтня в Осередку культури „Середмістя” в Білостоці проходили організовані вроцлавською фундацією „OVO”, варшати традиційного співу. Взяли в них участь зацікавлені старовинною манерою виконання пісень, у більшості аматори з Білостоку та Вроцлава. Протягом чотирьох днів техніки співу т.зв. білим голосом вчив їх Вітольд Козловський, знавець фольклору, засновник групи, а також фундації „OVO”, метою діяльності якої є поширювати музичну традицію східних слов'ян. Крім самої техніки, учасники мали так само нагоду навчитися деяких старовинних українських, білоруських та польських пісень.

Варшати традиційного співу, які пройшли в Білостоці, це не перша

ініціатива організована польським середовищем з-поза нашого регіону, метою якої є наука техніки т.зв. білого співу, притаманного в основному для східнослов'янського – українського та білоруського фольклору. Протягом багатьох років проходили на Підляшші варшати організовані люблинською фундацією „Музика кресів”, на які приїжджали також відомі етномузикологи з України. Велика популярність того роду ініціатив серед аматорів з різних регіонів Польщі показує, що українські та білоруські архаїчні пісні весь час залишаються цікавими, і то не тільки, щоб їх послухати, але й – щоб навчитися виконувати.

Українські діти на „Поетичному триголосої”

19 жовтня в Більському будинку культури пройшло VI „Поетичне триголосої” – рецитаторський конкурс спрямований до дітей, в основному з більських шкіл. Умовою участі в ньому було виконання двох віршів – одного обов'язково польською і другого, на вибір, українською, білоруською або російською мовами.

З українською поезією, в тому також підляських авторів, виступило дванадцять дітей: з садочка № 9, початкової школи № 4 та гімназії № 2. З огляду на велику кількість зацікавлених в участі в конкурсі, на кілька днів до нього, в комплексі шкіл імені Адама Міцкевича відбулись елімінації, під час яких було вибрано найкращих читців.

Як кожного року, так і тим разом, декламаторів оцінювало журі. Його учасники брали до уваги перш за все інтерпретацію віршів одною зі східнослов'янських мов – звертали увагу на правильну вимову, наголошування слів, а також загальне артистичне враження. Усі дошкільнята, що приймали участь в конкурсі, отримали вирізненьня, у тому й Григорій Зінкевич з дитячого садочка № 9, який виступив з українським віршем.

Серед старших декламаторів української поезії так само не забракло нагороджених. Третє місце в категорії „початкова школа” зайняла Каріна Міхновська, натомість вирізненьня в категорії „гімназія” – Оксана Рижик.

Уперше в історії „Поетичного триголосої” журі признало Grand Prix. От-

римав його Григорій Бужинський з початкової школи № 4. Тим, які оцінювали, сподобалась перш за все його інтерпретація українського вірша „Їжак і лис”.

Крім переможців, усі учасники конкурсу отримали пам'ятні дипломи та нагороди – книжки українською і білоруською мовами та касети.

Уже традиційно „Поетичне триголосої” завершив концерт, на якому лауреати перших місць ще раз продекламували вірші. Крім того виступили ансамблі, що діють при Більському будинку культури, серед них – солістки української групи „Ранок”.

Метою конкурсу є перш за все зацікавити дітей та молодь поезією писаною не тільки польською мовою. Для учнів – це нагода показатися на ширшому ніж школа чи середовище національних меншин форумі, а також можливість порівнятися з учнями інших шкіл.

Український „Борщ” у Білостоці

28 жовтня в студентському клубі „Гвінт” у Білостоці відбулись концерти третьої єдиції „Музики понад поділами”. Традиційно показались на заході білоруські, польські та українські ансамблі, які тим разом виступили з дуже „гострою”, роково-панковою музикою. З України приїхав ансамбль „Борщ” з Києва.

Групу створили в 2002 році учасники чи не найпопулярнішого в Україні гурту „Воплі Відоплясова” – Олександр Піпа та Юрій Здоренко разом з барабанщиком ансамблю „Танок на Майдані Конго” Вітольдом Корженком. У своєму новому проекті відійшли вони від музичної естетики як „ВВ”, так і „ТНМК” і почали грати т.зв. „геві панк альтернатів рок” (heavy punk alternative rock). Проект виявився дуже успішний – вже в березні 2003-го побачив світ дебютний максі-сінгл з такою ж назвою „Борщ” – на диску знайшлося так само кілька композицій Здоренка з репертуару дуже ранніх „ВВ”. У 2004 році з'явився диск „Падло”, на якому знайшлися пісні як українською, так і російською мовами, у тому панк-рокова версія народної пісні „Криниченька”.

Крім українського „Борщу” на концерті в Білостоці заграли білоруські ан-

самблі як з Польщі, так і з Білорусі: „NRM”, „Zero-85” і „5set5”, виступила також польська легендарна група панк „Alians” з Пили. Адже ідеєю заходу є показати на одному концерті молодіжну музику, що її виконують різними мовами ансамблі з різних країн, перш за все з країн Східної Європи. Цінністю саме цього проекту є презентація, поруч з польською, музики білоруською та українською мовами. Завдяки цьому молодь, яка приходить на того роду концерти, може перекоонатися, що музика зі сходу – це не лише попса чи фольклор, але так само рок чи панк.

Четверта „Музика понад поділами” відбудеться вже на зламі січня і лютого 2006 року. Тим разом не буде роковою, але більш етнічно-фольквою.

Десятиліття українських телевізійних передач на Підляшші

29 жовтня виповнилося десять років відколи з'явилися на Підляшші телевізійні програми українською мовою.

Перші передачі виготовлялись тереновим Білостоцьким відділом Варшавського телевізійного осередку і транслиувались щомісяця в суботні вечори в часі призначеному на регіональні передачі Польського телебачення в рамках „Кур'єра кресового”, як його „українське видання”. Спершу тривали вони 10, згодом – 20 хвилин та могли їх дивитися жителі як Північного, так і Південного Підляшшя.

Коли виник самостійний регіональний осередок Польського телебачення в Білостоці, програми національних меншин, в тому й українські, почали виготовлятися саме тут. Перша українська передача з'явилася в новому осередку в березні 1997 року. Виходила вона раз на два тижні і тривала 14 хвилин. З 1999 року стала вже щотижневою 10-хвилинною частиною блоку програм для національних меншостей „Самі про себе”. Від 2003 – це окрема передача „Український перегляд”. З початком поточного року можна дивитися після неї українські відеокліпи.

Протягом десяти років існування українських телепрограм підготовлено і показано глядачам кількесот матеріалів, які стосувались, в основному, життя україномовної громади на Підляшші. Виготовлені в Білостоці матеріали

показували так само у варшавських українських „Теленовинах”. У 2002 році на Міжнародному фестивалі теле- і радіопрограм для національних меншин „Мій рідний край” в Ужгороді українська передача отримала нагороду Національної ради України з ТV і RМ – „Нове ім'я фестивалю”.

Фестиваль української культури на Підляшші

У днях 4-6 листопада проходили заходи найбільшої культурної події в українському середовищі на Підляшші – XIV Фестивалю української культури „Підляська осінь”. Протягом трьох днів у Більську, Білостоці та Сім'ятичах виступило кільканадцять українських ансамблів з Польщі, України, Литви та Румунії. Були також молодіжні концерти за участю музики фольк, які пройшли у Більському будинку культури та клубі „Гвінт” у Білостоці. У рамках „Підляської осені” відбувся так само вчорашній концерт з нагоди Х-ліття українського молодіжного ансамблю пісні і танцю „Ранок” з Більська. Захід організував Союз українців Підляшшя. Більше – на стор. 3.

Румунські українці в Більську

При нагоді „Підляської осені”, 4 листопада, в Комплексі шкіл ім. А. Міцкевича в Більську відбулася зустріч з румунськими гостями фестивалю – учнями та педагогами єдиного в Румунії українського Загальноосвітнього ліцею ім. Тараса Шевченка в місті Сігет на Мараморошині. Були на ній присутні діти, що навчаються на уроки української мови в комплексі шкіл у Більську та його випускники, а також вчителька Агнешка Фирсович і віцедектор більської школи Тамара Корицька, яка розповіла про систему навчання української мови як рідної в Польщі. Директор українського ліцею в Сігеті Теодор Попович розказав, як організоване навчання української мови в Румунії. Запрошені гості нав'язували нові знайомства та оглядали школу, в якій, до речі, найбільша на Підляшші кількість дітей вчиться української мови.

Візит до Більська групи українців з Сігету був можливим завдяки співпраці, яку молоді українці з Підляшшя на-

в'язали з українцями з Румунії – адже в травні цього року ліцеїсти та гімназисти з Більська перебували в румунських Карпатах на Мараморошині. Крім зустрічі в школі дівчата старших класів ліцею в Сігеті, які складають основу молодіжного українського хору, виступали під час „Підляської осені” на сценах як Більського будинку культури, так і Музичної академії в Білостоці.

Співпраця з румунськими українцями є важливою перш за все з огляду на схожість проблем, з якими зустрічаються як у Мараморошині, так і на Підляшші. Це, передусім, втримання української культури на своїх етнічних землях та збереження рідної мови і національної ідентичності серед наймолодшого покоління. Для дітей з Більська – це мотивація до навчання української мови.

Енергетична музика „Перкалаби” у Білостоці

Перкалаба – це назва невеликої місцевості в Україні, де ще в сталінські часи вибудовано велику психіатричну лікарню, пацієнтами якої у великій мірі були противники політичної системи, непокірні артисти та люди, які мали іншу систему цінностей ніж та, що її окреслювала радянська влада. Саме й таку назву прийняв один з молодіжних українських гуртів, який від п'яти років існує в Івано-Франківську.

„Перкалаба” – це справжній український гуцульський панк з українських Карпат. Критики називають стиль групи „ска-етно-панком”. Самі музиканти, залежно від настрою, „гуцул руте” або „несамовит-поп”. Втім, музика ансамблю надзвичайно весела і енергетична.

„Перкалаба” є одним з цікавіших українських музичних гуртів. Шалене „сценічне шоу”, в якому важливу роль відіграє як сама динамічна музика та звучання інструментів (дві гітари, бас, перкусія, тромбон, труба та цимбали з барабанами), так і імідж артистів, перш за все вокаліста Федота, – це важливий елемент успіху групи. У Польщі відома вона між іншим виступами на фестивалі „Єврофольк” в 2004 році в Сяноці, „Лемківській ватрі” та Фестивалі української культури в Сопоті.

Також білостоцька публіка мала нагоду побачити справжнє „гуцул-панк-шоу” – саме „Перкалаба” виступила 10 листопада в рамках „Фолькових зустрі-

чей”. Концерт пройшов у клубі „Фама”, в якому не раз презентувалися українські групи, такі як хоч би „The Ukrainians”, „Мандри” чи „Гайдамаки”. Потужне енергетичне звучання і експресія ансамблю справили враження на білостоцян, яким концерт дуже сподобався. Після виступу відбулась ще українська фолькова забава, під час якої при українських піснях, разом з білостоцькою молоддю, бавились так само учасники „Перкалаби”.

Гуцульський ансамбль у підляських школах

14 листопада Підляська опера і філармонія розпочала реалізацію освітнього проекту „Музичні традиції національних меншин Підляшшя”, спрямованого до учнів як початкових, так і середніх шкіл Підляського воєводства. Його метою було приблизити культурне надбання східних сусідів Польщі: українців, білорусів та литовців.

Як перший на запрошення філармонії побував на Підляшші гуцульський ансамбль з Івано-Франківська. Протягом чотирьох днів, разом з координатором проекту Анною Свентоховською, їздив він до вибраних шкіл воєводства, презентуючи вокально-інструментальну традицію свого краю. Загалом, виступив він на 20-ти концертах. Побував у школах в околиці Чорної Білостоцької і Бранська, а також в Гайнівці, Кліщелях, Черемусі та Мілейчицях, тобто в місцевостях, де проживає україномовне населення. Виконав там як загальноукраїнський, так і – в основному, регіональний фольклор. Прозвучали як інструментальні твори, так і популярні пісні. „Ти ж мене підманула...” і „Гей соколи” діти співали разом з ансамблем. Пані Анна Свентоховська розказала про гуцульські інструменти, які зацікавили молоду публіку.

На концертах ансамблю з Івано-Франківська молоде покоління мало нагоду зазнайомитися з музичною традицією українського народу в її гуцульському вигляді. Оскільки виступи проходили в терені, вдалося доторти до більшої кількості дітей і молоді, навіть до тих, які проживають у віддалених від Білостоку малих місцевостях. Завдяки цьому українська музична культура стала більш присутня серед ширшого загалу, а що найцінніше – серед дітей і молоді.

„Перкалаба” у білостоцькому клубі „Фама”

„Ранок” на Перегляді артистичного надбання шкіл

У днях 16-18 листопада в Більському будинку культури проходив X Перегляд артистичного надбання шкіл: початкових, гімназій та понадгімназійних. Другого дня заходу презентувалися на сцені також українські діти. З комплексу шкіл ім. А. Міцкевича виступив ансамбль „Ранок”. Початкову школу № 4 представляли молодші учасники цього найпопулярнішого на Підляшші українського ансамблю – як його вокальна, так танцювальна групи, натомість гімназію № 2 – солістка Роксана Вишковська, а також старша танцювальна група.

Українська симфонічна музика в Білостоці

18 листопада в Підляській опері і філармонії відбувся концерт української симфонічної музики. Пройшов він у рамках відзначення „Року України в Польщі”. У його програмі знайшлися три твори українських композиторів – увертюра до опери „Тарас Бульба” Миколи Лисенка, фортепіанний концерт Моріца Мошковського та третя симфонія Бориса Лятошинського. Твори Мошковського та Лятошинського прозвучали в Білостоці вперше.

На запрошення директора білостоцької філармонії, Марціна Наленч-Несьоловського, приїхав до Білостоку Роман Филипчук, артистичний директор і головний диригент Симфонічного

оркестру Львівської філармонії, водночас, один з найкращих українських диригентів. Саме він диригував під час концерту Оркестром Підляської філармонії.

Найпопулярнішим жанром української музики є по сьогодні фольклор. Концерти української класики обмежуються рідкими презентаціями вокальної, в першу чергу сакральної музики, яка звучить на фестивалях церковного співу. Натомість українська симфонічна музика залишається у Польщі майже зовсім невідома. Концерт у Підляській опері і філармонії дозволив поширити культурну пропозицію також на презентацію української високої музичної культури.

Конференція за участю національних меншин

19 листопада в готелі „Голембевський” у Білостоці відбулась конференція „Охорона іноземців в Республіці Польща”. Пройшла вона в рамках циклу „Активність-інтеграція-тотожність. Іноземець та представник національної меншини в Польщі”. У другій її частині презентувалися представники національних меншин, що проживають на Підляшші: української, російської та ромської, які коротко розповіли про історію та культурно-суспільну діяльність своїх громад. Українців Підляшшя представляв головний редактор „Над Бугом і Нарвою”, Юрій Гаврилюк. На жаль, організатори конференції, Форум молодих дипломатів, не подба-

ли за публіку і запрошеним гостям довелося говорити до майже пустого залу.

Речиталь Людмили Вишенко в Білостоці

Так само 19 листопада, також у Білостоці, у галереї „E-la Montparnasse” відбулося вчористе відкриття післяпленерової виставки „Чортячий пазур і дзвін”. Знайшлися на ній вибрані художні праці, рисунки, різьби і графіки 23 артистів-пластиків з Польщі, Білорусі, Литви й України (з Києва та зі Львова), які приймали участь у III Міжнародному пластичному пленері „Вігри 2005”. Її відкриття супроводив концерт української музики у виконанні Людмили Вишенко з Мельника.

Співачка виступила на запрошення Ельжбети Гжибек, власниці галереї, з якою познайомилась під час виїзду до Почдаму, де обидві промували Підляшшя. Був це її перший концерт у Білостоці. Виконала на ньому перш за все українські ліричні пісні, як а капела, так і під гітару. Акомпаніював їй Матеуш Транда з Лодзі, з яким співпрацює від кількох місяців. Крім українських, прозвучали на концерті також два російські романси.

Натомість 26 листопада Людмила Вишенко виступила з речиталем в клубі „PraCoVnia” у Варшаві.

Лірично-музичний вечір у Черемусі

24 листопада в Початковій школі в Черемусі відбувся лірично-музичний вечір „Краса рідної землі у творчості польських та закордонних поетів”. Прозвучали на ньому вірші та пісні польською, білоруською, німецькою, російською та українською мовами, тобто всіма, що їх діти вивчають у школі. Темою презентацій було в основному питання „малої батьківщини”.

Українські діти продекламували вірші відомих українських авторів, між іншими Тараса Шевченка, а також заспівали загальновідомі пісні – „Ти ж мене підманула...”, „Червона рута”, „Горіла сосна...” тощо.

Діти, які учасують не уроки української мови в школі в Черемусі, постійно приймають участь у всіх шкільних заходах, презентуючи українську культуру як перед ровесниками, так і перед батьками. Крім того виступають на позашкільних заходах, між іншим

організованих у місцевому осередку культури. Частина дівчат, що учащують на уроки української мови, співають у дитячо-молодіжному ансамблі „Гілочка”, якого веде Ірина Вищенко.

Навчання української мови в Черемусі ведеться від 1995 року. Зараз організоване воно в трьох групах. У групі першій, до якої належать діти з II класу, є дев'ятеро учнів, у другій (класи III-IV) – десятеро, у третій (класи V-VI) – одинадцять, тобто разом на заняття української мови в Черемусі учащає 30 дітей. Крім учнів початкової школи, на уроки до найстаршої групи приходять так само кілька осіб з гімназії.

5-ліття ансамблю „Струмок”

25 листопада в Гмінному осередку культури в Дубичах Церковних відбувся ювілей 5-ліття діяльності місцевого дитячо-молодіжного ансамблю „Струмок”. Молоді артисти отримали з цієї нагоди також вітання і подарунки від Союзу українців Підляшшя, які передала секретар Головного правління Єлизавета Томчук.

Група створилася у вересні 2000 року з ініціативи Союзу українців Підляшшя та вїйта Дубич Церковних, Анатоля Павловського. Її керівником став Ігор Фїта, пов'язаний досї з інструментальною групою „Ранку”, згодом також керівник двох Кїщелївських ансамблів – фолькової „Тирси” і дитячо-молодіжної „Мїкстури”.

Протягом п'яти років ансамбль мїняв як свїй сценїчний вигляд, так і назви – спершу було це „Намисто”, потїм „ДЦ”, зараз – „Струмок”. Мїнявся також його склад. Оскїльки починали в ньому спївати як хлопцї, так дївчата з місцевої початкової школи, то сьогодні – це ансамбль дївчат. Деякі з них вчать-ся вже у лїцеї, однак – як говорить Ігор Фїта, кожну суботу охоче приїжджають вони на репетицїї.

Від самого початку основою репертуару „Струмка” є українські піснї. Дївчата кожного року виступають з ними на українських заходах: фестивалї „Підляська осїнь” і „Ночї на Івана, на Купала”. У 2002 році вїїжджали з ними також до Кошалїна на XXVII Фестиваль українських дїтячих колективів. Крім українських, група виконує так само бїлоруськї й польськї піснї, якї залучила до репертуару передусїм з огляду на рїзні фестивалї та конкурси. Однак, як сказала Аня Кїризиук, учасниця ансамблю, найкраще спївається

Ювілейний торт для співаючої молодї з Дубичів

їм піснї українськї, тому що вони „сkoch-ни, хороши, весьолї”.

Участь у ансамблі є для дївчат не лише нагодою виступів перед публїкою і вїїздів на рїзні фестивалї, це в основному – контакт з українською мовою. Важливе це тим бїльше, що сьогодні на підляських селах батьки щораз рїдше навчають своїх дїтей української говїрки.

На концерті з нагоди 5-ліття „Струмка”, крім самих ювілярів, виступили так само запрошенї гостї – дитячо-молодіжні ансамблі з Підляшшя, в яких репертуарї українські піснї – „Мїкстура” з Кїщелїв і „Ранок” з Бїльська, а також місцевий фольковий гурт „На межї”.

Танцї з групою „Севен” у Бїлостоцї

Того ж самого дня, 25 листопада, в студентському клубї „Гвїнт” у Бїлостоцї пройшли українськї запусти. До танцю заграла естрадна група „Севен” з Бїльська, у виконаннї якої прозвучали, в бїльшостї, українськї піснї в манерї „дїско польо”, хоч не бракувало також бїлоруської, російської та польської музики. Ансамбль вїдомий уже українськїй публїцї – записав він два диски з українськими піснями, крім того виступав на українських заходах: у Бїльську, на Фестивалї „Підляська осїнь” у 2003 році, а також на українськїй маланцї в Банях Мазурських.

У перервах танцювальної забави українську, бїлоруську та російську музику крутив дї-джей Богун. До самого ранку, при звуках схїднослов'янських пісень, танцювало понад 500 осіб. Традиційно запусти зорганїзував Бїлостоцький вїддїл Союзу українців Під-

ляшшя. Був це четвертий захїд за участю української молодїжної музики, який протягом мїсяця пройшов у Бїлостоцї, а також першїй організований бїлостоцьким середовищем, на якому заграла група вїдома передусїм з виконань „дїско польо”.

„Ранок” у Бїлостоцї

27 листопада в Готелї „Голембєвський” у Бїлостоцї вїбулася врочиста їнавгурацїя шостої єдницї „Святвечїрного дїла допомоги дїтям 2005”, акцїї, що її організує Православний осередок милосердя „Елеос” разом з „Карїтас” католицької Бїлостоцької архїєпархїї та Дїаконїєю євангелїцької Церкви. На зустрїчї представників трьох Церков, з українським репертуаром виступив ансамбль „Ранок” з Бїльська.

Мовознавчий тур

З 27 листопада по 6 грудня перебував на Підляшшї Юрїй Бїдношїя, мовознавець Інституту української мови Нацїональної академїї наук України. Протягом десяти днів записував він зразки підляського діалекту, а також місцевий фольклор. Записи вїдбувались під час розмов з лїудьми середнього і старшого поколїння з кїльканадцяти сїл Півнїчного Підляшшя: Ягуштова, Видова, Кошелїв, Добриводи, Гределїв, Курашева, Тривежї, Новосад, Дубин, Мацкевичїв, Вїйнівки, Орлї, Дубич Осочних, Нового Корнина, Крив'ятїч і Чижик. Зібраний матерїал знайдеться в збїрнику діалектних тестів, а також у „Полїському етнологїстичному атласї”.

Людмила ФИЛИМОНЮК

Фото І. Бакуновича, А. Давидюка,
А. Фирсович

НАШІ ДІДИ-ПРАДІДИ

Фотографії з родинного альбому Анни Кубай, жительки села Видова коло Більська, яка народилася у Видові в родині Костянтина Ігнатовича і Пелагії, з дому Багинської (з сусіднього села Городники).

1. Костянтин Ігнатович (1878-1955), фотографія з 1918 року.

2. Пелагія Ігнатович (1895-1982).

3. Брати Пелагії у російській військовій формі.

ОСІНЬ

РАНОК
10-ЛІТТЯ

